

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.
Головний редактор — Давидова І.
Заступниця головного редактора — Васьківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), Україна
Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна
Бруй О. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна
Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Ільганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Киричок А. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна
Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США
Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна
Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна
Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна
Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна
Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна
Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової палати України (протокол № 2 від 23.02.2022).

Відповідальна за випуск — Жданова Н.
Коректура — Панченко Є.
Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових фахових видань України в галузі соціальних комунікацій (наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються. Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Ю. Гагаріна, 27, Київ, Україна, 02094
Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),
+380 (44) 292-30-11 (редакція)
Факс: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.
Editor-in-Chief — Davydova I.
Deputy Editor — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman of the editorial board), Ukraine
Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof. (deputy chairman of the editorial board), Ukraine
Bruy O. — PhD of Social Communication, Ukraine
Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Ilhanaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Kyrychok A. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Lopativska I. — PhD, Assoc. Prof., USA
Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine
Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine
Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine
Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine
Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine
Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

The Academic Council of the Book Chamber recommends printing this Bulletin (Protocol № 2 from 23.02.2022).

Editor — Zhdanova N.
Proofreader — Panchenko E.
Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the professional scientific publication of Ukraine in the field of social communication. (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement with editorial staff. A reference to publications is necessary. Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with point of view of the author.

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Pr. Yu. Gagarin, 27, Kyiv, Ukraine, 02094
Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),
+380 (44) 292-30-11 (editors)
Fax: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

СТОРИНКА ШЕФ-РЕДАКТОРА

СЕНЧЕНКО М. Невидима війна націй та олігархій 3

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

МИЛЬЧЕНКО Л. Вторинна неграмотність — наслідок кризи читання 10

ОНИЩУК М., ТАТАРИНОВА Л. Коротка історія канадського книговидання. Чи потрібна книговидавництву державна підтримка? 19

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ДЕНИСЕВИЧ О. Зіставний аналіз асоціативних полів на слово-стимул ОСВІТА (на матеріалі психолінгвістичних експериментів) 26

БІБЛОТЕЧНА СПРАВА

ГРАБАР Н., КУХАРЕНКО А. Ціннісні домінанти образно-чуттєвого спілкування в бібліотечному професійному просторі 31

САФОНОВА Т., КОХАНОВА І. Менеджмент безпеки профдіяльності в бібліотеках України 37

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

БАРАНЕЦЬКА А. Інформаційна діяльність: інтерпретація явища в контексті бізнесу 42

ЯРЕМА І. Теоретико-методологічні основи поняття "цифрова комунікація" 47

CONTENT

EDITORIAL DIRECTOR'S PAGE

SENCHENKO M. The invisible war of nations and oligarchies 3

BOOKSCIENCE. PUBLISHING

MYLCHENKO L. Secondary illiteracy is a consequence of the reading crisis 10

ONYSHCHUK M., TATARINOVA L. A brief history of Canadian book publishing. Does the book publishing house need state support? 19

SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES

DENYSEVYCH O. Comparative analysis of the associative fields of the word-stimulus of EDUCATION (on the material of psycholinguistic experiments) 26

LIBRARIANSHIP

GRABAR N., KUKHARENKO A. Value dominants of figurative-sensual communication in the library professional space 31

SAFONOVA T., KOKHANOVA I. Professional safety management in libraries of Ukraine 37

INFORMATION ACTIVITIES

BARANETSKA A. Information activity: phenomenon interpretation in the context of business 42

YAREMA I. Theoretical and methodological fundamentals of the concept "digital communication" 47

УДК 330.142.23:321.6](045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2022.2(307).3-10

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,

e-mail: director@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>**Невидима війна націй та олігархій**

В Європейському Союзі діє непорушне правило: президентами, прем'єр-міністрами та канцлерами можуть стати тільки громадяни титульної нації. На жаль, Україна останніми роками обрала інший шлях. Він виявив, що відхилення від зазначеного правила завдає непоправної шкоди економіці та політиці держави. Найновіші дослідження переконують, що тільки націоналісти здатні побудувати нову Україну. Якщо проаналізувати ситуацію, то стане очевидним той факт, що більшість олігархів (поміж яких колишні прем'єр-міністри та президенти), які грабують нашу країну, становлять представники інших національностей.

Ключові слова: олігархи; націоналісти; бюрократія; військова демократія; свобода націй

Постановка проблеми. Чого хочуть міжнародні олігархи та бюрократія? Перемішати народи, зруйнувати держави, відкинути в минуле національний суверенітет, знищити культуру, знецінити людські стосунки, стерти духовний світ індивіда. Мета світової еліти — планетарне рабство під управлінням глобальної олігархії.

Мета націоналізму — завдати поразки олігархії, зруйнувати її економічний і політичний базис, придушити бюрократію та зробити чиновника слугою нації, захистити духовну свободу від хвороботворних вигадок інтелігенції. Війна, розв'язана олігархією проти народів, має бути стимулом для їх національної консолідації та спільної боротьби проти поневолення. Об'єднання міжнародної олігархії слід протиставити союз суверенних націй, глобалізму — націоналізм. Олігархії не стримують жодні моральні обмеження чи юридичні умови. Це лютий і підступний ворог, що ні до кого не має жалю, а отже й сам не вартий поступок чи милосердя [1].

Націоналізм повинен викорінювати це світове зло. Настав початок нової доби — час боротьби націй за свободу. Воля нації замість диктатури олігархії!

Мета статті — розглянути специфіку латентної війни, що точиться між корінними народами (націоналістами) і глобальними олігархами та чиновниками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо докладніше проблемні питання взаємодії між націями та олігархатом, а також механізми невидимої війни, зумовленої розбіжностями між народом і провладною елітою.

1. Проблеми патріотичних організацій і націоналістів

Сучасні політичні організації рідко обтяжують себе складанням розгорнутих програм-

них документів, а тим більше — світоглядних доктрин, що відбивають їхню політичну теорію. Сьогодні для політичної партії головне — заявити про те, що вона існує, вивісити своє гранично беззмістовне гасло, символ, що нічого не означає, та явити світу упізнаване обличчя, котре часто з'являється на телеекрані. От і все.

Здавалося б, влада, аби забезпечувати підтримку з боку громадян, повинна опікуватися змістовим наповненням інформаційного простору й повідомляти про свої дії, щоб народу стало зрозуміло, куди рухатися, яку Україну будувати.

Утім, нічого подібного не відбувається.

Фальшивкам на кшталт "європейського вибору" мало хто вірить, і вони нікого не переконують. Формула "європейського майбутнього" в очах громадян не варта й ламаного гроша. Інші дії влади, за раціонального аналізу, спонукають до висновку, що її радше можна назвати ліквідаційною комісією. Особливо сьогодні, коли оголошено про приватизацію державних підприємств, що залишилися в "живих", і відбувається метушня довкола продажу землі.

Загальна безглуздість кидає виклик інтелектуалам, які щоразу починають формулювати національну ідею. Придворні й ліберальні експерти висмоктують її з пальця, створюючи безпідставні умоглядні конструкції. Це радше відволікальні маневри, котрі щедро спонсорує олігархія.

Кілька років тому глибинні процеси, що роздирали країну, не були настільки очевидними. Демографічну проблему ніхто ґрунтовно не досліджував. Про національну модель економіки говорити було передчасно: патріотам бракувало знань про роботу реального сектору й механізми пограбування країни. За очевидним крадіємством неможливо було розглянути процес корупції:

перетворення кримінальних механізмів на легальні. Цей напрям діяльності олігархії повністю став зрозумілим лише тепер, коли кримінальні капітали спливали на поверхню, затвердилися в офшорах і легальному бізнесі, а їх захист забезпечила "вертикаль" — корумпована бюрократія.

Відсутність у націоналістів власної економічної доктрини призвела до того, що їхня ідеологія не пояснювала повсякденних проблем. Розмови про "духовність" перетворювалися на "пташину мову" для занурених у справу підприємців і фахівців. Іноді доходило до повного абсурду: патріоти починали говорити про те, що ліберальну економіку можна поєднати із соціалістичним порядком. Національний світогляд втрачав визначеність і намагався здобути відсутні елементи в чужих доктринах. До того ж патріотичні рухи сконцентрувалися лише на проблемах України, не помічаючи світового процесу, в який було втягнуто нашу державу.

Після 2014 р., коли патріоти вже багато що проаналізували й відчули небезпеку в системі, яка склалася в країні, актуалізувалася потреба формулювання принципів державного ладу на основі націоналізму та справедливості. Визначившись із розумінням загальносвітових процесів і закономірностей, слід визначити й національні пріоритети, й прагматичні завдання сьогодення.

Міністри національного уряду мають сформулювати основи соціальної політики, метою якої є збереження нації та подолання демографічної катастрофи, розробити комплексні програми в інших сферах, де оздоровлення спочатку потребують мізки чиновників, а відтак здоровішим буде й життя нації.

Якщо нинішнє Міністерство закордонних справ (МЗС) не вбачає проблем нашої держави в зовнішній політиці, то національному урядові варто визнати, що ключове завдання — це тісна співпраця незалежної України із сусідніми країнами. І розробити стратегію цієї взаємодії. Якщо нинішня влада не спроможна визначити, чого насправді потребує народ, це має зробити інша.

Сьогодні зрозуміло, що основна суперечність нашої доби — між народом та олігархією. У цьому сенсі новий радикальний націоналізм — це зіткнення не між націями, а між народами багатьох країн та олігархією, що поневолює людство. Завдання радикального націоналізму не в тому, щоб підняти народ чи довести потребу повстання, а в тому, аби дати інтелектові мас світоглядні принципи, що стануть рятівними в умовах кризи.

Сьогодні добре відомий інструмент тиску, який потрібно вирвати з рук олігархії, щоб зробити її експонатом звіринця, — це позиковий відсоток та обіг грошових сурогатів. Тому метою національного руху є звільнення народу й продуктивних сил, позбавлення підприємця від бюрократичного свавілля, визволення творчих сил від диктату "золотого тельця", від продажної інтелігенції та журналістів, які віддано служать пропагандистським структурам, виправдовуючи лихварство, спекуляцію, монополію, беззаконня, свавілля чиновника й злодія.

Попереду важка й копітка робота з формування середовища одностайності, створення програмних розробок у різних сферах, запуску публіцистичної машини, пристосованої під потреби інтелектуалів радикальних націоналістів. Націоналісти різних країн мають перемогти й прийти до влади.

Шкідливість олігархії та її обслуги — корумпованої бюрократії — очевидна кожній розумній людині, усім, хто зробить спробу відірватися від "зомбоящика" й подумати про долю своєї родини, молодих поколінь і народу загалом.

2. Г-олігархія проти свободи націй

Світова війна не закінчилася після підписання мирного договору, а лише відступила в тінь, замаскувавшись миролюбною риторикою та гуманними намірами. Агресор змінив стратегію: замість фізичного винищення народів і держав взявся за знищення народної душі, розуму політиків, інтелекту мислителів, віри, вірності, любові, честі — усього, що становить гідність людини й нації. Руйнуючи дух народу, агресор прагне зупинити історію, затримати її на тому моменті, коли йому вдалося підкорити та обернути на рабів волелюбні й творчі нації. Ім'я агресора — глобальна олігархія (Г-олігархія). Суть її — світове зло.

У тиші кабінетів і далеко від фронтів світових воєн, а згодом і "холодної війни", що охопили ХХ ст., під покривом пропагандистської перестрілки "протилежащих формацій", що відвертає нації від подолання реальних проблем, було підготовлено новий план-змову, згідно з яким світова фінансово-політична олігархія, що сформувалася впродовж минулого століття, та її прибічники в панівних угрупованнях провідних світових держав намагаються домінувати, пригнічуючи нації й руйнуючи суверенітет держав.

Проти свободи країн ведеться світова війна з метою утвердження, збереження й посилення головної позиції олігархії, в якій наймані загопи лицемірних писак і цинічних демагогів застосо-

вують витончені та віроломні методи, виступаючи під прапорами "загальнолюдських цінностей", "здорового глузду", "любові до свободи". Коли ці віртуальні армії врешті-решт вичерпують засоби дії, їх змінюють фінансові й торговельні агенти, покликані обернути на прах економічний потенціал країн, обраних на роль жертви, або, якщо з'являється слушна нагода, закликають окупаційні збройні сили. Останні долучаються до справи, щоб залізом і кров'ю остаточно утвердити в певній точці земної кулі "безмежну справедливість", не зупиняючись навіть перед широко-масштабним страхітливим використанням "литого свинцю". Згадаємо Ірак, Югославію, Лівію, Сирію...

Не "цінності", "сенс" і "свободу" несуть людству новоявлені рятівники. "Гуманітарна" інтервенція щодо народів, які "звільняються" від "середньовіччя", "тоталітаризму" чи "відсталості", вже кілька десятиліть обертається нещадною експлуатацією, зубожінням, втратою незалежності, поневоленням та окупацією. "Гарячі війни" й "кольорові революції" використовують як додатковий інструмент "гуманітарних" операцій. Вони мають короточасний або локальний характер, однак не припиняються ані на день, ані на хвилину, набувши перманентного та загального характеру інформаційно-мережевої війни, об'єктом якої є масова свідомість, світогляд, спосіб життя.

3. Бюрократія та плутократія — поневолювачі націй

Бюрократія узурпує політичну владу, відкидаючи історичні традиції стану служилого, для якого інтереси нації й держави були понад усе. Найбільші корпорації, переходячи від виробництва до лихварства й спекуляцій, перетворюються на плутократію, що привласнює майже весь додатковий продукт, створений підприємцями та працею найманих робітників. Бюрократія та плутократія, поневолюючи націю, примушуючи її жити без розвитку, терпіти монополізм і безглузді закони, створюють олігархію — владу обраних, що перебуває на верхівці піраміди нового рабовласницького ладу. Разом із вузьким прошарком ліберальної інтелігенції олігархія, використовуючи будь-які методи, прагне змусити народ визнати її панівну роль і підкоритися новій ідеології — глобалізму.

Ані монархічна, ані республіканська форми правління не спромоглися протистояти переродженню чиновництва та перешкодити захопленню новоявленою кастою основних важелів управління. Держава, що за природою є політич-

но організованим суспільством, не може функціонувати без органів управління. Самоврядні структури залишаються самодіяльними й самодостатніми та не втручаються у справи вищих державних інститутів. Проте з ослабленням провідних станів місце головної верстви суспільства прагне посісти чиновництво, а самоврядні інститути слабшають і зникають.

Так сталося, що нації, народжені з громадянської солідарності, самоврядування й "щоденного плебісциту", було спочатку кинуте в м'ясорубку світових воєн, а потім, коли на фронтах полягли найкращі вірні сини Вітчизни, бюрократія захопила владу та відкрила шлях для утворення світової олігархії. ХХІ ст. свідчить, що не мало значення, під якими гаслами — ліберальними чи соціалістичними — сталося поневолення націй. Відмінності між режимами нівельовано, а глобальна олігархія стала незаперечною реальністю.

Якщо чиновництво використовує посадові повноваження для особистого збагачення, ігнорує ідеали та інтереси нації, якщо стає корпорацією з внутрішньою "етикою" та солідарністю, відмінною від загальногромадянської, усі форми правління зводяться до однієї — бюрократичної. Уражена вірусом корупції та зради бюрократія прагне привласнити монополію на владу та уникнути відповідальності перед народом, народним представництвом, національною елітою й главою держави (президентом). Найцінніша частина бюрократії в ХХ ст. монополізувала управління державними активами, обернувши їх на приватну власність.

Дві світові війни, майже півстолітня "холодна війна", в які було втягнуто фактично всі держави планети, довели цей процес до логічного завершення — формування глобальної олігархії. Поки нації знищували одна одну на фронтах великих і малих воєн, бюрократія діяла приховано, але в "холодній війні" змусила ослаблені народи існувати в режимі надзвичайного стану. Це дало можливість суттєво збільшити чисельність чиновництва й мінімізувати роль народного представництва. Нація стала в усьому залежати від бюрократії. Водночас кредитні інститути набули значної самостійності, підім'явши під себе виробничі галузі та перетворившись з обслуговуваних інститутів на лідерів. Поки бюрократія тримала нації в шорах, жерці "золотого тельця" створили глобальну фінансову систему, разом з якою сформувалася й сучасна глобальна олігархія.

Після розпаду соціалістичного табору прошарок глобалістів розширився завдяки бюро-

кратії компартій, що привласнила національне надбання колишніх соціалістичних держав. Світова олігархія готова рекрутувати у свої ряди зрадників найрізноманітніших ідеологічних напрямів. Зречення національних інтересів і створення "відкритих" економік, які легко грабують глобалісти, відбувалися з розрахунку на участь відступників у світовому олігархічному "клубі". Що рішучіше вони розривали зв'язок із власним народом, то стрімкіше зближалися зі світовою Г-олігархією.

Вихід великих капіталів з-під контролю націй, зрощення бюрократії з лихварством і запуск неймовірної пропагандистської машини, що навально спрямувала на людство комплекси й фантазії ліберальної інтелігенції, призвели до утворення найгрізнішої та найжорстокішої сили — альянсу глобалістів. Вони вирішили, що утвердження їхнього панування означає "кінець історії" й закріплення порядку, що нині склався, до кінця століть.

4. "Золотий телець" — нова релігія олігархів

Від давньозаповітних часів "золотий телець" є спокусою, що приваблює та поневолює людей. ХХ ст., зрікшись традицій, спаливши у світових війнах і революціях усталені звичаї й моральні норми, перетворило поклоніння "тельцеві" з вірування тасмної секти у відкриту й масову "релігію". Еліти запевняють народи та держави, що можна досягти добробуту, лише керуючи грошовими потоками. Усіх, хто не поклоняється культу грошей, виставляють дикунами, ретроградами чи невдахами.

Розвиток засобів комунікації надав новоспеченим жерцям щонайширші можливості для пропаганди своєї "віри", а засоби масової інформації стали головною зброєю "промивання мізків". Свобода слова потонула в потоках вихвалання "золотого тельця" та у прокльонах, висміюванні й брехні на адресу тих, хто йому ще не вклонився. Свобода слова перетворилася на готовність обслуговувати владу в обмін на її прихильність і грошову нагороду. Бюрократія й "вільна преса", відкинувши сентиментальність і порядність, утверджують нові еталони поведінки людей, потрібні для формування олігархічного капіталу. Гроші стають єдиним критерієм успіху та цінності людини.

Олігархат незмінно спирається на "ліві" ідеї (соціалістичні чи ліберальні), аби спокусити народ теоретичною можливістю поділити національне надбання пропорційно на всіх або привласнити його невідповідно велику частку

через різноманітні приватні авантюри. В обох випадках спокуса полягає в тому, щоб менше працювати й більше споживати. Унаслідок цього виробництво нації скорочується, а лєвова частка споживання припадає на олігархічні клани. Пропаганда перетворює громадян на холопів, позбавлених можливості керувати своєю долею, а всіх, хто обстоює державні інтереси, ідею збереження та розвитку нації, звинувачують у найганебніших намірах: прагненні до фізичного усунення людей і навіть до розв'язування воєн, покликаних винищити людство. Так злодій кричить "Тримайте злодія!", щоб самому вислизнути від покарання.

Засоби масової інформації, підконтрольні плутократії чи урядам "вільних держав" та їхнім виконавчим комітетам, постійно й послідовно дискредитують та шельмують ідеології, доктрини, партії, священників і філософів, мислителів і письменників, політиків і громадських діячів, публіцистів і полководців — словом, усіх, хто відкрито захищає честь, гідність і національну самосвідомість свого народу. Для цього придатні будь-які брудні засоби: шантажування, залякування, обмеження можливості (чи позбавлення неї взагалі) брати участь у громадській діяльності, створення непереборних перешкод у використанні мас-медіа, фабрикування безглузких звинувачень тощо.

Бюрократії, плутократії та олігархії вигідно схвалювати чи заохочувати діяльність лише тих публічних діячів, які обслуговують їхні інтереси й запаморочують людям голови безнадійно застарілими політичними гаслами, ідеями, концепціями та догмами. Сьогодні в новій пропагандистській обгортці націям нав'язують політичні теорії ХІХ ст., що цілковито позбавлені зв'язку з сучасністю і слугують тільки одному — дезорієнтації громадян.

5. Методи поневолення націй і народів

Головний супротивник світової олігархії — народи й нації, що не втратили релігійної та культурної самобутності й віддані державним інтересам. Для Г-олігархії зручні лише атомізовані індивіди, нездатні до самоорганізації, а до опору поневолювачам і поготів. Тому еліта вороже налаштована до будь-яких виявів народної самобутності, національних ідеалів і державних інтересів. Саме цим пояснюється повсюдне стимулювання Г-олігархією міграції: корінні народи, що створили міцні держави й національні уряди, олігархи "розбавляють" переселенцями з іншою культурою, вимагаючи щодо них "толерантності". Водночас толерантність —

це відмова від власної національної ідентичності й засвоєння певної "загальнолюдської моралі", прийнятної для олігархів. Утім, яка мораль може бути в тих, хто принципово аморальний?

Держави, що зберегли національну ідентичність і політичну незалежність, відстоюють суверенітет та економічну самостійність, є для Г-олігархії найпершими ворогами. Світова еліта формує з поневолених країн агресивні коаліції, розв'язує війни проти суверенних держав, а підконтрольні їй ЗМІ забезпечують агітацію та пропаганду, обгрунтовуючи й виправдовуючи свавілля.

Доба Просвітництва обіцяла вільний світ для всього людства, але справжню свободу здобули лише обрані. Виборчі системи перетворилися на інструмент бюрократії, що пропонує громадянам вибирати між "поганим" і "дуже поганим". Такою є версія свободи олігархії.

Схожі процеси відбуваються і в економіці. Для поневолення народів створено закони, що пригнічують економічний і політичний розвиток. Розроблені міжнародними організаціями "всесвітні правила торгівлі" лише придушують національне підприємництво. Преференції дістав бізнес, що має розмивати національну природу власності й національні межі. Переміщення дешевих трудових ресурсів призвело до деформації традиційних галузей виробництва, підірвало моральні засади підприємництва й відносин між працівником і працедавцем, зруйнувало трудову етику. Рабська праця — малокультурна й малопродуктивна — поєднується з монополією, що дає змогу використовувати найсучаснішу техніку, аби виключити вченого, інженера і майстра з процесу виробництва. Численними галузями національних економік жертвують на користь "виробництва викруток". Транснаціональні корпорації, що належать олігархії, зловживаючи штучним правом інтелектуальної власності, присвоюють технічні досягнення, накладають заборону на їх використання, чим суттєво гальмують прогрес.

За такої форми організації господарського життя політика неминує набуває імітаційного характеру. Для підтримки в народах упевненості в тому, що їхні уряди відстоюють державні інтереси, олігархія щоразу ініціює публічні кампанії під патріотичними гаслами та розв'язує локальні війни із задалегідь відомими результатами, виправдовуючи деструктивну діяльність патріотичною риторикою та вимогами свободи й справедливості для всього світу. При цьому легітимують маріонеткові уряди, в усьому слухняні

секти "золотого тельця" та інтересам Г-олігархії, що привласнює багатства, створені потом і кров'ю поневолених народів.

Щоб утримувати нації в покорі, олігархат використовує старий як світ засіб — задоволення нищих пристрастей і меркантильних прагнень мас. "Хліба і видовищ" — цю формулу перевірено століттями. У наш час бої гладіаторів на аренах замінили спортивні змагання та шоу на стадіонах і телеекрані. Ситий голодного не розуміє й щиро вірить у те, що його оминуть скрутні часи чи проблеми. Натомість голодний, отримуючи "пайку" хліба, не розуміє, що через такі "подання" в нього купують право розпоряджатися всіма багатствами не лише нинішніх, а й майбутніх поколінь, позбавляючи навіть щонайменшого шансу на гідне існування. Розбещування нації матеріальними спокусами веде до її культурного й економічного занепаду, демографічної катастрофи та втрати державності.

6. Ілюзія "вільного ринку" й "демократії"

Коло тих, хто має доступ до колосальних ресурсів, створених чи винайдених людством у земних надрах, замкнулося. Капітали нарощують завдяки лихварському обороту та спекуляції, предметом якої є готові товари й природні ресурси. Цей "біг по колу" згуртував світову олігархію, що самостійно або через агентів у країнах, де управління вважається демократичним, обертається разом із капіталами, перетікаючи з політики в економіку та навпаки, конвертує владу в гроші, а гроші — у владу.

Народам нав'язують псевдодемократичні процедури, а за лаштунками політичної сцени, перетвореної на балаган, квітне олігархічне правління, що цілковито ігнорує думки й прагнення населення. Ілюзія "вільного ринку" й "демократії" покликана забезпечити легальні форми розкрадання національного надбання й поневолення виробничого капіталу, які змушують віддавати лихварям, посередникам і спекулянтам майже весь додатковий продукт. Реальний сектор економіки, зайнятий безпосередньо виробництвом, олігархат сприймає як сторонній об'єкт, який до певного часу доводиться лише терпіти. Однак за слушної нагоди створює потрібну законодавчу базу, яка віднімає в цього "кріпака" сучасності все, що він спромігся заробити та накопичити.

Грабіжник, який ненавидить пограбованого, публічно литиме сльози співчуття, пояснюючи публіці, котра зібралася біля екранів телевізорів для чергового "промивання мізків" і вже не здатна відділити правду від брехні, як він

підкується про загальне добро й щастя. Власне виробництво, національна незалежність і державний суверенітет виявляються меншою цінністю, ніж рекламні сурогати: ілюзія демократичного курсу керівної партії, ущерть заповнені різноманітними товарами полиці крамниць, матеріальні ознаки зростання індивідуального добробуту тощо. Усе це є в провідних країнах, проте примарний світ щастя зруйнується одразу (що неодноразово траплялося в історії людства), як тільки таємні гравці вирішать знищити супротивника й розпочати нову гру.

7. Військова демократія Заходу

Майже всі українські політики, за рідкісним винятком, усупереч логіці й очевидним фактам, розхвалюють цінності західної демократії та переконують народ у тому, що демократичний комунізм американського взірця вже не за горами. Однак урядовці коять злочин щодо власної нації, адже часто, навіть не усвідомлюючи, жорстоко її обманюють. Річ у тім, що західна демократія, нав'язана Україні, є за природою колоніальною й надає демократичні права (політичні, економічні, соціальні, духовні тощо) лише окремим народам. Більшість націй і громадян вона заганяє в лещата безправного політичного, економічного, соціального, духовного тоталітаризму й расизму. Наприклад, англійська капіталістична колоніальна демократія всередині країни формувалася на основі тоталітарної експропріації землі в селян своєї національності, позбавивши їх економічної, соціальної, духовної й політичної демократії. За межами власної країни англійська колоніально-капіталістична демократія мала форму колоніального расизму й шовінізму, ліквідуючи всі види зазначених демократій підкорених націй.

Американська колоніальна демократія, як відомо, розвивалася й зміцнювалася на основі тотального геноциду, етнічної чистки й расизму, коли ангосакси поголовно винищували корінну націю — індіанців. Вони позбавили їх громадянства у власній країні, яке було відновлено лише 1924 р. Колонізатори перетворювали на рабів і африканців з подальшою "демократичною" сегрегацією, що тривала до середини 1950-х рр., а в прихованій формі відбувається й нині.

Колоніальна демократія капіталізму поступово трансформувалася в колоніально-ринкову демократію, оскільки постійно веде різні війни: збройні, економічні, фінансові, ресурсні за глобальне захоплення ринків сировини, енергоресурсів, землі, збуту готової продукції, послуг, надприбуткових інвестицій тощо.

Здобувши перемогу в цих протистояннях, західні колоніальні демократи розділили світ на дві кастові групи: метропольні, що керують світом олігархічних націй (країн), тобто нації (країни) "золотого" мільярда, та периферійні, сателітні, безвладні, несамостійні нації (країни).

Цілком зрозуміло, що глобальна система управління колоніально-демократичних метропольних держав і націй спрямована на збагачення за рахунок сателітних країн і народів. Економічна мета цієї системи полягає в тому, щоб за демпінговими цінами, а то й безоплатно, отримати від периферійних країн природні й інтелектуальні ресурси, які становлять фундамент функціонування економіки будь-якої країни та завжди перебувають у глобальному дефіциті. Щоб виконати це завдання, метропольні держави знищують національне виробництво держав-сателітів через наповнення їхніх внутрішніх ринків споживчою продукцією за низькими цінами.

Досягнувши позамежного рівня відкритості економіки в периферійних країнах (в Україні вона становить 100%, а у США — лише 17,5%), олігархічні держави з успіхом розв'язують власні соціально-економічні проблеми. Насамперед підвищується рівень зайнятості метропольних працівників, ліквідується загроза кризи надвиробництва. Оскільки в периферійних країнах ліквідовано виробництво готової продукції, то їм доводиться розплачуватися з колоніально-демократичною олігархією сировиною, що ще більше розхитує сьогодення й майбуття їхніх економік і водночас посилює економіку метрополії.

Так, український експорт на 87% є сировинним, однак сировина є складовою частиною собівартості готової продукції, експортованої в периферійні країни. І тому одна одиниця сировини завжди буде набагато дешевшою за одну одиницю готової продукції. Так формуються "ножиці" цін, нееквівалентна торгівля й довічний борг периферійних держав перед олігархічними.

Матеріальною основою функціонування західної колоніальної демократії є ринкова економіка, що, розростаючись, досягла такого рівня глобалізації, коли стрімко почав формуватися рукотворний Апокаліпсис, що загрожує знищити земне життя. На початковому етапі, як стверджують науковці, найбільше постраждає Західна Європа. Іспанія може перетворитися на пустелю, зникне Гольфстрим, що обігриває окремі європейські країни. Данія й значна частина Великої Британії можуть опинитися під водою. Берегова лінія континентальної Європи переміститься вглиб континенту.

8. Націоналізм на зміну націонал-расизму

Військова демократія в багатонаціональній державі забезпечує збереження й розвиток націоналізму тільки однієї чи кількох націй. Їм надають гіпертрофовану політичну, економічну, фінансову, соціальну, духовну владу відповідно до чисельності. Стосовно інших націй це є політичним, економічним, фінансовим, соціальним, духовним націонал-расизмом, або просто нацизмом, що одне й те саме, а тому вважається нецивілізованою демократією. Мононаціоналізм, у тому числі груповий націоналізм щодо інших націй-вигнанців у власній країні й щодо інших країн, може виявлятися в очевидній формі (мононаціоналізм гітлерівської Німеччини) чи навмисно прихований під камуфляж демократії й паспортної денационалізації, як, наприклад, у Росії та Україні. Це особливо небезпечно для націй-сателітів, оскільки їм повсякчас брешуть, що проблеми й негаразди — від невміння користуватися демократією. Військова демократія є варварською, нецивілізованою, злочинною системою й щодо Природи, оскільки знищує всі її несоціальні сутності без потреби й жалю, якщо це приносить хоч найменший зиск військово-демократичному олігархатові. Так, заради збільшення особистих статків військово-демократична еліта знищує в Україні заплавні землі Дніпра та заповідники, завдаючи непоправної шкоди дикій природі. Заради наживи олігархія руйнує екосистеми і в інших країнах.

Закони природи невблаганно й однозначно доводять: будь-яка видова сутність, позбавлена життєвого простору й самоврядності, вироджується й гине. Так, нездатні до відтворення, гинуть дикі тварини, яких утримують у зоопарках і цирках. У "демократичній" країні повністю виродилися американські індіанці, оскільки їх позбавили етнічного життєвого простору й національної самоврядності — політичної, економічної й духовної. У 1932—1933 рр. Голодомором було знищено майже 7 млн українців, оскільки спочатку в них відібрали національне політичне самоврядування, згодом — сільськогосподарський життєвий простір, а внаслідок цього — і економічне самоврядування.

В умовах сучасної тоталітарно-расистської колоніальної демократії 2020 р. в Україні померли 616 840 осіб. За повідомленням Держстату, це на 6,1% більше, ніж 2019 р., тобто щодня цей світ полишає 1690 українців. Висока смертність є свідченням того, що наш народ, як і американські індіанці, позбавлений власного життєвого економічного простору, політичного й

економічного самоврядування. У цьому зв'язку зазначимо, що нині понад 90% українців не є власниками, інакше кажучи, вони економічно несамокеровані. Так кому ж належить більша частина економічного життєвого простору, тобто етнічного економічного життєвого простору?

Висновки. Отже, українці — етнічна нація в етнічно належній їй країні перетворилася на економічних вигнанців. До речі, в західних колоніально-демократичних країнах не менш як 50% населення в тій чи іншій формі є власниками середнього рівня, тобто середнім класом. Населення, позбавлене власності, не має змоги одержувати заробітну платню навіть у межах прожиткового мінімуму. Водночас невідомо, за якими економічними законами навіть не приватному, а державному олігархату виплачують зарплатню у 100 й більше разів вищу, ніж пересічним працівникам. Наприклад, у Швеції оклад міністра лише втричі перевищує зарплатню прибиральниці.

У власній країні українців у зворотній пропорції щодо своєї чисельності представлено у вищих ешелонах законодавчої й виконавчої державної влади. Так звідки ж у нашого народу візьметься економічна, політична й соціальна самоврядність, що є фундаментальною основою національного розширеного відтворення народів? Тим більше, що вищим політичним керівництвом України керує і власна, і закордонна колоніально-демократична олігархія, серед якої майже немає представників титульної нації. І олігархат спрямовує київську політичну еліту в такий спосіб, щоб спричинити розкол між білорусами, росіянами, українцями, посягти між ними недовіру й міжнаціональну ворожнечу.

Політична демократія — це присутність усіх націй пропорційно їхній чисельності в державних інститутах, їхня підконтрольність народу. Однак поки що на це немає навіть натяку, а про національну духовну демократію в Україні годі й говорити. Її розтоптану космополітичною попсою, оголеними до безсоромності тілами, насильством, тваринним сексом, огидними монологами й безглуздим гумором, які повністю витіснили з радіо- й телеэфірів слов'янські пісні, танці, марші, кінофільми, театральні вистави. Духовні національні блага, створені попередніми поколіннями, сплюндровано, а сучасний духовний багатонаціональний розвиток в Україні просто знищено.

Саме олігархічна расистська, сегрегаційна приватизація життєвого простору, соціальна й політична нерівноправність націй, позбавлення їх духовності, культури, інтелекту, недостовірنا

інформація мас-медіа про ці потворні явища — головна першопричина, що породжує в головах людей ідеї міжнародної ворожнечі та екстремізму, ксенофобії. І в умовах колоніальної демократії, що насаджує національну й міжнародну нерівноправність, соціальну гармонію забезпечити неможливо, тим більше її неможливо забезпечити адміністративно-силовими методами. Стосовно твердження українських колоніальних демократів, які уявляють себе захисниками Вітчизни, що наша держава є суверенною, незалежною, вільною, тобто самокоро-

ваною, то в цих словах немає й краплі правди. Річ у тім, що такий статус будь-якої країни гарантується її національною безпекою. Водночас який складник безпеки України не розглянемо, то переконуємося, що вона перебуває якщо не на нульовому, то на від'ємному рівні.

Наведені чинники свідчать про те, що Україна та її народ живуть в умовах колоніально-демократичного тоталітаризму й расизму, а не цивілізованої демократії.

(Далі буде)

Список використаної літератури

1. Сенченко М. І. Ера націоналізму. Дійові особи: Націоналісти. Бюрократи. Олігархи / М. І. Сенченко. — Київ : Ліра-К, 2018. — 124 с.

Mykola Senchenko,

Director of the Book Chamber of Ukraine, Professor

The invisible war of nations and oligarchies

There is an inviolable rule in the European Union: only citizens of the titular nation can become presidents, prime ministers and chancellors. Unfortunately, Ukraine has taken a different path in recent years. He found that deviation from this rule causes irreparable damage to the economy and politics of our state. The latest research shows that only nationalists are able to build a new Ukraine. If we analyze the oligarchs who are plundering Ukraine, it becomes clear that the majority, including former prime ministers and presidents, are representatives of other nationalities.

Keywords: oligarchs; nationalists; bureaucracy; military democracy; freedom of nations

References

1. Senchenko M. I. (2018). *Era nacionalizmu. Dijovi osobi: Nacionalisti. Byurokrati. Oligarhi*. Kyiv: Lira-K.

Надійшла до редакції 18 січня 2022 року

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

УДК 028.01/.2(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2022.2(307).10-19

Лариса Мильченко,

*старший науковий співробітник відділу моніторингу засобів масової інформації Книжкової палати України,
e-mail: svirel.34@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5905-077X>

Вторинна неграмотність — наслідок кризи читання*

Сполучені Штати Америки. Організація національної політики у сфері читання США має певну специфіку. Зокрема, робота щодо подолання кризи читання має довгостроковий і планомірний характер, здебільшого завдяки діяльності Центру книги, що має повноваження владного агентства та є частиною Бібліотеки Конгресу США.

Центр книги, заснований 13 жовтня 1977 р., користується впливом і ресурсами Бібліотеки Конгресу США для стимулювання інтересу до

літератури, читання, бібліотек та заохочує до проведення досліджень книг і друкованих видань. Центр є найвідомішою та найактивнішою освітньою програмою Бібліотеки Конгресу США, спрямованою на популяризацію книги й читання через партнерські мережі, що працюють на всій території Америки.

Центр книги розробляє загальнонаціональні теми щодо підтримки читання на національному й міжнародному рівнях, зокрема: "Рік молодого читача", "Більше читайте про це", "Любов до

* Закінчення. Початок. див.: Вісник Книжкової палати. 2022. № 1. С. 7—16.

читання на все життя", "Читання відкриває нові світи", "Книги змінюють життя", "Створи своє майбутнє — читай!", "Створимо націю читачів", "Розповідаємо історію Америки". Невід'ємною частиною місії Центру є підтримка досліджень у галузі історії книги й читання, діє спеціальна наукова програма, що торкається цих проблем.

Фахівці Центру книги регулярно проводять зустрічі з письменниками у рамках проекту "Книги і те, що за їхніми межами", виставки, заходи на честь відомих у книжковому світі особистостей. Центр ініціював залучення ЗМІ до популяризації книговидавництва й читання. У співпраці з телекомпанією CBS реалізується проект "Прочитай про це більше", в межах якого в 500 найпопулярніших передачах каналу запропоновано списки книг, рекомендованих для читання, розміщено предметні рубрики колекцій, оцифрованих у рамках програми створення Національної цифрової бібліотеки "Пам'ять Америки".

Ще два популярних американських проекти: створення літературних мап, на яких позначено міста проживання відомих літераторів і міста, де написано твори, та "Листи про літературу" — національний конкурс студентських есе, переможці якого отримують нагороду від Центру книги штату.

Міжнародна дитяча електронна бібліотека International Children's Digital Library (ICDL) ознайомлює юних читачів із різними культурами світу. Ресурс пропонує переглянути та прочитати оцифровані книги 59 мовами.

Ще за президентства Б. Обами стартував проект вартістю 250 млн дол., що передбачає безоплатне надання електронних книг дітям із найбільш вразливих сімей.

Окрім того, ініційовано створення додатку, керованого Публічною бібліотекою Нью-Джерсі, мета якого — купувати книжкові новинки й робити їх доступними для наймолодших і найменш заможних читачів. Усі школи та бібліотеки мають широкосмуговий доступ до інтернету.

Польща. Популяризація читання та залучення до нього розпочинаються змалку в межах виконання програми "Маленька книга — велика людина". Після народження дитини батьки отримують читацький набір, до якого входить книга й DVD-диск із навчальним фільмом і кошиковими, що їх розробив фонд "ABCXXI — уся Польща читає дітям" (ABCXXI — Cała Polska czyta dzieciom) для заохочення молодих батьків до читання малюкам від народження. Ініціатива має на меті підвищити серед молодих батьків розуміння того, що якнайменше 20 хвилин

читання вголос щодня позитивно впливають на мовний, психологічний і розумовий розвиток дитини, а також забезпечують її емоційні потреби. Проект реалізує та фінансує Міністерство культури та національної спадщини Польщі. Щомісяця за цією програмою держава видає 30 тис. наборів у 360 пологових будинках [18; 21; 22].

Проект "Читаємо та дивимося в Аграфці" (Czytamy i ogladamy w AgraŃce), започаткований для наймолодших читачів, передбачає серію зустрічей, учасники яких читають уривок із книги, після чого відбувається перегляд її екранізації. Найчастіше демонструють мультфільми, створені видатними художниками-аніматорами. У кінотеатрі "Аграфка" функціонує "Бібліотека дитини". Після читання та перегляду дітлахів запрошують до студії, де за допомогою кольорів і форм вони можуть виразити враження від фільму та книги. Такий формат творчості ефективно розвиває уяву. Програма пропонує найцікавіші книги польських і закордонних авторів, це також чудова нагода для батьків пригадати улюблені казки й мультфільми [23].

Проект "Прийди. Візьми. Відпочинь", ініційований у Міській публічній бібліотеці Вроцлава, покликаний заохотити підлітків до читання, оскільки з цієї категорією працювати найважче. Діти оцінюють книги, які читають, маркуючи їх відповідними позначками "hit. ok. kit", після чого відповіді опрацьовують, а результат враховують під час замовлення літератури в бібліотеці. Створено інтернет-сторінку для підлітків "Молодь" (Youth), котра містить інформацію щодо цікавих видань і подій. Крім того, для підлітків влаштовують різноманітні заходи, як-от записи аудіокниг, семінари з літературної критики, створення музичної інсталяції тощо [25].

Важливим кроком у підтримці й популяризації читання, особливо серед молодого покоління, європейські країни вважають модернізацію бібліотек. Тепер це сучасні та комфортні місця для читання, навчання, ділових зустрічей і презентацій, а не приміщення з ароматом старих книжок. У межах "Програми розвитку бібліотек" проведено масштабну комп'ютеризацію читальних закладів, модернізовано технічне обладнання та підвищено рівень компетентності кадрів. Польський уряд також запровадив цільові дотації бібліотекам, що перебувають під контролем місцевого самоврядування.

Не менш важливою є фізична можливість мешканців віддалених районів мати доступ до бібліотек. Наприклад, у *Швеції*, аби розв'язати проблему зручного територіального розта-

шування бібліотечних установ, уряд запровадив норму, яка визначає, що час на шлях до найближчої бібліотеки не має перевищувати 30 хвилин.

Поширеною є практика субсидування видавництва чи допомоги окремим виданням. У тій самій **Швеції** Національна рада з питань культури керує системою субсидування, що дає змогу видавництвам експериментувати, аби залучити до читання якнайширшу аудиторію. Держава щорічно підтримує 700—750 видань, які, можливо, й збиткові, але забезпечують потреби вузького кола читачів.

У **Норвегії** для промоції читання держава купує 1 тис. примірників нової книги, а якщо це дитяча література — 1,5 тис., та передає їх до публічних бібліотек.

Однак зростання інтересу до читання розпочинається не з бюджетних дотацій, а з попиту, котрий стимулюють завдяки державним програмам. Так, за останні 10 років витрати уряду **Німеччини** на підтримку діяльності бібліотек зросли до 1,5 млрд євро. Заклади фінансують федеральний і місцеві бюджети, завдяки чому бібліотеки щорічно отримують по 18,36 євро на кожного жителя [26].

Болгарія. Серед численних ініціатив із заохочення до читання багато заходів спрямовано насамперед на дітей і підлітків. Зокрема, щорічно в липні на вулицях Софії відбувається фестиваль "Читайте зі мною", під час якого політики, письменники, художники читають уривки з улюблених творів. Під гаслом "Намалюй свою казку" для дітей організують майстер-класи за підтримки фонду "Дитячі книги" та найбільшого болгарського книжкового сайту "Я читаю" ("Аз чета"). Ресурс, крім того, додатково заохочує найменших читачів, які вбираються в костюми улюблених персонажів.

Болгарська організація Екорасчка та книгарня в Гринвічі вже кілька років об'єднують дитяче читання з екологічним мисленням, започаткувавши захід "Нова книга за старий папір", що допомагає прищепити малечі звичку не лише читати, а й турбуватися про довкілля. Дітлахи разом із батьками мають можливість отримати книгу в обмін на 5 кг макулатури [13].

Литва. Держава є справжнім феноменом на книжковому ринку й активно популяризує читання та книгу. Щороку на одного литовця видають 2 книги. Для порівняння, в Україні станом на 2019 р. цей показник становив менше ніж 0,5 книги на особу [27].

Одна з найпотужніших акцій — "Книжкове Різдво", її широко рекламують ЗМІ, книгарні,

бібліотеки, культурні центри та державні інституції. По містах і селах курсують книжкові автобуси, що сягають найвіддаленіших куточків країни. Проект підтримують учасники ринку та посольства іноземних країн.

Успішно діє програма "Литва читає!" (Lithuania Reads!), що має на меті активізувати читання литовською мовою. У заходах беруть участь 45 міст, а їх проведення висвітлюють і популяризують національні ЗМІ.

Сьогодні, як ніколи раніше, світова спільнота усвідомлює непересічне значення й цінність читання та грамотності. До розв'язання проблем залучення до читання якнайширших верств населення долучаються міжнародні організації. Щороку 23 квітня, з метою сприяння читанню, письменницькій праці й захисту інтелектуальної власності, світ відзначає Всесвітній день книги та авторського права, проголошений ЮНЕСКО 1996 р. Організація також реалізує низку програм, що демонструють її відданість справі підтримки читання й поширення грамотності. Так, наприклад, щорічно, починаючи від нового тисячоліття, ЮНЕСКО обирає Всесвітню столицю книги. За традицією літературний рік бере відлік 23 квітня, і наступної весни естафета переходить до іншої країни. У 2020 р. титул Всесвітньої столиці книги здобуло м. Куала-Лумпур у Малайзії, 2021 р. — столиця Грузії Тбілісі, а 2022 р. — мексиканське місто Гвадалахара за всеосяжний план політики щодо книги й читання, який має сприяти соціальним перетворенням, боротьбі з насильством і просуванню культури мирного співіснування.

Вартою уваги є ідея активного використання здобутків провідних держав у країнах, що розвиваються швидкими темпами. Вивчення світового досвіду переконує, що сьогодні чимало концептів підтримки дитячого читання, програми й проекти видозмінюються, "переходячи" від однієї країни до другої. Створено платформи, що акумулюють корисні напрацювання в цій сфері та надають процесу новий поштовх. Прикладом слугують інформаційні ресурси країн Європи, де проблемам грамотності приділяють значну увагу. Так, 2000 р. сформовано Європейську робочу групу зі сприяння читанню (European Task Force for the Promotion of Reading, EURead), що об'єднала досвід країн у сфері промоції читання. Це консорціум європейських організацій, метою якого є обмін знаннями, досвідом і новими концепціями, а також спільне розроблення стратегій просування читання. Нині до мережі EURead входять організації з Бельгії, Великої

Британії, Чехії, Німеччини, Італії, Нідерландів, Норвегії, Фінляндії, Швейцарії, Австрії та Португалії, що здійснюють у своїх країнах велику освітню роботу. Засновники платформи вважають, що для популяризації читання на європейському й національному рівнях потрібна потужна структурна основа, яка постійно акумулюватиме інформацію про нові ідеї та проекти [12].

Міжнародна асоціація читання (International Reading Association, IRA), зі свого боку, прагне вдосконалити навчання завдяки підвищенню якості читання для подальшого використання у вихованні й освіті, а також у професіональному, соціальному та особистому житті.

Виокремимо загальні тенденції політики підтримки читання молодого покоління:

- підвищення рівня грамотності населення через удосконалення освіти школярів;
- розвиток мотивації й заохочення до читання;
- робота із сім'єю дитини, підвищення читацької грамотності батьків і створення умов для піднесення ролі читання в родині;
- посилення роботи з дітьми, які не люблять читати.

Окрім того, Асоціація підтримує видання й розповсюдження літератури для дітей, зокрема мовою рідної країни.

Частиною загальної концепції популяризації читання поміж дітей і підлітків в умовах глобалізації є піклування про розвиток та підтримку національної літератури. Цей напрям уже кілька десятиліть ефективно втілюють на практиці у Швеції та Норвегії [18].

В інтернеті активно створюють колективні інформаційні ресурси, що привертають увагу дітей і підлітків до читання, а також допомагають батькам і вихователям. Ефективно використовує такі можливості Національна бібліотечна рада Сінгапуру, на сайті якої репрезентовано найкращі зразки літератури для дітей, різноманітні ресурси, покликані зацікавити наймолодших читачів, серед яких інтернет-вікторини, рекомендаційні сервіси, інформація про книжкові клуби тощо.

Розширюються можливості читання книг в електронному форматі, зокрема за допомогою мобільних гаджетів. Сьогодні цей напрям активно опановують країни, що розвиваються, у тому числі й африканські [6]. Національна бібліотека Кенії впродовж 2013—2015 рр. спільно з п'ятьма дитячими бібліотеками реалізовувала проект, у межах якого бібліотекарі поєднували можливості електронного (на смартфонах та рідерах) і традиційного читання [18].

Отже, сьогодні для "цифрового" покоління створюють нові електронні ресурси й сервіси, що допомагають дітям і вихователям краще орієнтуватися в потоці літератури та здатні значно розширити аудиторію юних читачів.

Однією з виразних тенденцій останнього десятиліття стало посилення бібліотечної роботи з дітьми в розвинених країнах. У Данії, Норвегії, Сінгапурі, Японії, Південній Кореї ухвалено закони та плани щодо розвитку бібліотечного обслуговування найменших читачів, в Єгипті для них побудовано нові, добре обладнані бібліотеки [6].

Україна. У нашій державі також виразні ознаки кризи читання та поширення вторинної неграмотності населення. Серед причин зниження інтересу до книги фахівці вирізняють наслідки 1990-х рр., коли відбувся занепад книговидавництва, а також старіння бібліотечних фондів і відсутність у молоді потреби бути освіченими.

Експерти наголошують, що в Україні знижується моральний, духовний і освітній рівень нації, про що свідчать результати дослідження читацьких звичок українців і книжкової галузі, проведеного Українським інститутом книги. Зокрема, станом на початок 2021 р. лише 8% українців щодня читали книги, хоча 2019-го цей показник сягав 11% [27].

Результати дослідження лягли в основу Стратегії розвитку читання на 2021—2025 роки "Читання як життєва стратегія", яку було ініційовано Міністерством культури та інформаційної політики України та скоординовано Українським інститутом книги. Документ передбачає розвиток двох основних напрямів: розширення доступу до книги, а також підтримка й розвиток книжкової екосистеми; перетворення читання на всеукраїнський тренд через формування потреби в читанні, піднесення його ролі, значення й престижності. У висновках Стратегії зазначено, що набуття навичок читання та правильне його сприйняття в дитинстві має вирішальний вплив на культуру й частоту читання в дорослому віці [10].

В Україні підвищенням статусу читання серед дітей і підлітків здебільшого опікуються організації, безпосередньо пов'язані з функціонуванням книги в суспільстві: бібліотеки, видавничі осередки, відділи освіти, ЗМІ, благодійні фонди.

Головна роль у розвитку дитячого читання належить шкільним бібліотекам. Сьогодні інформаційні потреби учнівської молоді забезпечують понад 20 тис. шкільних книгозбірень, що входять до мережі освітянських бібліотек

Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України. Очолює мережу Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

Однак, за даними статистичного збірника "Бібліотечна Україна в цифрах" за 2018—2019 рр., виразна стійка тенденція до скорочення кількості бібліотек. Оновлення бібліотечних фондів актуальною літературою відбувається вкрай повільно і не відповідає нормам з огляду на обсяги.

Мережа публічних бібліотек України станом на 01.01.2020 налічувала 15 369 закладів, 81% з яких, або 12 504, становлять сільські книгозбірні. За період 2008—2019 рр. кількість бібліотек зменшилася на 2932, при цьому закрилися переважно сільські [28].

У багатьох населених пунктах немає належних умов для комфортного бібліотечного обслуговування. Так, 25% приміщень книгозбірень працюють без опалення, а 1,4% із них — без освітлення. Упровадження інформаційних технологій у публічних бібліотеках відбувається дуже повільно через брак бюджетного фінансування. У середньому 2019 р. на одну бібліотечну установу припадало 1,4 комп'ютера. Незважаючи на те, що 41% книгозбірень мали комп'ютери, доступ користувачам до інтернету надавали лише 33% установ.

Показники відвідування бібліотек із року в рік знижуються. Зокрема, станом на 2020 р. послугами публічних бібліотек скористалися 12 986,8 тис. абонентів, що на 303,8 тис. менше, ніж роком раніше. Відповідно до звіту Київського міжнародного інституту соціології щодо читання в Україні, 60% дорослого населення за рік жодного разу не відвідали ані бібліотеку, ані книгарню.

У 2020 р., за умов і без того критичних показників забезпечення населення України книгарнями, додалося закриття фізичних крамниць. Оскільки в нашій країні книга залишається категорією товару, яку здебільшого реалізують офлайн, той рік став кризовим і для книготорговельної галузі, і для читачів. Статистика свідчить, що станом на 2021 р. із 222 активних книгарень закрилися 48. Отже, в Україні одна книжкова крамниця припадає на 165 тис. населення, що майже вдвітьох нижче за середньоєвропейські показники. Для порівняння: у Німеччині — 1 книгарня на 15 тис. населення; у Польщі та Данії — на 12 тис. Згідно з даними звіту, у Польщі 2019 р. функціонувало 1914 книгарень, тоді як в Україні — приблизно 300 [28].

Уряд усвідомлює небезпеку нечитання для суспільства й вживає заходів з усунення кризи,

що має сприяти скороченню кількості вторинно неграмотних осіб. Відбуваються різноманітні форуми, виставки, проєкти, акції з популяризації книги й читання та заохочення до книжкового світу дітей і підлітків. Так, третій рік поспіль реалізується інтерактивний інформаційно-просвітницький проєкт "#ЖивіПисьменники", ініціаторами якого стали Український інститут книги та проєкт підтримки дитячого читання "BaraBooka. Простір української дитячої книги". Мета — спонукати дітей та підлітків до читання сучасної літератури [33].

Єдина в Україні та одна із небагатьох у Центрально-Східній Європі подія, що цілковито присвячена дитячій літературі й читанню та спрямована на популяризацію книги серед дітей та підлітків віком від 4 до 14 років, — Фестиваль дитячого читання "Книгоманія", що відбувається щороку від 2002-го. Відтоді захід відвідало понад 65 тис. дітей і батьків, авторів, видавців, дослідників, педагогів. Завдяки спілкуванню з відомими особистостями та участі в різноманітних подіях діти переконуються, що читання не лише корисне, а й веселе та захопливе. Формат заходу дає змогу зацікавити книгою юну аудиторію за допомогою творчості, спорту, ігор та інших форм дозвілля. Упродовж трьох днів відбувається понад 300 подій, зокрема урочиста церемонія нагородження переможців Всеукраїнського конкурсу читання, зустрічі з вітчизняними та іноземними письменниками, літературні читання й квести, майстер-класи з різних видів творчості, дискусії, змагання та розваги [31].

Майже 10 років поспіль проходить Всеукраїнський конкурс дитячого читання "Книгоманія" — відкрите змагання між підлітками віком 12—14 років з усієї країни. Конкурс відбувається в районах, містах, школах, дитячих і сільських бібліотеках. Упродовж кількох місяців школярі читають книги та заповнюють читацькі щоденники. Конкурс має розвинути регулярну звичку читати в позашкільний час, а також довести, чи можна здобути перемогу лише завдяки тому, що багато читаєш. Усі учасники отримують призи: сертифікати, дипломи, подарунки із символікою. По два переможці з кожної області мають змогу відвідати Фестиваль дитячого читання "Книгоманія" у Львові [31].

Щороку проходить серія заходів у межах "Читацького марафону", спрямованих на підвищення інтелектуального рівня школярів і популяризацію сучасної української літератури серед учнів Львова. Захід відбувається від 2008 р. у партнерстві з міським та обласним департа-

ментами освіти й проходить у бібліотеках, школах і дитячих садочках. За цей період у 135 навчальних і культурних закладах проведено 482 зустрічі зі 103 письменниками зі Львова, Тернополя, Івано-Франківська, Ужгорода та Києва. До участі в проєкті вдалося залучити не лише дітей, які жваво цікавляться читанням, а й так званих нечитачів. Загалом за всі роки понад 18 тис. львівських учнів взяло участь у численних заходах "Читацького марафону", поміж яких — зустрічі з авторами, майстер-класи, презентації книжок тощо [30].

У грудні 2021 р. в Україні вперше стартував Національний тиждень читання, покликаний привернути увагу українців до книг і допомогти книговидавничій галузі України.

Український інститут книги та медіасервіс Megogo 2021 р. продовжили аудіопроект "365 казок на ніч", у межах якого організатори репрезентували три нові цикли аудіоверсій казок сучасних українських авторів.

Приємною новиною стала звістка про завершення 2022 р. проєкту створення Української цифрової бібліотеки, над яким працює Український інститут книги, що дасть змогу легально читати літературу в електронному форматі. Нині застосунок працює в тестовому режимі. Водночас є проблема із закупівлею цифрових видань, адже на українському ринку недостатньо легальних книг [32].

Однак, попри реалізацію низки заходів та ініціатив, Україні бракує державних програм популяризації читання й залучення до нього дітей раннього віку на кшталт закордонних аналогів. Немає програм підтримки молодих батьків, що мали б мотивувати їх читати малюкам від народження. Потребують розроблення проєкти, що діють упродовж канікул для підлітків. Не розвиваються програми для батьків із дітьми, що спонукатимуть до спільного прочитання літератури й відродження сімейного читання. Крім того, вітчизняні медіа приділяють замало уваги висвітленню подій, що стосуються книг, читання, книговидання, заходів, які популяризують і залучають до Слова не лише дітей, а й дорослих. Доцільно збільшити обсяг інформації щодо проведення конкурсів, фестивалів, форумів, втілення книжкових проєктів, а також щодо перемог і нагороджень почесними відзнаками нашої молоді.

На думку фахівців, рівень читацької грамотності та набуття навички читання нерозривно пов'язані не лише із популяризаторськими заходами, а й із розвитком книжкової галузі

загалом. За 30 років Незалежності в Україні не розвинувся власний книжковий ринок, що впродовж трьох десятиліть слугував простором для збуту російської книжкової продукції, адже внаслідок неконтрольованого ввезення на територію нашої країни видань із росії вітчизняні видавці не могли працювати в умовах повноцінного бізнесу. Нездорова конкуренція фактично знищувала українськомовний видавничий сегмент, тривалий час не формувалася українськомовна читацька більшість. Після введення обмежень на ввезення друкованої продукції з рф національний книжковий ринок поступово розвивається, а українська книга стає дедалі популярнішою.

Висновки. Усвідомлення проблеми вторинної неграмотності дає змогу зрозуміти: саме вона призводить до того, що внаслідок небажання та недостатньо розвинених навичок читання мільйонам людей важко впоратися із відповідальністю повсякденного життя.

Питання вторинної неграмотності варто розглядати не лише як наукову проблему, а і як завдання пошуку механізмів та способів ліквідації неграмотності. У цьому контексті окреслений феномен стає соціально-економічним поняттям, пов'язаним з успішністю адаптації та функціонування людини в сучасному суспільстві.

Сьогодні, коли специфікою нинішнього соціуму є тотальна інформатизація, невідступний розвиток високих технологій, ціна малограмотності чи невміння читати й аналізувати інформацію стає надто високою. Конкурентоспроможність країни залежить від рівня освіти населення, його здатності постійно підвищувати інтелектуальний рівень і кваліфікацію.

Отже, проблема читання в нашій країні є однією з найсерйозніших і найактуальніших. Держава втрачає "людський" національний капітал. Суспільству, що прагне використовувати новітні досягнення сучасності, потрібно якнайбільше начитаних і розумних людей, спроможних розв'язувати складні практичні завдання й рухати цивілізацію сходами прогресу. Інноваційні технології потребують більшої гнучкості від користувачів інформації: візуальна грамотність, як і навички управління електронікою, вимагають оптимізації традиційних умінь і знань.

Варто відродити добру традицію сімейних читань і збирання домашніх бібліотек. Спільне прочитання та обговорення творів зближує членів родини, об'єднує їх духовно й, крім того, поліпшує навички зв'язного викладу думок, аналізу текстів, риторики.

У динамічному інформаційному просторі сьогодення дедалі важче зацікавити дитину читанням, однак вагома й незаперечна роль книги у процесі інтелектуального, духовного та культурного становлення особистості має залишатися незмінною. Світ стрімко трансформується, стає віртуально-мультимедійним, а отже й методи промови читання повинні відповідати сучасним запитам.

Україні потрібні ґрунтовні дослідження проблематики поширення вторинної неграмотності поміж громадян. Реформування української школи обов'язково має врахувати цей загрозливий аспект. Вітчизняна наукова думка спільно з ефективною практикою мають знайти шляхи подолання вторинної неграмотності в майбутньому, яке — за людьми, здатними критично й творчо мислити, генерувати нові ідеї, а також за

розумними й вправними виконавцями, спроможними ці ідеї реалізовувати.

В інформаційному суспільстві читання й "людину, яка читає" дедалі більше усвідомлюють як національну цінність. А фундамент розумного й освіченого соціуму, нації, що читає, становлять діти, яким змалечку прищепили любов до літератури. Сьогодні чимало країн стурбовані проблемами залучення до читання молодого покоління. Нові можливості, що їх надає електронне середовище, здатні посилити традиційні заходи в цьому напрямі.

Вивчення й упровадження світового досвіду щодо підтримки та просування читання поміж дітей і дорослих не лише дає змогу віднайти нові форми та методи роботи у цій сфері, а й допоможе в розробленні комплексної стратегії інтелектуального, духовного та культурного розвитку нових поколінь українців.

Список використаних літератури та джерел

1. Бугаєвська Г. В. Функціональна грамотність студентів вищих закладів освіти як психолого-педагогічна проблема / Г. В. Бугаєвська // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — 2012. — 22 (257). — Ч. VII. — С. 73—79.
2. Воронович С. В. Функціональна грамотність — один із способів соціалізації особистості / С. В. Воронович. — Режим доступу: <https://docs.google.com/document/d/19LacntuRAXA>. — Назва з екрана.
3. Дунн Дж. Дитяче читання у Великобританії: огляд існуючих тенденцій / Дж. Дунн // Дитяче читання: феномен та традиції наприкінці ХХ століття : матеріали Міжнар. конф., 1999. — Ч. 1. — С. 146—151.
4. Накамура Ю. Обзор библиотечного обслуживания детей и юношества в Японии / Ю. Накамура // Библиотечное обслуживание молодежи в Японии, России и США. — Москва : РШБА, 2013. — С. 3—22.
5. Чудинова В. П. Национальная политика поддержки чтения подрастающего поколения в Японии. Закон о продвижении читательской деятельности детей (Kodomo no Dokusho Katsudo Suishin ni kansuru Horitsu) / В. П. Чудинова, К. О. Чудинова // Поддержка и развитие чтения: тенденции и проблемы (по итогам пяти лет реализации национальной программы поддержки и развития чтения в России) : сб. ст. — Москва : Межрегиональный центр библиотечного сотрудничества, 2011. — С. 199—216.
6. Банака М. Международная библиотека детской литературы (ILCL — International Library of Children's Literature) / М. Банака // Библиотечное обслуживание детей и юношества в Японии, России и США. — Москва : РШБА, 2013. — С. 99—122.
7. Равилов В. Функціональна неграмотність: причини і наслідки / В. Равилов // Good-Tips.Pro. — Режим доступу: <https://good-tips.pro/index.php/publications/functionalilliteracy-causes-and-consequences>. — Загл. с екрана.
8. Чудинова В. П. Функціональна неграмотність — проблема развитих стран / В. П. Чудинова. — Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/data/618/861/1216/018chudinova.pdf>. — Загл. с екрана.
9. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт.: М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. — Київ : УЦОЯО, 2019. — 439 с. — Режим доступу: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf. — Назва з екрана.
10. Стратегія розвитку читання на 2021—2025 роки "Читання як життєва стратегія". — Режим доступу: <https://mkp.gov.ua/files/pdf>. — Назва з екрана.
11. Inspiring young readers through digital and printed resources. — Mode of access: www.bookaid.org/2016/08/17/inspiring-youngreaders-digital-printed-resources. — Title from the screen.
12. European task force for the promotion of reading. — Mode of access: www.euread.com/about/. — Title from the screen.
13. Kaczmarek P. Czytanie za granicą — Bulgaria / P. Kaczmarek. — Mode of access: <http://www.tramwajnr4.pl/2015/10/bulgaria.html>. — Title from the screen.
14. International Library of Children's Literature (ILCL). — Mode of access: www.kodomo.go.jp/english/index.html. — Title from the screen.
15. Prizeman L. Czytanie za granicą — Anglia / L. Prizeman. — Mode of access: <http://www.tramwajnr4.pl/2015/05/czytanie-za-granica-anglia.html>. — Title from the screen.

16. *Chatterbooks* // The reading agency. — Mode of access: <https://readingagency.org.uk/children/quick-guides/chatterbooks>. — Title from the screen.
17. *ELINET* — European Literacy Policy Network. — Mode of access: www.eaea.org/en/projects/partner-projects/elinet.html. — Title from the screen.
18. *Nowa era czytelnictwa. Przeczytamy całą książkę w niewiele ponad godzinę?* // Booknews. — Mode of access: <http://booknews.pl/?p=411>. — Title from the screen.
19. *Premier League Reading Stars* // National Literacy Trust. — Mode of access: http://www.literacytrust.org.uk/premier_league_reading_stars. — Title from the screen.
20. *North East News* // Arriva. — Mode of access: <https://www.arrivabus.co.uk/north-east/Lukas-Jutkiewicz-launches-book-campaign/>. — Title from the screen.
21. *All of Europe Reads to Kids*. — Mode of access: <http://www.allofpolandreadstokids.org/>. — Title from the screen.
22. *Fundacja ABCXXI* — Cała polska czyta dzieciom. — Mode of access: <http://www.calapolskaczytadzieciom.pl/pkmd>. — Title from the screen.
23. *Czytamy i oglądamy w Agrafce*. — Mode of access: <http://www.kinoagrafka.pl/czio.html>. — Title from the screen.
24. *The Education Endowment Foundation*. — Mode of access: <http://educationendowmentfoundation.org.uk/projects/spokes/>. — Title from the screen.
25. *Mjeska biblioteka publiczna*. — Mode of access: <http://www.biblioteka.wroc.pl/mlodziez/projekty/kampania-www-wstap-wypozycz-wyluzuj>. — Title from the screen.
26. *Stiftung Lesen*. — Mode of access: <https://www.stiftunglesen.de/initiativen-und-aktionen/aktionen/buchaktion>. — Title from the screen; *Deutscher Lesepreis*. — Mode of access: <http://www.deutscher-lesepreis.de/aktuelles/>. — Title from the screen.
27. *Комісарова О.* Найбільше купують книжки. Мінекономіки розповіло, скільки українці витратили за програмою «Підтримка / Олександра Комісарова // Суспільне. Новини. — Режим доступу: <https://suspilne.media/195337-najbilse-kupuut-knizki-minekonomiki-rozpovilo-skilki-ukrainci-vitratili-za-programou-epidtrimka/>. — Назва з екрана.
28. *Бібліотечна Україна в цифрах* : стат. зб. / М-во культури України, Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого (Київ : НБУ ім. Ярослава Мудрого). (2018—2019 pp.) : / [підгот. О. П. Лахно]. — 2020. — (Київ : НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2021). — Режим доступу: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=12709>. — Назва з екрана.
29. *Портал "Дитячий фестиваль"*. — Режим доступу: <http://childrenfestival.org.ua/>. — Назва з екрана.
30. *Книгоманія*. — Режим доступу: <http://knygomania.com/>. — Назва з екрана.
31. *Коріновська А.* Тиждень читання. Очільниця Українського інституту книги про вподобання українців / Анастасія Коріновська // Суспільне. Новини. — Режим доступу: <https://suspilne.media/190620-tizden-citanna-osilnica-ukrainskogo-institutu-knigi-pro-vpodbanna-ukrainciv/>. — Назва з екрана.
32. *#ЖивіПисьменники*: в Україні стартував третій сезон ініціативи з популяризації читання від Українського інституту книги // Українська бібліотечна асоціація. — Режим доступу: <https://ula.org.ua/news/4936-zhuvipysmenniku-v-ukraini-startuvav-tretii-sezon-initsiatyvy-z-populiaryzatsii-chytannia-vid-ukrainskoho-institutu-knyhu>. — Назва з екрана.
33. *Children's literature bus with an impressive enjoyment for books* // Library Fund Basel Encourage Youth to Read!. — Mode of access: <http://www.spendenfondslesen.ch/index.php?id=18&L=1>. — Title from the screen.
34. *Willkommen beim Spendenfonds Lesen* // Spendenfonds Lesen Schenken Sie Zukunftschancen! — Mode of access: <http://www.spendenfondslesen.ch>. — Title from the screen.

Larysa Mylchenko,

*Senior Research of the Media Monitoring Department
of the Book Chamber of Ukraine*

Secondary illiteracy is a consequence of the reading crisis

A peculiar trend of the recent years is the loss of the prestigiousness and the exclusive role of reading in society.

The reading crisis is observed in all industrially developed countries. In this regard, secondary illiteracy began to spread among the population. The emergence of the phenomenon of secondary illiteracy leads to a number of negative social and economic consequences.

An extensive experience has been gained in solving the problems of the reading crisis throughout the world. Countries around the globe are implementing a variety of measures to support reading. State and public support for reading and book publishing is provided, national programs and initiatives to support children's and family reading are legislated.

The article addresses the problem of reading of the younger generation as a social problem of modern society. The importance of reading as a basic competence of the younger generation is emphasized. The necessity of the special programs development, as well as the projects for improving children's reading motivation is substantiated. An analysis of the projects implementation experience supporting reading in developed countries, in consideration of the approaches in compiling a new strategy and plans to support reading in Ukraine, is completed.

Keywords: *secondary illiteracy; reading; reading crisis; reading support; family reading; reading promotion program; project*

References

1. Bugayevska G. V. (2012). Funkcionalna gramotnist studentiv vishih zakladiv osviti yak psihologo-pedagogichna problema. *Visnik LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 22 (257), Ch. VII, pp. 73—79.
2. Voronovich Ye. V. (2022). *Funkcionalna gramotnist — odin iz sposobiv socializaciyi osobistosti*, [online]. Available at: <https://docs.google.com/document/d/19LacntuRAXA>.
3. Dunn Dzh. (1999). Dityache chitannya u Velikobritaniyi: ogyad isnuyuchih tendencij. *Dityache chitannya: fenomen ta tradyciyi naprikinci XX stolittya : materialy Mizhnar. konf.*, Ch. 1, pp. 146—151.
4. Nakamura Yu. (2013). Obzor bibliotechnogo obsluzhivaniya detej i yunoshstva v Yaponii. *Bibliotechnoe obsluzhivanie molodyozhi v Yaponii, Rossii i SShA*. Moskva: RShBA, pp. 3—22.
5. Chudinova V. P. (2011). Nacionalnaya politika podderzhki chteniya podrastayushogo pokoleniya v Yaponii. Zakon o prodvizhenii chitatelskoj deyatelnosti detej (Kodomo no Dokusho Katsudo Suishin ni kansuru Horitsu). *Podderzhka i razvitie chteniya: tendencii i problemy (po itogam pyati let realizacii nacionalnoj programmy podderzhki i razvitiya chteniya v Rossii) : sb. st.* Moskva: Mezhhregionalnyj centr bibliotechnogo sotrudnichestva, pp. 199—216.
6. Banaka M. (2013). Mezhdunarodnaya biblioteka detskoj literatury (ILCL — International Library of Children's Literature). *Bibliotechnoe obsluzhivanie detej i yunoshstva v Yaponii, Rossii i SShA*. Moskva: RShBA, pp. 99—122.
7. Raviolov V. (2022). *Funkcionalnaya negramotnost: prichiny i posledstviya*. Good-Tips.Pro, [online]. Available at: <https://good-tips.pro/index.php/publications/functionalilliteracy-causes-and-consequences>.
8. Chudinova V. P. (2022). *Funkcionalnaya negramotnost — problema razvityh stran*, [online]. Available at: <http://ecsocman.hse.ru/data/618/861/1216/018chudinova.pdf>.
9. *Nacionalnij zvit za rezultatami mizhnarodnogo doslidzhennya yakosti osviti PISA-2018*. (2019), [online]. Available at: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf.
10. *Strategiya rozvitku chitannya na 2021—2025 roki "Chitannya yak zhittyeva strategiya"*. (2022), [online]. Available at: <https://mkip.gov.ua/files/pdf>.
11. *Inspiring young readers through digital and printed resources*. (2022), [online]. Available at: www.bookaid.org/2016/08/17/inspiring-youngreaders-digital-printed-resources.
12. *European task force for the promotion of reading*. (2022), [online]. Available at: www.euread.com/about/.
13. Kaczmarek P. (2022). *Czytanie za granica — Bulgaria*, [online]. Available at: <http://www.tramwajnr4.pl/2015/10/bulgaria.html>.
14. *International Library of Children's Literature (ILCL)*. (2022), [online]. Available at: www.kodomo.go.jp/english/index.html.
15. Prizeman L. (2022). *Czytanie za granica — Anglia*, [online]. Available at: <http://www.tramwajnr4.pl/2015/05/czytanie-za-granica-anglia.html>.
16. *Chatterbooks. The reading agency*. (2022), [online]. Available at: <https://readingagency.org.uk/children/quick-guides/chatterbooks>.
17. *ELINET — European Literacy Policy Network*. (2022), [online]. Available at: www.eaea.org/en/projects/partner-projects/elinet.html.
18. *Nowa era czytelnictwa. Przeczytamy cala ksiazke w niewiele ponad godzine?* (2022). Booknews, [online]. Available at: <http://booknews.pl/?p=411>.
19. *Premier League Reading Stars*. (2022). National literacytrust, [online]. Available at: http://www.literacytrust.org.uk/premier_league_reading_stars.
20. *North East News*. (2022). Arriva, [online]. Available at: <https://www.arrivabus.co.uk/north-east/Lukas-Jutkiewicz-launches-book-campaign/>.
21. *All of Europe Reads to Kids*. (2022), [online]. Available at: <http://www.allofpolandreadstokids.org/>.
22. *Fundacja ABCXXI — Cala polska czyta dzieciom*. (2022), [online]. Available at: <http://www.calapolskaczytadzieciom.pl/pkmd>.
23. *Czytamy i ogladamy w Agrafce*. (2022), [online]. Available at: <http://www.kinoagrafka.pl/czio.html>.
24. *The Education Endowment Foundation*. (2022), [online]. Available at: <http://educationendowmentfoundation.org.uk/projects/spokes/>.
25. *Mjeska biblioteka publiczna*. (2022), [online]. Available at: <http://www.biblioteka.wroc.pl/mlodziej/projekty/kampania-www-wstap-wypozycz-wyluzuj>.
26. *Stiftung Lesen*. (2022), [online]. Available at: <https://www.stiftunglesen.de/initiativen-und-aktionen/aktionen/buchaktion>; *Deutscher Lesepreis*. (2022), [online]. Available at: <http://www.deutscher-lesepreis.de/aktuelles/>.
27. Komisarova O. (2022). *Najbilshe kupuyut knizhki. Minekonomiki rozpovilo, skilki ukrayinci vitratili za programoyu ePidtrimka*. Suspilne. Novini, [online]. Available at: <https://suspilne.media/195337-najbilshe-kupuut-knizki-minekonomiki-rozpovilo-skilki-ukrainci-vitratili-za-programou-epidtrimka/>.

28. *Bibliotechna Ukrayina v cifrah : stat. zb.* (2020). Kyiv: NBU im. Yaroslava Mudrogo, 2021), [online]. Available at: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=12709>.
29. *Portal "Dityachij festival"*. (2022), [online]. Available at: <http://childrenfestival.org.ua/>.
30. *Knigomaniya*. (2022), [online]. Available at: <http://knygomania.com/>.
31. Korinovska A. (2021). *Tizhden chitannya. Ochilnicya Ukrayinskogo institutu knigi pro vpodobannya ukrayinciv*. Suspilne. Novini, [online]. Available at: <https://suspilne.media/190620-tizden-citanna-ocilnica-ukrayinskogo-institutu-knigi-pro-vpodobanna-ukrayinciv/>.
32. *#ZhiviPismenniki: v Ukrayini startuvav tretij sezon iniciativi z populyarizaciyi chitannya vid Ukrayinskogo institutu knigi*. (2021). Ukrayinska bibliotechna asociaciya, [online]. Available at: <https://ula.org.ua/news/4936-zhyvipysmennyky-v-ukraini-startuvav-tretii-sezon-initsiatyvy-z-populyaryzatsii-chytannia-vid-ukrayinskoho-institutu-knyhy>.
33. *Children's literature bus with an impressive enjoyment for books*. (2022). Library Fund Basel Encourage Youth to Read!, [online]. Available at: <http://www.spendenfondslesen.ch/index.php?id=18&L=1>.
34. *Willkommen beim Spendenfonds Lesen*. (2022). Spendenfonds Lesen Schenken Sie Zukunftschancen!, [online]. Available at: <http://www.spendenfondslesen.ch>.

Надійшла до редакції 16 січня 2022 року

УДК 655.4/5(71)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2022.2(307).19-25

Михайло Онищук,

кандидат історичних наук, доцент,
завідувач відділу моніторингу ЗМІ Книжкової палати України,
e-mail: zmi@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-002-1340-1538>

Лариса Татарінова,

старший науковий співробітник
відділу моніторингу ЗМІ Книжкової палати України,
e-mail: larysa@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-002-7950-7773>

Коротка історія канадського книговидання. Чи потрібна книговидавництву державна підтримка?

Статтю присвячено історії, сучасним тенденціям і специфіці книговидання та книгорозповсюдження в Канаді. Розглянуто зміни, що відбулися в канадській книжковій індустрії останнім часом, зокрема під впливом карантинних обмежень, спричинених COVID-19. Зауважено, що пандемія загострила проблеми канадського книговидання та негативно вплинула на його стан, поставивши видавців і книготорговців майже на межу катастрофи.

Зосереджено увагу на питанні державної підтримки книговидання з боку канадського уряду. Проаналізовано переваги та недоліки національної програми Канади в книговидавничій галузі.

Підсумовано, що канадське книговидання та книгорозповсюдження мають специфічну історію, національні особливості й характерні риси розвитку. Аналіз історичних етапів еволюції галузі свідчить, що впродовж тривалого періоду значний вплив на неї чинили потужні американські й британські видавничі корпорації, що й сьогодні домінують на книжковому ринку країни.

Ключові слова: видавнича галузь Канади; канадські видавництва; друкована книга; електронна книга; аудіокнига; книжковий ринок Канади; Канадський книжковий фонд (CBF)

Постановка проблеми. Канадська видавнича галузь дедалі більше підпадає під вплив великих багатонаціональних, зазвичай іноземних, корпорацій. Найбільші видавничі компанії — переважно не канадські: Pearson Education, Nelson і McGraw-Hill Ryerson домінують на і без того невеликому, але конкурентному книжковому ринку країни.

Які наслідки поглинань канадських підприємств великими міжнародними (здебільшого американськими, британськими та німецькими)

корпораціями і як вони вплинули на освіту та культуру Канади? Фактично навіть окремі процеси виробничих етапів канадських видавництв передають на аутсорсинг в Індію, Китай чи Сінгапур, де дешева робоча сила дає змогу збільшити прибуток і підтримати здорову маржу. Така політика суттєво впливає на канадську поліграфічну промисловість.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Видавничу галузь Канади, на відміну від її сусіда США, досліджено недостатньо ґрунтовно,

оскільки багатонаціональні видавничі компанії повністю домінують на місцевому книжковому ринку й сприймають його суто як свою частину. Вивченню тенденцій видавничої справи, популяризації канадської літератури, аналізу результатів дій уряду Канади з підтримки галузі присвячено праці відомих канадських журналістів Дж. Белла, Ж.-Р. Габріеля та дослідниці й відомого книжкового блогера Е. Девар, на чій публікації спирається міжнародна статистична компанія Statista під час оприлюднення щорічних показників досягнень світової книжкової індустрії.

Мета статті — розглянути історію та сучасний стан книговидавничої галузі Канади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія видавничої справи Канади — це здебільшого процеси консолідації та поглинання, розвиток галузі зазвичай супроводжували прагматичні проблеми. Як і в інших сферах діяльності, канадські видавництва шукають нові способи вижити у дедалі складніших економічних умовах. Багатонаціональні корпорації домінують на місцевому видавничому ринку, незважаючи на десятиліття урядової підтримки канадських компаній, а також закони й політику, спрямовані на зміну цього балансу. Наприклад, лише одна іноземна компанія — Penguin Random House Canada — захопила 32% канадського ринку книг [1].

Однак не варто розглядати проблеми видавничої справи Канади як недавні: від часу становлення галузі це був важкий бізнес, що потребував значних зусиль. З огляду на нечисленну кількість населення країни, розповсюдження літератури становило найскладніше завдання. Особливо гостро стояла проблема в колоніальний період, коли зв'язок, транспорт й інші інфраструктури перебували у вкрай незадовільному стані.

У XVIII ст. друкарям Британської Північної Америки також доводилося конкурувати зі вже сформованою та потужнішою культурою друку Сполучених Штатів. Америка, що на той час не була пов'язана суворими законами про авторське право, встановленими Великою Британією, мала можливість видавати дешеві копії популярних книг і безоплатно розповсюджувати їх без штрафних санкцій. У колоніальний період Канади друкарні були рідкістю.

У 1764 р. В. Браун і Т. Гілмор заснували одну з перших друкарень у франкомовній канадській провінції Квебек. Підприємство розпочало видавати першу газету *The Quebec Gazette* / *La Gazette de Quebec*, а також випускало у світ граматики, катехизиси, юридичні тексти й інші видання. Такі ранні друкарні, як квебекська,

поєднували численні форми видавничої справи, мали широкі повноваження й зазвичай не спеціалізувалися в конкретній галузі.

Наприкінці XIX ст. в одному з найбільших міст Канади — Торонто — було засновано видавництво *John Lovell & Son*, що друкувало піратські американські видання, як, наприклад, "Том Соєр" М. Твена. Книгу продавали за найнижчою ціною, вона швидко набула популярності, адже стала найкращою та найдоступнішою альтернативою американській версії. На канадському книжковому ринку така форма піратства була надзвичайно поширеною, поки 1891 р. у Сполучених Штатах не ухвалили новий закон про авторське право та не підписали англо-американську угоду.

Перша компанія Канади, що офіційно випускала книги — *The Methodist Book and Publishing Company*, — розпочала діяльність 1829 р. у Торонто. Видавництво співпрацювало зі знайомими канадськими письменниками, як-от Н. МакКланг, Ч. Мер, П. Джонсон і Р. Сервіс. У 1919 р. компанію перейменували на *Ryerson Press*, і вона домінувала на книжковому ринку від кінця XIX ст. до 1960-х рр.

У 1900-х рр. у великих канадських містах, насамперед Торонто й Монреалі, було засновано чимало видавничих компаній, поміж яких — *Oxford University Press* (1904), *University of Toronto Press* (1901), *Macmillan Company of Canada* (1905) і *Thomas Nelson & Sons* (1913). Слід зауважити, що більшість цих видавництв уже тоді були залежними, адже перебували у власності відомих підприємців Великої Британії чи принаймні отримували від них фінансування.

Велика депресія загальмувала розвиток видавничої справи, а після Другої світової війни канадської книжковий ринок захопили американські корпорації. (Частково через це канадські романисти 1930—1950-х рр., як-от С. Росс і Х. Макленнан, публікували свої твори в США.) Конференція, що відбулася 1955 р. у Королівському університеті в Кінгстоні, зібрала разом видавців, письменників і вчених для розв'язання цієї проблеми й стала одним із каталізаторів національної політики 1960—1970-х рр. у сфері книговидавництва. Заходи, що охоплювали широку й гнучку систему субсидій для підтримки незалежних видавців, сприяли становленню й розвитку канадської літератури.

Уряд країни сформував Королівську комісію з питань канадської культури й у її звіті було зазначено, що кількість книг, написаних канадськими авторами, скорочується. Зокрема, 1947 р.

у Великій Британії було опубліковано 1723 художніх книги, а в Канаді — лише 34. У 1948 р. британські видавці випустили 1830 художніх книг, а канадські — 14. Доповідь також містила висновок, що канадська література й видавнича справа мають життєво важливе значення для відродження національної культури. Отже, перед країною постало важливе завдання всебічно підтримувати й розвивати письменницьку діяльність та книговидання. У 1957 р. парламент, діючи за однією з рекомендацій доповіді, заснував Раду Канади з питань мистецтва та Національну бібліотеку Канади. Комісія виявила, що в Бібліотеці Конгресу США та в інших американських книгозбірнях можна знайти більше канадських книг, ніж у Канаді. Однією з ініціатив Ради стало присудження грантів і стипендій авторам. На місцевому рівні також було засновано відповідні організації, що сприяли розвитку культури й мистецтва. Проте суттєвою проблемою залишалася підтримка англо-канадських компаній у справі публікації канадських авторів. Рада видала перші гранти видавцям лише 1972 р.

Випуск нової книги в Канаді — доволі ризикований процес. Навіть відомі й успішні автори часто видають твори, що не мають попиту в читачів, й на такому доволі невеликому ринку, як канадський, гучний успіх видання може й не компенсувати витрати на виробництво, маркетинг і розповсюдження. Канадські видавці постали перед складною проблемою: як їм конкурувати з іноземними колегами, котрі працюють у країні, але розповсюджують друковану продукцію на значно ширших теренах? Компанії із закордонним капіталом здатні компенсувати витрати за рахунок набагато більших обсягів продажу на набагато більших ринках.

Канадським авторам були потрібні канадські видавці, готові піти на ризик для пошуку канадської аудиторії. Однак місцеві підприємці могли впоратися з цим завданням лише за умови, що діяли б як канадські агенти для іноземних видавців чи друкували б підручники на замовлення провінційних відділів освіти.

У 1970 р. уряд заснував Королівську комісію з книговидання через побоювання щодо заповнення канадських шкіл іноземними підручниками та продажу оригінальних канадських видавництв Ryerson Press і Gage іноземним компаніям.

До 1970-х рр. країна здебільшого імпортувала книги зі США та Великої Британії, й лише державні інвестиції допомогли створити національну видавничу індустрію. У 1970-ті рр. 98% книжкових видавництв працювали в Торонто й

Монреалі. До 2009 р. налічувалося не менш як 235 видавництв у 80 містах. Нині функціонує понад 300 незалежних канадських видавців, які щорічно випускають понад 10 тис. нових видань.

Письменницька та видавнича діяльність Канади дуже важлива для розвитку економіки країни. На національному рівні місцеві видавці створюють понад 9 тис. робочих місць і щорічно приносять 2 млрд дол. доходу.

Утім, канадські письменники й видавці стикаються із серйозними проблемами: у період від 1998 до 2015 р. доходи авторів скоротилися на 27%; 80% літераторів мають доходи, які можна назвати "за межею бідності"; заробітна плата у видавничій справі (редакторів, дизайнерів, публіцистів) занадто низька. Наразі перед видавцями стоять три основні проблеми: послаблення захисту авторських прав; заморожене фінансування, що не встигає за інфляцією; неефективна політика, спрямована на підтримку іноземних власників. Канадські видавці вважають, що уряд має дивитися на книги крізь призму культурної політики, як це було історично, а не з позиції суто капіталістичної економіки.

Сьогодні уряд Канади продовжує інвестувати кошти в незалежну видавничу справу через Канадський книжковий фонд (CBF), що підпорядковується Міністерству культури та спадщини (DCH) і Раді Канади з питань мистецтва. CBF надає видавцям матеріальну підтримку й спеціальні гранти на проекти.

Державні інвестиції у видавничу справу приносять значний прибуток. Наприклад, 30 млн дол., вкладених у програму підтримки видавців, допомогли збільшити продажі на 413 млн дол. Водночас загальний бюджет CBF, що становить 39 млн дол., не змінився за 15 років, що свідчить про його фактичне скорочення з урахуванням інфляції та витрат. Дуже невелику частину цих грошей (100 тис. дол. на рік) виділяли на субсидію для професійного розвитку, проте 2016 р. програму було припинено.

Канадські видавці вважають, що для досягнення культурних цілей фінансування книговидання має бути стабільним і відповідати вимогам інфляції. Забезпечення коштами CBF має зрости до 48 млн дол., також потрібно відновити субсидію на професійний розвиток.

Якою б щедрою не була підтримка з боку Ради Канади з питань мистецтва, вона, однак, не захищає місцевих видавців від спокуси зануритись у велику кишеню іноземних компаній. Майже всі потужні видавництва в Канаді є дочірніми компаніями чи належать британським,

американським і німецьким власникам. Зокрема, Penguin Books, HarperCollins, Macmillan і Random House працюють в Канаді, але не є канадськими. У липні 2013 р. Random House і Penguin об'єдналися в Penguin Random House — одну з найбільших компаній на книжковому ринку.

Майже 4% видавництва у Канаді належать іноземцям, на них припадає 44% загального продажу книг і 67% продажу підручників. Водночас канадські видавці отримують 56% доходів видавничої індустрії, однак виробляють 80% нових книг, написаних місцевими авторами. У Квебеку картина власності цілком протилежна: видавців з іноземним капіталом немає, а у сфері розповсюдження та роздрібній торгівлі переважають фірми, що належать цій провінції чи Канаді загалом.

У 1992 р. федеральний уряд удосконалив правила, що регулюють іноземні інвестиції у видавничу галузь, через внесення змін до Закону про інвестиції в Канаду. Новий регламент передбачає два ключових положення: процеси створення нових фірм чи придбання іноземними компаніями канадських має контролювати Канада, в іншому разі країна повинна мати "чисту вигоду" від продажу чи створення нової фірми. Упродовж 1999—2010 рр. було схвалено 99% іноземних інвестицій в індустрію культури, й лише 2 із 46 заявок на видання іноземних книг відхилили.

Від 2011 р. було внесено численні поправки до правил, що гальмували розвиток канадських видавництва і підірвали можливості видавничого сектору. Зокрема, одна з таких поправок дала змогу продати McClelland & Stewart (M&S) компанії Random House (що належить німецькому видавничому гігантові Bertelsmann) за вкрай невигідними для Канади умовами. Як результат — довгострокові інвестиції канадського уряду було втрачено, персонал M&S скорочено, а продаж, маркетинг і виробництво сконцентровано в Random House. M&S видає дедалі менше книг, і репертуар класичних канадських видань тепер належить неканадській корпорації.

Як пандемія COVID-19 вразила видавничу індустрію Канади. Пандемія загострила проблеми канадської видавничої галузі та погіршила стан книговидання й книгорозповсюдження, поставивши видавців і реалізаторів майже на межу катастрофи.

У квітні 2019 р. Coteau Books, одне з найшанованіших літературних видавництв у Канаді, припинило діяльність після 45 років роботи. Librairie Olivieri, книгарня в Монреалі, відома широкими культурними заходами, також оголо-

сила про закриття. Ці факти красномовно свідчать про те, як пандемія знищувала книгарні й видавців, відбираючи більшу частину їхніх доходів.

Сумніви в серйозності ситуації розвіялися ще в травні 2019 р., коли мережа книжкових крамниць Indigo у відповідь на відчутні фінансові втрати оголосила про закриття 17 із понад 200 книгарень по всій країні, а майже через місяць було оголошено про закриття ще 3-х. У березні 2019 р. Indigo повідомила про призупинення виплат канадським дистриб'юторам на 60 днів. Багато нереалізованих видань повернули видавцям до узгодження терміну відновлення торгівлі. Компанія скасувала попередні замовлення. Загальний виторг від продажу книг за 2019 р. скоротився майже на 9%.

Проте, окрім відчутного зниження доходів видавців через пандемію COVID-19, криза позначилася на канадській видавничій справі загалом. Зокрема, компанія Indigo домінувала в книготоргівлі впродовж двох десятиліть, дослідження 2017 р. свідчить, що на її частку припадало 81% загального продажу книг. Через обмеження, пов'язані з поширенням коронавірусу, загальний обсяг реалізації скоротився на 27%, а видавці зазнали суттєвого фінансового тиску. Закриття 20 крамниць, власне, не становить катастрофи, проте викликає серйозні питання про майбутнє книготоргівлі в Канаді й про наслідки її занепаду для національної літератури та національного видавничого бізнесу. Чи не зникне разом з Indigo й канадське книговидання загалом?

Книгорозповсюдження (bookselling) у Канаді — це специфічний бізнес. Незалежна книгарня може зберігати від 10 до 35 тис. найменувань, більша торгова точка мережі — 50 тис. примірників. Доступність канадських видань для споживачів — основа національної культури, що стимулює освітню та творчу діяльність. Водночас багато з цих книг або ніколи не продаються, або продаються зі значним запізненням. Книгарні виживають за рахунок невеликого прибутку, який отримують завдяки поєднанню нових, недавніх і старих видань.

Більшість канадських авторів (звичайно, не йдеться про М. Етвуд, лауреатку Букерівської премії-2019, авторку роману-антиутопії "Оповідь служниці" (1985), або М. Ондатже, автора славнозвісного роману "Англійський пацієнт", який виборов Букерівську премію 1992 р. і "Оскар" за екранізацію) продають кілька сотень примірників (якщо книгу опублікував канадський видавець) або понад 2 тис. примірників (якщо видання випустила у світ канадська філія багатонаціональної компанії).

До середини 1990-х рр. більшість місцевих книгарень були невеликими, із неповторним асортиментом книг. Дві великі мережі — Coles і SmithBooks — працювали в торговельних центрах і жвавих районах.

Відповідно до Північноамериканської угоди про вільну торгівлю 1994 р. було скасовано тарифи між Канадою, США та Мексикою. Це розширило простір для іноземних інвестицій і торгівлі та сприяло формуванню в країні мегамереж на кшталт Walmart. Ідея полягала в тому, що на "безмежному" північноамериканському ринку, який налічує понад 480 млн покупців, великі крамниці пропонуватимуть більше товарів, а отже принеситимуть більший прибуток [2].

Заснована 1995 р., компанія Chapters мала серйозні наміри й врешті-решт придбала та об'єднала мережі Coles і SmithBooks. Нового канадського гіганта звинуватили в знищенні незалежних книгарень, виштовхуванні конкурентів із бізнесу.

Згодом на ринок вийшла престижніша мережа Indigo. У 2001 р. компанія, що на той час мала 15 супермаркетів, здійснила вороже поглинання Chapters, якій належало 77 супермаркетів і понад 200 книгарень. Indigo очолила канадську книготоргівлю, позиціонувавши себе популяризатором читання й шанувальником канадських письменників.

Маленькі книгарні не витримали конкуренції: стрімке зростання цін на міську нерухомість призвело до збільшення комерційної орендної плати, й крамнички розпочали зникати [1; 3].

Однак сьогодні зазнають збитків і великі мережеві книгарні. Якщо Indigo продовжить прибирати з полиць канадські видання, щоб скоротити фінансові втрати, це не тільки зменшить доступ читачів до національної літератури по всій країні, а й може підірвати видавничу індустрію, для створення якої знадобилося пів століття.

Канадці не завжди вміли читати канадські книги. Згідно з дослідженням групи видавців під назвою "Більше Канади", проведеним 2018 р., пік читання та розповсюдження канадської літератури по всій країні припав на початок 1990-х рр. У 2000-му економічний тиск на видавничу галузь змусив поступово відмовлятися від суто канадських видавництв на користь великих міжнародних корпорацій. З полиць книгарень стали вилучати неприбуткові видання (так звану канадську літературу), зникали анотації книг і зі шпальт газет (як, власне, й самі газети). За останнє десятиліття знизилась обізнаність про канадську літературу та доступ до неї. Загальний обсяг

продажу творів місцевих авторів у Канаді скоротився з 3,7 млн примірників 2009 р. до 1,8 млн 2017-го [3].

Незалежні книгарні з більшою ймовірністю, ніж мережеві, продадуть амбітний літературний роман, першу збірку оповідань чи книгу автора з корінних народів. Інакше кажучи, вони є ключем до існування та розвитку національної літератури й яка не тільки рвує нас, а й культивує розуміння спільноти, історії та мовних нюансів, що допомагають підтримувати розвинену демократію.

У Сполучених Штатах крах колись найпоширенішої мережі Borders, що закрилася 2011 р., призвів до відродження незалежної книготоргівлі й невеликих видавництв. Мережа незалежних книгарень США зросла на 35% протягом 2009—2015 рр. і продовжує успішно розвиватися. Чи може подібне оновлення статися в Канаді — питання відкрите. Місцеві видавці більш уразливі, а ринок більш розосереджений. До того ж процеси глобалізації підірвали націоналістичні імпульси, які в 1970-х рр. змушували канадців агітувати за збільшення обсягів випуску вітчизняних книг.

У Парижі, наприклад, незалежні книжкові крамниці отримують субсидії на оренду, що дає їм змогу функціонувати в центрі міста, де висока плата за приміщення.

Що змінила доба електроніки? Чому держава підтримує тільки видання друкованої книги? Тому, що навіть 1998 р. у більшості канадців не було домашніх комп'ютерів, і навряд чи хтось усвідомлював, що глобальна мережа Інтернет невдовзі об'єднає весь світ, оминаючи національні кордони. Лише поодинокі експерти передбачали, що віртуальний простір стане всеохоплюючою територією, де твори виставлятимуть, продаватимуть чи пропонуватимуть у вільному доступі. Мало хто з користувачів тоді усвідомлював, що інтернет змінить усталені правила культурної гри, а особливо правила кордонів.

Навіть наприкінці 2008 р. письменники, режисери й музиканти ще не мали змоги самостійно репрезентувати свої твори публіці: їм доводилося продавати права видавцям, продюсерам і звукозаписним компаніям, охочим інвестувати в автора, і виводити продукт на ринок, незважаючи на поширення блогінгу, доступність численних форматів онлайн-публікації, успіх Amazon тощо.

Аудіокниги в Канаді. Статистична служба BookNet Canada, національної неурядової організації з моніторингу продажів, провела опитування

канадських читачів щодо використання аудіокниг 2020 р. (анкетування планують оновити 2022 р.) Респонденти зазначають, що найбільше користувачів — жінки у віці 20—30 років — 22%, літні люди — 19% (споживання зросло на 4% попереднього року), а також читачі з медично діагностованим погіршенням зору чи інвалідністю — 14%.

Компанія BookNet робить висновок, що показники реалізації аудіокниг у Канаді становлять майже 4% загального обсягу продажу книжкової продукції. Це неодноразово підтверджували багатонаціональні та незалежні видавці, що працюють у Канаді.

Загальний обсяг роздрібного продажу книг 2020 р. — 1,1 млрд дол., а це означає, що на сегмент цифрового аудіо припадало приблизно 4,4 млн дол.

Однак моніторинг рівня продажу є доволі складним завданням, оскільки багато видавців мають невідповідні метадані для списків аудіокниг, а великі компанії в цьому сегменті, як-от Audible, не надають інформацію про продаж / використання передплат. У 2017 р. 61% канадських видавців виробляли цифрові аудіокниги, при цьому 43% випускали власні, 40% опікувалися виробництвом для сторонніх компаній і 10% — для роздрібних продавців.

Лише 4% видавців у Канаді зазначили, що не планують випускати аудіовидання. Наразі у країні доступно 187 тис. звукових книг, з яких лише 1400 мають метадані, що ідентифікують їх як канадські. Країна відстає від США в обсязі залучення звукових видань приблизно на 4%, залишаючи значний потенціал для вдосконалення стратегії продажу.

Більшість незалежних і багатонаціональних видавництв уже майже 5 років займаються виробництвом аудіокниг у Канаді. Автори надають ліцензії на свої твори видавцям цифрового аудіо впродовж 10 років, і чимало цієї ліцензованої продукції все ще продукують у США. Аудіокниги мають різноманітніші траєкторії продажу в порівнянні з друкованими. Водночас зростання показників реалізації звукових видань у Канаді не відбувається за рахунок скорочення випуску друкованих видань, навпаки, ці сегменти доповнюють один одного, й зацікавлені покупці паперових книг також хочуть слухати аудіо, так само як і користуватися бібліотекою.

Спираючись на результати опитування споживачів, компанія BookNet Canada дійшла висновку, що обсяг продажу онлайн-книг у різних форматах 2021 р. певною мірою знизився порівняно з позаминулим роком [4].

Згідно з опитуванням Booknet, 61% канадців прочитали хоча б одну електронну книгу 2020 р., що на 11% більше, ніж 2019-го. Де користувачі купують цифрові книги? 35% — в інтернет-крамниці, як, наприклад Amazon чи Kobo, і використовують для читання електронну книгу чи застосунок. 31% взагалі відмовляються від придбання цифрових видань і послуговуються сервісами платформи OverDrive, що є безперечним лідером на книжковому ринку Канади з часткою 76%. 20% завантажують з інтернету, зокрема й піратським способом. Мізерні 8% оформили передплату на такі послуги, як Kindle Unlimited і Scribd, а отже цим компаніям потрібно активізувати рекламні зусилля, щоб підвищити рівень продажу видань.

Аудіокниги — найдинамічніший сегмент цифрової літератури: 63% канадських видавців випускають книги на компакт-дисках або цифрові аудіокниги, 28% взагалі не випускають звукові видання й не планують це робити в найближчому майбутньому. Таке рішення насамперед пов'язано з витратами на спорудження студії, запрошення звукорежисерів і створення місцевого резерву професійних оповідачів [5].

Друк проти всіх: 2019 рік. Згідно з дослідженням канадських споживачів книг, друкований формат залишається найпопулярнішим. У 2019 р. 72% покупців віддали перевагу паперовій книзі, 20% — електронній і 8% — звуковій. Цікаво, як зміниться ця статистика в майбутньому, адже обсяги реалізації аудіокниг зросли на 41% у порівнянні з 2018 р. Розглянемо, який же відсоток продажів літератури припав на друковану літературу:

— 85% у невеликих видавців (зібрали менш як 1 млн дол.);

— 88% у середніх видавців (від 1 до 10 млн дол.);

— 81% у великих видавців (понад 10 млн дол.).

Цифровий сегмент. Хоча більшість видавців зосереджуються на друкованих книгах, 20% повідомляють про зростання на 11—20% обсягів продажу цифрових видань. 47% респондентів заявили, що не мають співробітників, які спеціалізуються винятково на цифрових книгах; 91% видавців випускають або планують розпочати випуск електронних книг; 33% стверджують, що основна причина, через яку вони публікують електронні книги, — економія на ресурсах ланцюжка постачань.

Що стосується аудіокниг, 63% видавців випускають ці видання безпосередньо або через

партнерів. З них 85% вирішили публікувати аудіокниги для збільшення продажів, а 76% — для розширення ринку.

Висновки. Канадське книговидання та книго-розповсюдження мають специфічну історію, національні особливості й характерні риси розвитку. Аналіз еволюції галузі переконує, що впродовж тривалого історичного періоду значний вплив на неї чинили потужні американські й британські видавничі корпорації, що й нині домінують на книжному ринку Канади.

Від початку, як свідчить історія, індустрія книги в Канаді була доволі важким бізнесом. Питання національного книговидання особливо гостро постало в колоніальний період, після Другої світової війни і в сучасних умовах, під час пандемії COVID-19.

Перші видавничі компанії, започатковані в 1900-х рр. у Торонто й Монреалі, вже тоді належали відомим підприємцям Великої Британії чи отримували від них фінансування. Ситуація не змінювалася майже пів століття, поки в 1950-х рр. не було засновано Раду Канади з питань мистецтва та Національну бібліотеку Канади.

Формуванню національної видавничої індустрії допомогли державні інвестиції, що стали надходити в галузь від 1970 р. До того часу Канада імпортувала книги здебільшого зі США та Великої Британії. Сьогодні у країні діє понад 300 незалежних видавців, які щорічно випускають більш як 10 тис. нових видань.

Водночас, попри десятиліття державної підтримки видавничої справи, майже 4% видавництв у країні належать іноземцям і на них припадає 44% загального продажу книг і 67% продажу підручників.

Проблеми видавничої галузі Канади значно посилила пандемія COVID-19, що, по суті, поставила галузь на межу катастрофи. Загальний обсяг продажів знизився на 27%, значна кількість національних видавців припинили роботу.

Характерною рисою сучасного стану індустрії книги в Канаді є неухильне зростання ринку аудіокниг. Проте слід зауважити, що його розвиток відбувається не за рахунок скорочення випуску друкованих видань, навпаки, ці сегменти доповнюють один одного.

Список використаної літератури

1. Dewar E. How Canada Sold out Its Publishing Industry / Elane Dewar // The Walrus. — Mode of access: <https://thewalrus.ca/no-one-blinked>. — Title from the screen.
2. Hensghanu S. How COVID-19 infected the publishing industry / Stephen Hensghanu // The Walrus. — Mode of access: <https://thewalrus.ca/how-covid-19-infected-the-publishing-industry/>. — Title from the screen.
3. Gabilliet J.-P. The Cambridge History of Canadian Literature / Jean-Paul Gabilliet ; ed. Coral Ann Howells and Eva-Marie Kröller. — New York : Cambridge UP, 2019. — 460 p.
4. Bell J. Canadian Publishers are focusing on audiobooks and ebooks / John Bell. — Toronto : Dundurn, 2020.
5. Bell J. Introduction to the global audiobook market / John Bell // Livres Canada Books. — Mode of access: <https://www.livrescanadabooks.com/en/blog/an-introduction-to-the-global-audiobook-market/>. — Title from the screen.

Mykhaylo Onyshchuk,

PhD of Historical Sciences, Associate Professor,

Head of the Media Monitoring Department of the Book Chamber of Ukraine

Larysa Tatarinova,

Senior Research of the Media Monitoring Department

of the Book Chamber of Ukraine

A brief history of Canadian book publishing. Does the book publishing house need state support?

The article is devoted to the history and peculiarities of book publishing and book distribution in Canada, the changes that have taken place in the Canadian book industry in recent times, in particular under the influence of the COVID-19 epidemic. Intelligence focuses on government support for book publishing by the Government of Canada. The achievements and defeats of Canada's national book publishing program are analyzed.

It is concluded that Canadian book publishing and book distribution have a specific history, national characteristics and characteristics of development. An analysis of the evolution of the industry shows that throughout its historical development, it has been greatly influenced by powerful American and British publishing corporations, which still dominate the country's book market.

Keywords: Canadian publishing industry; Canadian publishing houses; printed book; e-book; audiobook; Canadian book market; Canadian Book Fund (CBF)

Надійшла до редакції 2 лютого 2022 року

УДК 811.161.2'23:159.964.224.07](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2022.2(307).26-31

Олена Денисевич,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного університету "Житомирська політехніка",
e-mail: o.denysevych@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5419-5953>

Зіставний аналіз асоціативних полів на слово-стимул ОСВІТА (на матеріалі психолінгвістичних експериментів)

У статті здійснено зіставний аналіз асоціативного поля слова-стимулу ОСВІТА, що віддзеркалює зріз мовної свідомості українців, пов'язаний із цим поняттям упродовж 1989—2021 рр. Для порівняння наповнення асоціативних полів слова-стимулу ОСВІТА взято асоціативне поле зі Словника асоціативних означень іменників в українській мові 1989 р., яке було сформовано за результатами спрямованого асоціативного експерименту, та асоціативне поле, отримане завдяки вільному асоціативному експерименту, проведеному 2007 і 2021 рр. В асоціативних полях виокремлено основні вектори асоціювання, визначено ядро, ближню та дальню периферію.

Результати зіставлення свідчать, що ядро асоціативного значення залишилося майже незмінним в асоціативних полях 1989 та 2007 рр. Зауважено про цікаву тенденцію до зміни асоціативного значення в асоціативному полі 2021 р., де найчастотнішою реакцією виявилася "школа". Конотативний фрагмент в асоціативних полях репрезентовано переважно позитивно забарвленими реакціями.

Ключові слова: асоціативне поле; асоціативний експеримент; асоціативний словник; асоціативне значення; мовна свідомість

Постановка проблеми. Поняття "мовна свідомість" не є усталеним і змінюється відповідно до економічного, історичного та культурного розвитку суспільства. Аналіз асоціативних полів є одним зі способів репрезентації мовної свідомості певної нації, що допомагає відтворювати фрагменти мовної картини світу загалом. Аналіз асоціативних полів, сформованих на основі асоціативних експериментів, проведених у різний час, становлять цікавий матеріал для досліджень змін у мовній свідомості.

Зіставлення різних асоціативних полів, отриманих у результаті різних асоціативних експериментів, дає змогу встановити узагальнене психолінгвістичне значення [7, с. 78].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У процесі розвитку суспільства відбуваються соціально значущі зміни, що безпосередньо впливають на мовців, унаслідок чого свідомість поступово трансформується. За О. Алімушкіною, такі зміни відбуваються за двома напрямками: із перспективи подальшого розвитку та з перспективи втрати актуальності [1]. Тому в середовищі психолінгвістів і мовознавців набувають актуальності дослідження із зіставлення асоціативних полів, що відрізняються за часом фіксації (Д. Морель, Д. Терехова [8], Є. Старостіна [9], Н. Уфімцева, О. Денисевич [5], Є. Заєць [6] та інші).

Як зауважує Є. Старостіна, на зміни в наповненні асоціативного поля й на найчастотніші

реакції найбільше впливають такі чинники, як час і методика проведення асоціативного експерименту — письмово-письмова чи усно-письмова [9, с. 28]. Слід додати, що останнім часом поміж мовознавців набувають популярності онлайн-анкетування, що значно спрощує роботу дослідника, однак, на нашу думку, суттєво впливає на відповіді респондентів.

Мета статті — проаналізувати асоціативні поля слова-стимулу ОСВІТА, різних за часом фіксації; виокремити основні вектори асоціювання; проаналізувати структуру асоціативних полів та їхнє асоціативне значення.

Основними методами дослідження є вільний та спрямований асоціативні експерименти, а також метод зіставлення експериментальних даних. Метод вільного асоціативного експерименту дає змогу найточніше виявити значення поняття, з'ясувати, що саме стоїть за словом у мовній свідомості людини [4, с. 31]. Завдяки такому експерименту виявляємо актуальне асоціативне значення слова, що розкриває його реальну репрезентативність у свідомості респондентів і функціонування в мовленні [8, с. 90].

Виклад основного матеріалу дослідження. Для зіставлення асоціативних полів використано результати психолінгвістичного експерименту на слово-стимул ОСВІТА, наведені у Словнику асоціативних означень іменників в українській мові 1989 р. [3], результати вільного асоціатив-

ного експерименту 2007 р., учасниками якого стали 116 студентів Житомирського державного університету імені Івана Франка, та асоціативне поле 2021 р., отримане в результаті експерименту за участі 50 студентів Державного університету "Житомирська політехніка".

Словник побудовано на основі психолінгвістичного експерименту, а саме спрямованого асоціативного експерименту. До опитування залучили 200 осіб, які отримали список із 35—40 іменників, до кожного з яких пропонували написати по 5—7 означень. У цьому експерименті респонденти відповідали лише прикметниками.

У словниковій статті асоціативне поле на слово-стимул ОСВІТА має 614 реакцій, з чітко виокремленим ядром *вища* — 184. У зазначеному асоціативному полі виділили основні вектори асоціювання, найбільшим з яких є "Види освіти": *середня* — 115, *незакінчена* — 62, *початкова* — 46, *спеціальна* — 33, *технічна* — 24, *неповна* — 19, *професійно-технічна* — 10, *загальна* — 7, *шкільна* — 4, *юридична* — 1, *журналістська*, *заочна*, *восьмирічна*, *інженерна*, *математична*, *медична*, *інститутська*, *академічна*, *музична*, *професійна*, *народна*, *власна*, *домашня*, *військова*, *релігійна*, *філологічна*, *гуманітарна*, *педагогічна*.

Вектор "Якість освіти" уособлюють реакції: *хороша* — 6, *необхідна*, *висока*, *глибока*, *грунтова*, *кваліфікована*, *повна*, *закінчена*, *здобута*, *достатня*, *доцільна*, *набута*, *самостійна*, *вузька*, *життєва*, *перервана*.

Наступним вектором серед реакцій цього асоціативного поля є "Емоційний" з реакціями позитивної (*добра*, *всебічна*, *міцна*, *добровільна*, *вражаюча*) та негативної (*недостатня* — 8,

липова, *небезпечна*, *низька*, *убога*, *паперова*, *смійна*, *погана*) оцінки. Дві реакції асоціативного поля слова-стимулу ОСВІТА 1989 р. співвідносяться з історичними умовами й політичним ладом того часу: *партійна*, *радянська* — 2.

Отже, семантичне наповнення асоціативного поля має чотири основні напрями асоціювання: види освіти, якість освіти, емоційні реакції та дві реакції, що віддзеркалюють історичні реалії зазначеного хронологічного періоду.

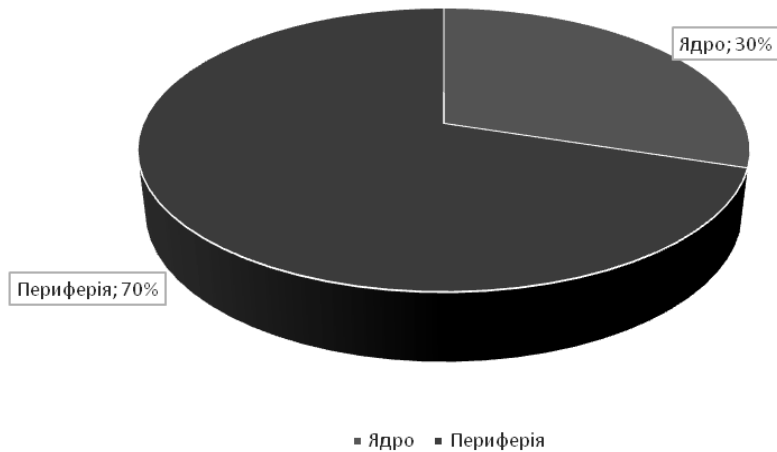
На думку авторки словника Н. Бутенко, асоціативне поле не являє собою конгломерату явищ, а є структурованим, реакції в ньому розподіляються за певними напрямками. Напрями асоціювання й появи реакцій зазвичай виявляються вже в ядрі асоціативного поля й продовжуються на його периферії, складаючи структуру асоціативного поля, а отже можуть розглядатися як її гілки [3, с. 8].

Структуру асоціативного поля слова-стимулу ОСВІТА 1989 р. зображено на схемі 1, а кількісне співвідношення ядра й периферії — на діагр. 1.

Для дослідження було обрано усно-письмову форму експерименту. В результаті проведеного 2007 р. вільного асоціативного експерименту отримали асоціативне поле ОСВІТА зі 140рвними реакціями. Серед них найчастотніша реакція — *вища* — 33 рази. В асоціативному полі виокремлюємо один із векторів, у якому респонденти розуміють освіту як неодмінну умову досягнення успіху в житті: *майбутнє* — 8, *диплом* — 6, *професія* — 2, *потрібність* — 2, *необхідність* — 2, *обов'язкова*, *потрібна*, *успіх*, *здобуток*, *крок*, *шлях до успіху*, *вирішальна*, *робота*, *основне*, *перспектива*, *кар'єра*, *потреба*, *перспективи*.

Схема 1. Структура асоціативного поля слова-стимулу ОСВІТА (1989)

Діагр. 1. Асоціативне поле слова-стимулу ОСВІТА (1989)

Наступним за кількістю реакцій є "Функціональний вектор" асоціювання, що відбиває динаміку виховання: *надати студентам знання, прагнення, набувати знань, здобуття знань, здобуваю, процес, навчання, учитись, зобов'язання.*

"Місце": *університет — 7, Польща, ЖДУ імені Івана Франка, Київ, інститут, заклад, будинок.*

Кілька реакцій належать до сфери "Вид освіти": *медична, середня, іноземна, денна, інмов.*

"Зміст освіти": *знання — 8, наука — 3, книга — 2, ЗВО, лекції, людина.*

Конотативні реакції, які виражають емоційне ставлення до слова-стимулу ОСВІТА: *розумність*

— 2, *найкраща, розум — 4, клас; до цієї групи також належить відсутність реакції — 9.*

Отож, серед шести напрямів асоціювання в асоціативному полі, найбільшим є вектор, що уособлює важливість освіти у професійному розвитку особистості та "Функціональний вектор".

Структура асоціативного поля має ядро (реакція *вища* з частотністю 33 рази) та периферія, яку поділили на ближню й дальню. До ближньої периферії цього асоціативного поля належать реакції з повторюваністю від 9 до 6 разів, а до дальньої — з повторюваністю від 3 разів (схема 2). Дальня периферія віддзеркалює найбільш індивідуальні реакції, оригінальність у сприйманні слів-стимулів [2, с. 8].

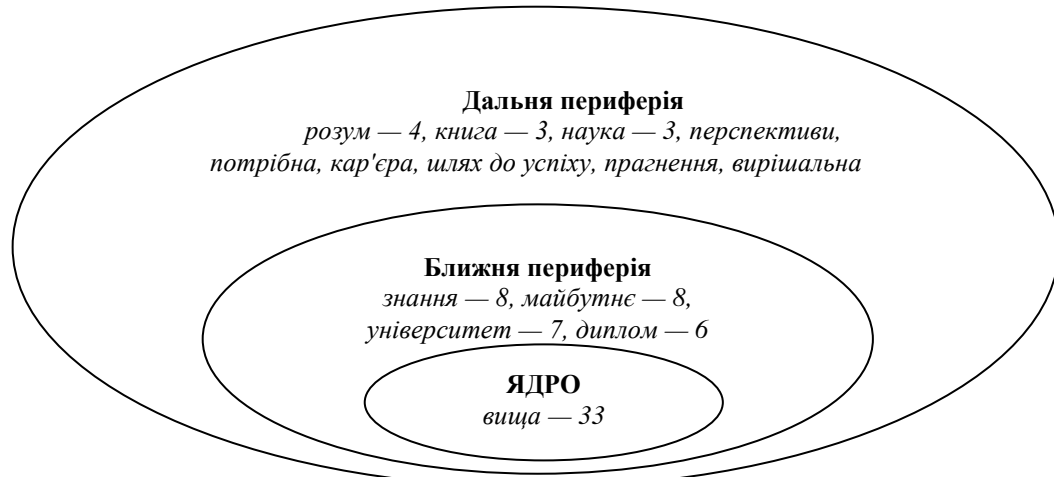
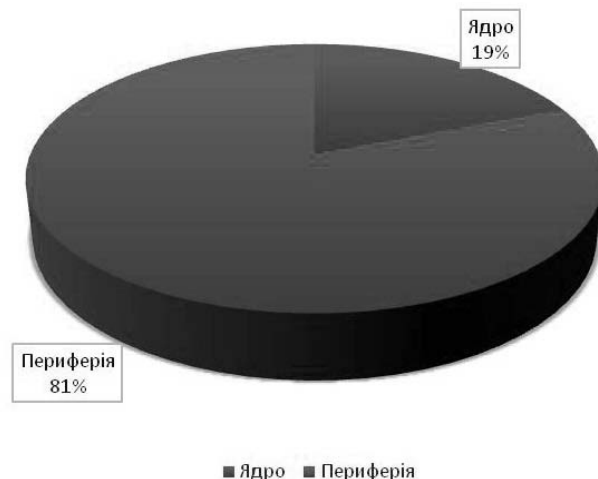

Схема 2. Структура асоціативного поля слова-стимулу ОСВІТА (2007)

Ядро в асоціативному полі 2007 р. охоплює 19% загальної кількості реакцій (діагр. 2), а в асоціативному полі 1989 р. — 30% (діагр. 1). Можемо стверджувати, що асоціативне значення поняття ОСВІТА залишилося незмінним.

У двох асоціативних експериментах взяла участь приблизно однакова кількість осіб, але з різною кількістю отриманих реакцій, оскільки у словниковому асоціативному полі опитуваним

пропонували навести 5—7 слів реакції на слово-стимул, а у вільному асоціативному експерименті враховується лише перша та єдина реакція. Спрямований асоціативний експеримент містить певний оцінний компонент і скеровує реакції в певному напрямі, потрібному дослідникові. Однак вважаємо цей матеріал значущим, оскільки він відбиває фрагмент мовної картини світу українців 1980-х рр.

Діагр. 2. Асоціативне поле слова-стимулу ОСВІТА (2007)

Спільними реакціями у двох асоціативних полях є дві: *середня, медична*. Такий малий збіг пояснюється ще тим, що учасники першого опитування стали учасниками спрямованого асоціативного експерименту, а у другому — вільного, тому в результаті отримуємо різне наповнення асоціативних полів. Різниця у проведенні експерименту становить 18 років. Таке зіставлення виявляє динаміку змін мовної свідомості українців, на яку впливають багато чинників. Зіставлення асоціативних полів також доводить, що ядро асоціативного значення все ще залишається незмінним.

Для виокремлення актуального асоціативного значення на слово-стимул ОСВІТА у травні 2021 р. було проведено асоціативний експеримент, у якому взяли участь 50 осіб (переважно студентів перших курсів) й отримано 28 різноманітних реакцій. Цікаво, що в асоціативному полі слова-стимулу ОСВІТА 2021 р. немає жодної реакції, за допомогою якої можна описати сучасну епідемічну ситуацію.

У результаті експерименту отримано асоціативне поле з такими реакціями: *школа* — 6, *знання* — 4, *університет* — 3, *навчатися* — 3, *наука* — 3, *вища* — 3, *розум* — 3, *книга* — 3, *майбутнє*, *медаль*, *Арістотель*, *предмет*, *старання*, *education*, *вчити*, *глобус*, *диплом*, *навчальний заклад*, *учитель*, *навчання*, *уроки*, *стрес*, *зошит*, *розумна*, *книги*, *освіченість*, *навчання*, *втрата часу*.

У цьому асоціативному полі найчастіше повторюваною реакцією, що тяжіє до ядерної, є *школа* (6 разів). Актуальними для українців залишаються поняття зі словом-стимулом ОСВІТА: *знання* — 4, *університет* — 3, *навчатися* — 3, *наука* — 3, *вища* — 3, *розум* — 3, *книга* — 3. Вектори асоціювання, що виокремлюються з цього поля, — "Місце", де здобувають освіту: *школа* — 6, *університет* — 3.

Висновки. В обох асоціативних полях (1989 і 2007) респонденти насамперед розуміють ОСВІТУ як *вищу*, а в асоціативному полі 2021 р. — як *школу*. В асоціативному полі знаходимо реакції з негативним значенням: *недостатня* (частотність 8), *погана*, *небезпечна*, *низька*, *смішна*, *убога*. Проте більшість реакцій містять позитивну оцінку: *хороша* (6), *висока*, *достатня*, *вражаюча*, *добра*, *кваліфікована*, *міцна*, *необхідна*, *грунтовна*. В асоціативному полі 2007 р. оцінні реакції репрезентовано значно рідше й винятково позитивного змісту: *найкраща*, *розум* (4), *клас*.

На нашу думку, велика кількість оцінних реакцій в асоціативному полі 1989 р. пояснюється методом опитування, який був обраний дослідницею для збору асоціативного матеріалу, а саме подати означення на запропонований стимул. Схожими векторами для обох асоціативних полів стали "Види освіти" та "Емоційний вектор". Асоціативне поле 2021 р. налічує значно менше реакцій оцінного змісту (*втрата часу*, *стрес*). Результат проведеного експерименту свідчить, що в мовній свідомості українців слово ОСВІТА асоціюється найчастіше зі школою, університетом і книгами.

Лексичні асоціації є певною концентрацією ментальних, культурних, текстових та інших знань. Виявлені за допомогою вільного й спрямованого експериментів реакції свідчать про цінності та думки мовної спільноти під час проведення експерименту. При зіставленні асоціативних полів спостерігаємо динаміку змін у концептуальній системі суспільства, оскільки впродовж життя людина переосмислює чи здобуває нову інформацію, що впливає на характер асоціювання. Отже, суттєвих змін в асоціативному значенні на слово-стимул ОСВІТА не виявлено.

У майбутньому проведення психолінгвістичних експериментів зі словом-стимулом ОСВІТА

допоможе вдосконалити освітні програми, виявити актуальні знання для реалізації освітніх ініціатив, простежити вплив комунікативних технологій на мовну свідомість в освітньому середовищі, що й становитиме **перспективу** подальших досліджень.

Результати вільного асоціативного експерименту можуть слугувати підґрунтям під час укладання й вдосконалення навчальних програм для студентів ЗВО та враховувати їхні інтереси. Результати зіставлення асоціативних

полів демонструють насамперед збіг ядерних лексем у структурі значення слова, виявляють актуальні асоціати в мовній свідомості українців і динаміку змін асоціативного значення певного поняття. Порівняння асоціативних полів, різних за часом фіксації та видом проведення експерименту довело, що різноманітнішим є поле, яке отримуємо завдяки вільному асоціативному експерименту. У цих асоціативних полях спектр асоціювання ширший.

Список використаної літератури та джерел

1. Алимущкина О. А. Механизмы проявления стереотипизации в ассоциативном поле : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Алимущкина Ольга Алексеевна ; ГОУ ВПО "Алтайский государственный университет". — Режим доступа: <http://www2.asu.ru> (дата обращения: 30.09.2021). — Загл. с экрана.
2. Бутенко Н. П. Словник асоціативних норм української мови / Н. П. Бутенко. — Львів : Вища школа, 1979. — 120 с.
3. Бутенко Н. П. Словник асоціативних означень іменників в українській мові / Н. П. Бутенко ; ред. Супрун А. Є. — Львів : Вища школа, 1989. — 328 с.
4. Горошко О. Освіта 2.0: психолінгвістичний аналіз (2019) / О. Горошко, Т. Полякова. — Режим доступу: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-26-2-27-45> (дата звернення: 30.01.2021). — Назва з екрана.
5. Денисевич О. В. Специфіка структури асоціативних полів рекламної лексики / О. В. Денисевич // Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistic : [зб. наук. праць ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"]. — 2016. — Вип. 20 (2). — С. 30—38.
6. Заєць І. Г. Структура та динаміка асоціативних полів лексем дівчина, жінка, хлопець, чоловік / І. Г. Заєць // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. — 2010. — Т. 18. — Вип. 16. — С. 127—133.
7. Маклакова Е. А. Сопоставительные исследования ассоциативных полей (на материале психолингвистических экспериментов) / Е. А. Маклакова // Психолінгвістика и лексикография : сб. научных трудов ; науч. ред. Рудакова А. В. — 2016. — Вып. 3. — С. 75—79.
8. Терехова Д. І. Психолінгвістичний аналіз асоціативних полів слова-стимулу ДРУГ за даними спрямованих асоціативних експериментів / Д. І. Терехова // Вісник КНЛУ. Серія: Філологія. — 2017. — Т. 20. — № 2. — С. 85—91.
9. Старостина Е. В. Влияние времени и метода сбора ассоциативного материала на характер "главных ассоциатов" поля / Е. В. Старостина // Психолінгвістика и лексикография : сб. науч. трудов ; науч. ред. Рудакова А. В. — 2016. — Вып. 3. — С. 20—28.

Olena Denysevych,

Phd of Philological Sciences,

Associate Professor of Theoretical and Applied Linguistics

Zhytomyr Polytechnic State University

Comparative analysis of the associative fields of the word-stimulus of EDUCATION (on the material of psycholinguistic experiments)

The article is devoted to the comparison of associative fields, which differ in the time of fixation and by obtaining associative material. To compare the content of the associative fields, EDUCATION took an associative field from the Dictionary of Associative Definitions of Nouns of the Ukrainian Language in 1989, which was formed as a result of a chain associative experiment and an associative field obtained by a free associative experiment in 2007 and 2021. The results of the comparison showed that the core of associative value remained unchanged. The connotative fragment is represented to a greater extent by positively colored reactions in the two associative fields.

In both associative fields EDUCATION is thought of primarily as higher with a repetition rate of 33. In the associative field stimulus EDUCATION, which we find in the dictionary, the most frequent reaction is also higher, but with a frequency of 184 times, which reveals the prestige of higher education among Ukrainians. In the associative field we find reactions with a negative value — insufficient (frequency 8), bad, dangerous, low, funny, poor. Instead, most reactions contain a positive assessment of good (6), high, sufficient, impressive, good, qualified, strong, necessary.

In the associative field of 2007, evaluative reactions are presented much less often and exclusively of positive content (best, mind 4, grade). In our opinion, a large number of evaluative reactions in the associative field of 1989 is explained by the research method chosen by the researcher to collect associative material, namely to provide a definition of the proposed stimulus. "Types of education" and "Emotional vector" became similar vectors for both associative fields.

Lexical associations are a certain concentration of mental, cultural, textual and other knowledge. The reactions detected by free and chain experiments testify to the values and opinions of the language community during the experiment. When comparing associative fields, one can observe the dynamics of changes in the conceptual system of society, because during life a person rethinks or receives new information that affects the nature of the association.

The results of a free associative experiment can help to design and improve curricula for higher education students and take their interests into account. The results of the comparison of associative fields show first of all the coincidence of nuclear tokens in the structure of the word meaning.

In the future, conducting psycholinguistic experiments with the word-stimulus EDUCATION will help to improve educational programs, to identify relevant knowledge for the implementation of educational initiatives. This is the perspective of our study. The influence of communication technologies on language consciousness in the educational environment. Therefore, we also consider it relevant to conduct research to compare the results of experiments conducted in the form of online and offline.

Keywords: *associative field; associative experiment; associative dictionary; associative meaning; linguistic consciousness*

References

1. Alimushkina O. A. (2007). *Mehanizmy proyavleniya stereotipizatsii v asociativnom pole*. PhD. GOU VPO "Altajskij gosudarstvennyj universitet", [online]. Available at: <http://www2.asu.ru> [Accessed 30.09.2021].
2. Butenko N. P. (1979). *Slovník asociativnih norm ukrajinskoyi movi*. Lviv: Visha shkola.
3. Butenko N. P. (1989). *Slovník asociativnih oznachen imennikiv v ukrajinskij movi*. Lviv: Visha shkola.
4. Goroshko O. & Polyakova T. (2019). *Osvita 2.0: psiholingvistichnij anali.z* (2019), [online]. Available at: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-26-2-27-45> [Accessed 30.01.2021].
5. Denisevich O. V. (2016). Specifika strukturi asociativnih poliv reklamnoyi leksiki. *Psiholingvistika. Psiholingvistika. Psycholinguistic* : [zb. nauk. prac DVNZ "Pereyaslav-Hmelnickij derzhavnij pedagogichnij universitet imeni Grigoriya Skovorodi"], 20 (2), pp. 30—38.
6. Zayec I. G. (2010). Struktura ta dinamika asociativnih poliv leksem divchina, zhinka, hlopec, cholovik. *Visnik Dnipropetrovskogo universitetu. Seriya: Movoznavstvo*, 18 (16), pp. 127—133.
7. Maklakova E. A. (2016). Sopostavitelnye issledovaniya asociativnyh polej (na materiale psiholingvisticheskikh eksperimentov). *Psiholingvistika i leksikografiya : sb. nauchnyh trudov*, 3, pp. 75—79.
8. Terehova D. I. (2017). Psiholingvistichnij analiz asociativnih poliv slova-stimulu DRUG za danimi spryamovanih asociativnih eksperimentiv. *Visnik KNLU. Seriya: Filologiya*, 20 (2), pp. 85—91.
9. Starostina E. V. (2016). Vliyanie vremeni i metoda sbora asociativnogomateriala na harakter "glavnyh asociatov" polya. *Psiholingvistika i leksikografiya : sb. nauch. trudov*, 3, pp. 20—28.

Надійшла до редакції 22 грудня 2021 року

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

УДК 024:316.772.2](045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2022.2(307).31-36

Наталія Грабар,

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту
Державного біотехнологічного університету, м. Харків,
e-mail: grabar-ng@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5120-0382>

Анжеліка Кухаренко,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту
Державного біотехнологічного університету, м. Харків,
e-mail: kuharenko.angi@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1776-3904>

Ціннісні домінанти образно-чуттєвого спілкування в бібліотечному професійному просторі

У статті розглянуто трансформаційні зміни сучасного бібліотечного середовища, в якому цифровий медіаконтент становить основне джерело інформації та комунікації. Виокремлено тенденції в дослідженнях аксіологічної сфери бібліотекознавства, а саме дотримання гуманістичного аспекту діяльності бібліотек як

центрів науки, освіти, культури та спілкування. Наголошено на зниженні загального інтелектуального рівня користувачів на фоні інформатизації суспільства, що потребує вдосконалення характеру й типів інформації, а також методів її отримання та використання. Зауважено про необхідність організовувати спілкування в бібліотеках, надавати читачам можливість реалізувати потребу в ньому. З'ясовано, що образно-чуттєві засоби бібліотечної комунікації пов'язані зі спілкуванням на міжособистісному й міжкультурному рівнях. Цілеспрямовані бібліотечні заходи, присвячені мистецтву та культурі, розширюють сферу інтересів користувачів, допомагають їм глибше зрозуміти явища дійсності й самих себе. Значущим складником професійної діяльності бібліотекарів визнано вміння взаємодіяти під час спілкування, застосовувати навички впливу діалогічної дії. Бібліотечний діалог — універсальний засіб налагодження контактів, консолідації людей.

Досліджено ціннісні аспекти образно-чуттєвого спілкування в контексті обслуговування сучасного користувача бібліотеками. Обґрунтовано роль цінностей у життєдіяльності молоді та суспільства. Нині спостерігаємо постійну зміну інформаційних потреб і ціннісних орієнтирів людини у бібліотечній сфері. Зазначено, що формування гармонійно розвиненої особистості без інтелектуально-естетичного впливу мовного елементу мовленнєвої взаємодії неможливо. Наголошено, що слід поглиблювати увагу до проблеми розпізнання й виокремлення ціннісних доміант образно-чуттєвого спілкування в сучасному бібліотечному просторі.

Ключові слова: бібліотеки; спілкування; бібліотечний простір; образно-чуттєве спілкування; ціннісні доміанти; бібліотечні фахівці; суб'єкт-суб'єктні відносини

Постановка проблеми. Присутність бібліотеки в соціальних медіа — потреба сьогодення, спричинена бурхливим розвитком модернізації інформаційно-комунікативного простору, завдяки чому установи можуть не тільки публікувати новини, демонструвати презентації та відеоматеріали, а й вільно підтримувати комунікативні відносини з користувачами. Однак аудиторію вже не так просто вразити навіть інноваційними бібліотеками нового формату: "бібліотеки-музеї", "інтелект-центри", "кафе-читальні", "медіа-бібліотеки", "бібліотеки-кафе" тощо. Урізноманітнені онлайн-заходи дають змогу заохочувати відвідувачів різного віку з розширеним колом інтересів до активної спільної діяльності. Зі свого боку, змінилася й роль читача, реципієнта та його сприймання інформації з огляду на діяльність сучасних мас-медіа. Зокрема, миттєві переживання, створені ЗМІ й розірвані рекламними роликами, одноманітність програм і передач, медійних повідомлень тощо чинять певні перешкоди, наприклад, блокують особистісні переживання та думки. Як наслідок, користувач дедалі більше віддаляється від сутності явищ і предметів та власне інформації й швидше стає заручником засобів і джерел оповіщення, падаючи під їхній потужний вплив. З багатовимірного електронного гіпертексту користувач не встигає цілком опанувати масштабну інформаційну хвилю, і тому його психіка вихоплює з цього потоку найбільш загальні й актуальні, на його погляд, події та образи. Назріла потреба зміни парадигми мислення бібліотечних працівників — коли центром уваги стає не носій інформації, а її споживач. Позитивним фактом є те, що фахівці бібліотечної справи доклали чимало зусиль до підвищення ролі гуманістичного підходу в налагодженні взаємодії в

комунікативних суб'єкт-суб'єктних відносинах між бібліотекарем і відвідувачем. Утім, варто поглибити увагу щодо проблеми розпізнання й виокремлення ціннісних доміант образно-чуттєвого спілкування в сучасному бібліотечному просторі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідники в галузі соціальних комунікацій і бібліотечної справи зазначають про відносно продукування й трансформацію сенсів, репрезентацію цінностей, з чим пов'язано активне залучення користувачів до створення якісного контенту. Отже, дедалі більшої масштабності набуває комунікативна мета бібліотечного спілкування, а саме пізнаваність і формування профілю інформаційного обслуговування користувача з обов'язковим акцентом на моральність, громадськість, гуманізм [1; 2; 10].

Ще 2005 р. С. Єзова зауважувала про важливість бібліотечного порозуміння, позиціонує читачецентризм як сутність бібліотечної діяльності [2]. Означене вплинуло на поліпшення рівня обслуговування споживача щодо якості гарантії наданих йому послуг і загалом знайшло відображення в новому типі мислення сучасної людини, що сформувалося внаслідок вивільнення індивіда від буденної інформаційно-інтелектуальної діяльності. Зокрема, Т. Вилегжаніна, Н. Гендіна, Н. Збаровська, Н. Колкова, Г. Стародубова, К. Лобузін, Т. Ярошенко присвятили публікації створенню інформаційної культури особистості в межах функціонування бібліотек, фіксуючи увагу на самостійності опанування технологій роботи з інформацією, аналітичним переробленням особливостей інформаційних і знанневих ресурсів. Теоретичні здобутки науковців бібліотечної галузі В. Бородіної, М. Дворкіної, А. Гончарова, С. Єзової, Т. Жукової, В. Ільганас-

вої, С. Матліної, Ю. Мелентьєвої, Т. Новальської, О. Смолиної, А. Соколова, А. Чачко, Я. Хіміч, Г. Шемаєвої нагадують, що спілкування потрібне ще й для того, аби не лише гортати сторінки книги, а й розвивати вміння зчитувати візуальні, лінгвістичні образи, осягати метафори й усвідомлювати те, що перед твоїми очима, — актуальний експеримент чи вже повторена рефлексія автора.

На нашу думку, головним завданням бібліотечної діяльності в контексті застосування гуманістичного підходу має стати формування нового типу світогляду користувача, налаштованого на процес людського спілкування й мислення, зорієнтованого на саморозвиток особистості.

Мета статті — узагальнити теоретичні уявлення науковців і практиків щодо ціннісних домінант образно-чуттєвого спілкування в бібліотечному просторі України як основи організації якісного інформаційно-комунікативного обслуговування сучасного користувача.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд зазначеної тематики відбуватиметься на основі аналізу науково-теоретичних публікацій. Спілкування та його образно-чуттєві аспекти розглядають фахівці різних галузей знань: педагогічних, психологічних, філологічних, лінгвістичних, філософських, соціальних комунікацій тощо.

Головним симптомом доби засобів електронної комунікації стає структуризація часу постійними випусками новин, що створюють специфічний образ сучасної людини, яка не зобов'язана все знати, але завжди намагається бути обізнаною в сучасних подіях. Молоді доволі часто проблематично знайти спільну мову щодо сфери особистих інтересів (змінюється і сленг, і кумири, і цінності та стилі поведінки). За Т. Кузнєцовою, саме мас-медіа відіграють роль активного "діяча" ціннісних орієнтацій суспільства, адже вони, на відміну від інших чинників, ефективніше впливають на формування ціннісної системи людства. Авторка зауважує, що "...у ситуації кризи ціннісної системи мас-медіа є посередником у пошуку ціннісних домінант" [3]. Не слід забувати, що людина — це соціальна істота, саме тому для неї таким важливим є тактильний і зоровий контакти: важливо почути слова з інтонацією та емоційною домінантою, а не лише переглядати звичайний текст у месенджері.

На думку О. Романенко, в українському літературному просторі розпочала утворюватися нова читацька спільнота. Тому доцільно "...встановити діалог з таким читачем, який прагне відчути пульсування власного серця від сприйняття уявленої картини, бо він по-

справжньому насолоджується осягнутим сенсом тексту, який закодовано автором" [6].

Зауважимо, що в дослідників, які розробляють теоретичні основи аналізу, наприклад, художнього твору, є специфічний термін "розкодування", що трактується як мистецтво, в основі якого, за В. Марком, полягає готовність надати оцінку й визначити, що саме це повідомлення "ґрунтується на знанні теоретичних операцій з розробки тексту, а також на здібностях дослідника, на його вмінні "відчути" опрацьований матеріал у цілості й найдрібніших складниках, які створюють певну систему й перебувають у постійній взаємодії [4].

У дослідженні В. Халіна зазначено про найважливішу особливість художнього образу — відображення певної духовної сутності, що є важливою цінністю для людини. Образність визначається як властивість літературного мовлення, як нагода подати інформацію в яскравій, оригінальній, предметно-чуттєвій формі, застосовуючи особливі словосполучення, що підсилюють семантичні поля додатковими експресивними й емоційними нюансами [9].

Принциповою відмінністю символічного подання інформації у глобальному комунікативному просторі є динамізм обміну образами та зміна матеріальної основи процесів трансляції художньої інформації, про що зазначає дослідниця Н. Моїсєєва [5]. Безперечно, у реальному пізнавальному процесі дедалі більшої змістової ваги набуває проблема аксіологізації комунікативного складника як характерної компоненти людського спілкування, з акцентованою вваженістю посилення на образно-чуттєвий фактор, тобто не за формою мовлення, а, як зауважував С. Рубінштейн, у наочно-чуттєвому пізнанні образів, що за своєю суттю реалізують під час процесу мислення й функцію мовлення, оскільки мислення взагалі неможливо без мовлення: його смисловий зміст завжди має чуттєвого носія [7].

Із зазначеного випливає, що вербальні образи завжди виражають більше, ніж безпосередньо означають, підсилюючись додатковими емоційно-експресивними відтінками, вони характеризуються яскравістю, картинністю, емоційною забарвленістю. Тому до ознак образності текстового повідомлення відомі дослідники М. Бахтін, В. Виноградов, Г. Винокур, Н. Лук'янова та інші додають такі характерні ознаки: яскравість, метафоричність, точність, оригінальність, цілеспрямованість тощо.

Зазнають змін і моральні цінності у професійній сфері, індивідуальні вподобання стали

перевищувати суспільні, що позначається на векторному функціонуванні соціокультурних інститутів, серед яких бібліотеки завжди були провідником гуманістичних ідеалів в інформаційно-комунікативному просторі. Підвищена увага науковців до образно-чуттєвого складника бібліотечної взаємодії нині посилюється новим інтерсуб'єктивним забарвленням на основі підпорядкування таким етичним категоріям, як "відповідальність", "справедливість", "рефлексія", "зрілість", "суверенність особистої думки", "обов'язок та сумління". За Е. Фромом, "сама людина може визначити критерії доброчинності та пороку" [8, с. 35] і відчути власне щастя та самореалізацію лише в гармонійному спілкуванні з іншими людьми. Погоджуючись із цими думками, додамо від себе, що об'єднавчим чинником ціннісної структури етики спілкування вважаємо орієнтацію на гуманізм, визнання власної особистості як приватної цінності людини, а саме поваги честі й гідності кожного.

Отже, вагомим значення набуває діалогічна сутність бібліотечного обслуговування, взаємодія фахівців і користувачів, тобто чітке усвідомлення змісту соціальних ролей і виконання правил відносин, що, зі свого боку, постають "запорукою ефективного бібліотечного обслуговування, міжособистісного спілкування та обміну знаннями" [1; 2; 3]. Не слід забувати, що головною умовою якості бібліотечного обслуговування були, є й завжди будуть люди, які працюють у бібліотеках. Слід також пам'ятати про пошуки нових засобів організації комфортного середовища задля розвитку особистості користувача, а саме урізноманітнення форм організації фонду документів, довідково-бібліографічного апарату, рекреаційних місць у багатьох бібліотеках, що мають відповідати особливостям різних вікових груп користувачів.

Варто зазначити, що сьогодні, аби дійти гармонійного порозуміння між бібліотекою та користувачем, потрібно усвідомити проблему творчого осягнення сенсу здобутої інформації, що можна порівняти з висловлюванням "відчути серцем". Такий поклик має регулюватись інтелектуальною та емоційною сферами людини, а можливо, й постати певним відкриттям чогось нового в житті: пізнанням себе, але з обов'язковим отриманням емоційної насолоди від процесу спілкування.

Важливим вектором бібліотечного середовища постає бібліотерапевтична діяльність, в якій домінують гуманістичні цінності. Цей напрям роботи потребує від бібліотекаря вміння

професійно визначати проблеми та потреби читачів й ознайомлювати їх із позитивним досвідом. Саме тому важливо сформулювати стратегію розвитку побудови нового комунікативного бібліотечного середовища, зокрема:

- змінити орієнтацію діяльності в медіасередовищі зі створення контенту на дослідження комунікативних потреб користувачів;

- позиціонувати бібліотечне середовище як надійне та безпечне джерело інформації, здатне запропонувати аудиторії глибшу й цікавішу концепцію самореалізації;

- забезпечити фундаментальне право особистості — на інформацію та вільний доступ до неї, а також потребу у вільному спілкуванні;

- запропонувати новий, більш дружній образ бібліотеки з досвідченими професіоналами.

Осягнення предметно-знакового сенсу інформаційно-комунікативної діяльності бібліотек уможливується діалогово-комунікативною природою власне процесу спілкування та індивідуально-особистісними характеристиками бібліотекаря й читача. Мова постає головним засобом опосередкування соціальної взаємодії між комунікаторами, які вступають у комунікативні відносини й прагнуть досягти особистісних цільових намірів. Потреба розбудови комунікативної взаємодії пов'язана з налагодженням інтенсивних ефективних якісних зв'язків між людьми та виникає не лише у виробничій сфері, а й в образно-чуттєвій.

Вважаємо, що під час індивідуальної роботи з читачем фахові бібліотечні контакти сприяють творчому розвитку особистості, надають можливість глибше відчути й з'ясувати проблемні питання професійного середовища, налагодити нові комунікативні відносини. Визнання якості рівня образно-чуттєвого спілкування в бібліотеках має підсилюватися ресурсно-оцінювальним і ціннісно-орієнтувальним складниками для сприйняття внутрішньої сутності відвідувача-співбесідника (його думок, почуттів, прагнень). Щодо окресленого контексту вважаємо за доцільне нагадати про гуманізацію процесу спілкування, що передбачає:

- визнання людського особистісного чинника, який є основним багатством суспільства;

- значне підвищення рівня освіченості, прагнення людини до самовдосконалення;

- розвиток елементів нової етики, що сприяє гармонійному об'єднанню людей, колективу, суспільних інститутів, які визнають свою боду щодо особистісного прагнення до самореалізації.

Невипадково перехід до нового типу культури — медіакультури — багато в чому пов'язаний із появою інтерактивних інформаційно-комунікативних середовищ, що трансформують духовно-ментальні коди й мови культури. Віртуалізація соціокультурного простору змінює канали передавання соціокультурного досвіду, збільшуючи можливості адаптації людини до нових умов буття й надаючи перспективу творчої самореалізації. Маючи потужний інформаційний потенціал і напрацьовані партнерські зв'язки, бібліотеки дедалі частіше стають ініціаторами акцій, програм та спільних проєктів.

За таких умов можна репрезентувати осучаснений формат багатьох бібліотек України як клубів живого спілкування, що дійсно стає дедалі популярнішим і необхідним у житті людини — "третім місцем", як і перші два — дім і робота (школа). Отже, лише єдино обрана система координат щодо розвитку діяльності національних книгозбірень здатна гармонійно поєднати ціннісні доміанти образно-чуттєвого спілкування з технологічною еволюцією робочого простору, в якому функціонують сучасні бібліотечні установи.

Висновки. Аналіз публікацій свідчить про те, що у визначених умовах бібліотеки мають тримати курс на розвиток діяльності з наміром залишитися одними з головних соціально-комунікативних структур суспільства, створюючи навколо себе унікальне середовище інформаційної взаємодії. У процесі розширення асортименту сервісних послуг бібліотеки не тільки формують позитивний інформаційно-комунікативний образ і залишаються відкритою інституцією, що отримує додаткові канали реалізації власних стратегій, через які дедалі більше представників різних верств населення приєднується до процесу

співпраці задля розвитку культури, освіти, інтелектуального зростання людей, а й позиціонують приєднання країни до світового культурного процесу.

Гуманістичні відносини, взаємодвіра, взаємоповага як ціннісні доміанти орієнтують на партнерські зв'язки з обов'язковою настановою на рівноправність, що сприяє розкриттю істинних пошуків і бажань та створює умови для порозуміння. Комунікативна толерантність як характерна риса сучасного бібліотечного фахівця дає змогу виявити відкритість, доброзичливість, допомагає налагодити довірливі відносини та гуманістичний діалог, що сприяє образно-чуттєвому спілкуванню.

Образно-чуттєве спілкування посилює результативність гуманістичного діалогу як найбільш універсального принципу функціональної діяльності бібліотек, як території безпеки, психологічного й фізичного комфорту відвідувачів. Сучасні бібліотеки за оновленим форматом професійної діяльності мають стати надійною платформою, спроможною об'єднати людство, толерантною територією спілкування, навіть онлайн, що підвищує рівень читацької компетентності, а також сприяє популяризації загальнолюдських цінностей і виховує гуманістичні ідеали.

Нині більшість бібліотечних фахівців наполягають на діалогічності спілкування, в основі якого є гуманне ставлення до людини, з якою контактують. Отже, яких би змін не зазнав бібліотечний простір (осучаснені читальні зали, створення електронно-комп'ютерних залів, технології, засоби), спілкування наживо залишається однією з необхідних форм взаємодії.

Перспективу подальших досліджень становить відстеження динаміки образно-чуттєвого спілкування в різнопрофільних бібліотеках.

Список використаних літератури та джерел

1. Грабар Н. Г. Феномен спілкування в бібліотечній сфері : монографія / Н. Г. Грабар. — Харків, 2017. — 280 с.
2. Езова С. А. Библиотека — центр человеческого общения / С. А. Езова // Библиотековедение. — 2005. — № 15. — С. 122—125.
3. Кузнецова Т. В. Аксиологічний потенціал сучасного медіатексту / Т. В. Кузнецова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації. — 2019. — № 15. — Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/sc/article/view/15125> (дата звернення: 21.01.2022). — Назва з екрана.
4. Марко В. П. Аналіз художнього твору / В. П. Марко. — Київ : Академвидав, 2013. — 280 с. — Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis (дата звернення: 21.01.2022). — Назва з екрана.
5. Моїсєєва Н. І. Соціально-комунікативна діяльність як історико-суспільна практика : монографія / Н. І. Моїсєєва. — Харків : Федорко, 2015. — 392 с.
6. Романенко О. Покоління: читач vs письменник / О. Романенко // ЛітАкцент — світ сучасної літератури. — Режим доступу: <http://litakcent.com/2019/04/25/pokolinnya-chitach-vs-pismennik/> (дата звернення: 21.01.2022). — Назва з екрана.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: в 2 т. / С. Л. Рубинштейн. — Москва : Педагогика, 1989. — Т. 1. — 488 с.

8. Фромм Э. Психологизм и этика / Э. Фромм. — Москва : Республика, 1998. — 415 с.
9. Халін В. В. Розвиток художнього сприймання епічного твору студентами філологічного факультету в процесі вивчення української літератури : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Халін Валерій Володимирович ; Ін-т педагогіки АПН України. — Київ, 2006. — 19 с.
10. Хіміч Я. Бібліотечне обслуговування як соціально-рольова взаємодія / Я. Хіміч // Бібліотечна планета. — 2002. — № 2. — С. 30—32.

Natalia Grabar,

*Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor,
Professor of UNESCO and Social Protection
State Biotechnological University, Kharkiv*

Angelica Kukhareno,

*PhD of Social Communications,
Associate Professor of UNESCO and Social Protection
State Biotechnological University, Kharkiv*

Value dominants of figurative-sensual communication in the library professional space

The article considers the transformational changes in the modern library environment, in which digital media content is the main source of information and communication. The tendencies in the studies of the axiological sphere of library science, namely the observance of the humanistic aspect of the activities of libraries as a center of science, education, culture, and communication, are highlighted. A decrease in the general intellectual level of users against the background of informatization of society has been noted, which requires improvement in the nature and types of information, as well as methods for obtaining and using it. The need to organize communication in libraries, to provide people with the opportunity to realize their need for it, was stated. It is noted that the figurative-sensual means of library communication are associated with communication at the interpersonal and intercultural levels. Library targeted activities related to art expand the users area of interest, help them to better understand the phenomena of reality and themselves. The ability to interact in the process of communication, to apply the skills of influencing dialogic action is recognized as a necessary component of the professional activity of librarians. Library dialogue is the universal means of establishing contacts and consolidating people.

The value aspects of figurative-sensual communication in servicing the modern user with libraries are investigated. The role of values in the vital activity of youth and society is substantiated. Currently, there is a transformation of information needs and value orientations in the library sector. It is noted that the formation of a harmoniously developed personality without the intellectual and aesthetic impact of the speech element of speech interaction is impossible. It is provided for deepening attention to the problem of recognizing and highlighting the value dominants of figurative-sensual communication in the modern library space.

Keywords: libraries; communication; library space; figurative-sensory communication; value dominants; library specialists; subject-subject relations

References

1. Grabar N. G. (2017). *Fenomen spilkuвання v biblioteknii sferi : monohrafiia*. Kharkiv.
2. Ezova S. A. (2005). Byblyoteka — tsentr chelovecheskoho obshchennyia. *Byblyotekovedenye*, 15, pp. 122—125.
3. Kuznietsova T. V. (2019). Aksiolohichniy potentsial suchasnoho mediatekstu. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho univertsytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Sotsialni komunikatsii*. Available at: <https://periodicals.karazin.ua/sc/article/view/15125>.
4. Marko V. P. (2013). *Analiz khudozhnoho tvoruvu*. Kyiv: Akademydav. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis.
5. Moisieieva N. I. (2015). *Sotsialno-komunikatsiina diialnist yak istoryko-suspilna praktyka : monohrafiia*. Kharkiv: Fedorko.
6. Romanenko O. (2019). *Pokolinnia: chytach vs pismennyk*. LitAktsent — svit suchasnoi literatury. Available at: <http://litakcent.com/2019/04/25/pokolinnya-chitach-vs-pismennik/>.
7. Rubynshtein S. L. (1989). *Osnovy obshchei psykholohyy: v 2 t*. Moskva: Pedahohyka, T. 1.
8. Fromm E. (1998). *Psykhoanalyz y etyka*. Moskva: Respublyka.
9. Khalin V. V. (2006). *Rozvytok khudozhnoho sprymannia epichnoho tvoruvu studentamy filolohichnoho fakultetu v protsesi vyvchennia ukrainskoi literatury*. PhD. In-t pedagogiki APN Ukrainy. Kyiv.
10. Khimich Ya. (2002). Bibliotekne obsluhovuvannya yak sotsialno-rolova vzaemodiia. *Bibliotekna planeta*, 2, pp. 30—32.

Надійшла до редакції 7 лютого 2022 року

УДК 023:331.4]:005.95/.96]](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2022.2(307).37-42

Тетяна Сафонова,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший викладач кафедри інформаційної, бібліотечної
та архівної справи ХДАК,
e-mail: frau.safon@ukr.net

Ірина Коханова,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи ХДАК,
e-mail: i-kohanova@ukr.net

Менеджмент безпеки профдіяльності в бібліотеках України

Статтю присвячено осмисленню питання менеджменту безпеки профдіяльності в бібліотеках України з позиції соціальної та психологічної безпеки в галузі. Розкрито проблеми та сучасні тенденції менеджменту безпеки бібліотечної діяльності, а також питання нормативно-правового забезпечення бібліотечної сфери.

Зауважено, що соціально-психологічний аспект управління охороною праці потребує особливої уваги, оскільки наявна суперечність між нормами й стандартами професійного бібліотечного середовища та умовам функціонування книгозбірень, з одного боку, й потребою підвищення ефективності роботи персоналу — з іншого.

Визначено, що нині сфера охорони праці перебуває на стадії значних перетворень. Паралельно з традиційними формами та методами набувають поширення нові моделі й принципи управління безпекою праці в бібліотеках, як-от Концепція реформування системи управління охороною праці в Україні, що базується на міжнародно визнаних стандартах і рекомендаціях та є основою для запровадження національної системи управління безпекою й гігієною праці, сформованої на принципах запобігання виробничим ризикам і заохочення до створення безпечних та здорових умов праці.

Наголошено, що інноваційну діяльність у сфері соціального захисту населення має бути спрямовано на постійне вдосконалення та розвиток нормативно-правової бази, що, зі свого боку, сприятиме виявленню й нейтралізації негативних чинників бібліотечної праці. Визначено пріоритетні напрями діяльності, які слід віддзеркалити у плані заходів щодо запобігання, визначення та усунення негативних факторів бібліотечної роботи. До таких завдань належать: постійне поліпшення умов праці, доведення їх до показників, близьких до нормативних; зниження професійного ризику до фактично прийнятних рівнів; формування корпоративної та поведінкової культури в колективах. Першорядним має стати принцип: важливіше працювати безпечно, ніж працювати вигідно чи продуктивно.

Підсумовано, що зміна напрямів бібліотечної діяльності за подальшого розвитку інформаційного суспільства потребує проведення спеціальних досліджень і розроблення комплексу нормативно-правових документів для створення безпечних умов праці в бібліотеці.

Ключові слова: бібліотека; бібліотечна справа; менеджмент безпеки; соціальна безпека; психологічна безпека; нормативно-правове забезпечення бібліотечної діяльності

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток сучасного інформаційного простору суттєво впливає на різноманітні сфери діяльності бібліотек. В умовах трансформаційних змін потребують розв'язання проблеми організації професійно-діяльнісного середовища бібліотеки та управління ним, зокрема питання менеджменту безпеки бібліотечної діяльності. Це завдання вимагає досліджень щодо становлення, формування та подальшого розвитку нормативних інформаційних ресурсів із питань охорони праці в книгозбірнях, а також досліджень, спрямованих на поліпшення умов роботи бібліотечних установ. Зміна діяльності бібліотечних працівників, пов'язана з трансформацією притаманних книгозбірні функцій, проходить в умовах погіршення умов праці, що спричинено використанням новітніх технологій і складних пристроїв. Розв'язання цієї проблеми допоможе подолати суперечності

між потребами сучасного суспільства та розвитком бібліотеки. Слід зосередити увагу на соціопсихологічному аспекті управління безпекою праці, оскільки наявні розбіжності між невідповідністю норм і стандартів професійного бібліотечного середовища умовам функціонування книгозбірень, з одного боку, та потребою підвищення ефективності праці персоналу — з іншого.

Мета статті — розглянути проблеми та сучасні тенденції менеджменту безпеки профдіяльності в бібліотеках України в соціопсихологічному аспекті.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі питання, пов'язані з розвитком і функціонуванням професійного бібліотечного середовища досліджували Т. Біла [1], О. Бобришева, Е. Бруй [2], Н. Грабар, В. Жукова, В. Зуб [5], Т. Кулієва [6], В. Медведєва, Н. Муха-

мед'яров, Т. Сафонова [13], Т. Ткаченко, О. Швидка, С. Шуляк. Стан охорони праці з урахуванням специфіки бібліотечної роботи вивчали українські (О. Онищенко, С. Кулешов, М. Слободяник, А. Чачко, Б. Котов, П. Ізуїта, В. Жукова) та іноземні (Ф. Ерісман, О. Пресс, О. Марзеев, Б. Володін) фахівці. На підґрунті аналізу цих праць підсумовано, що бібліотечний соціальний інститут має певний комплекс норм і правил поведінки, а також моделі та принципи управління, що стосуються суб'єктів виробництва й використання інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Менеджмент системи безпеки — це система наукових знань і досвіду забезпечення безпеки, втілених у діяльності професійних управлінців для досягнення мети системи безпеки через використання праці, інтелекту та мотивів поведінки людей. До законодавчої та науково-методичної бази менеджменту безпеки насамперед належить Конституція України, а також законодавчі й підзаконні акти, що регламентують правовідносини у сфері підприємництва та безпеки. Серед них: закони України "Про захист інформації в автоматизованих системах" (1994), "Про підприємства в Україні" (1991), "Про службу безпеки України" (1992), а також норми й положення статуту установи, що стосуються безпеки діяльності [9].

Нині сфера охорони праці перебуває на етапі значних перетворень. Паралельно з традиційними формами та методами управління набувають поширення нові моделі й принципи управління безпекою, зокрема концепція щодо менеджменту гігієни та безпеки праці, що базується на міжнародно визнаних стандартах і рекомендаціях.

Успіх будь-якої галузі суспільної діяльності безпосередньо залежить від її нормативно-правового забезпечення. Не є винятком і бібліотечна справа. Лише останніми десятиліттями в Україні вдалося сформулювати власну нормативно-правову базу, що дає змогу вирішувати питання, пов'язані з охороною праці в бібліотечних, музейних та архівних установах [7—12].

До нормативно-правових актів, які регулюють бібліотечну діяльність в Україні, належать: міжнародні акти, ратифіковані Україною; Конституція України; закони України; підзаконні акти (укази Президента України, постанови та розпорядження КМУ, міжгалузеві й галузеві документи); локальна бібліотечна організаційно-правова, рекомендаційна та нормативно-технологічна документація (бібліотечні статuti, колек-

тивні договори, положення, інструкції, правила, переліки, накази тощо) [10; 11].

Основоположним документом з охорони праці в Україні є Конституція, ухвалена 28 червня 1996 р. Ст. 3 визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Гарантування дотримання прав і свобод людини є головним обов'язком держави та становить зміст і спрямованість її діяльності.

У низці статей Конституції України (ст. 24, 43, 45, 46) держава гарантує громадянам право на безпечні й здорові умови праці, відпочинок, охорону здоров'я; медичну допомогу та медичне страхування; соціальний захист, що охоплює право на підтримку в разі повної, часткової чи тимчасової втрати працездатності тощо.

Реалізацію конституційних прав громадян на безпечні й здорові умови праці забезпечує система інших законодавчих актів України (Кодекс законів про працю України, який було ухвалено 10 грудня 1971 р. та істотно доповнено впродовж 1972—2012 рр.; закони України "Про охорону праці" від 14 жовтня 1992 р., "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (ст. 1—55)", "Про відпустки" від 15 листопада 1996 р., "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" (ст. 4—8, 10, 20—21, 25—26, 45, 48), що регулює суспільні відносини у сфері забезпечення санітарно-епідемічної ситуації, визначає відповідні права та обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби й здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні, "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" (ст. 5, 10, 13, 81).

У Законі України "Про бібліотеки і бібліотечну справу" (ст. 26—30) [3] питанням охорони праці відведено одне з провідних місць. Держава бере на себе турботу про розвиток і функціонування бібліотечних установ, надає та захищає соціальні гарантії працівників (ст. 30). На бібліотечних фахівців, незалежно від форм власності та статусу установи, поширюються гарантії, регламентовані законодавством про працю, соціальне страхування й пенсійне забезпечення.

Для вирішення питань, пов'язаних з охороною праці в бібліотеках, використовують й інші законодавчі акти, зокрема закони України "Про цивільну оборону України" (ст. 1—3, 5, 6, 8,

11—14, 16), "Про колективні договори і угоди" (ст. 7—8), "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" (ст. 19—21, 28, 30) та інші.

Важливим напрямом розвитку нормативно-правового забезпечення бібліотечної діяльності є законодавче закріплення положень, що визначають статус бібліотекарів як однієї з основних ланок інформаційного простору.

Проект Трудового кодексу в частині охорони праці спрямовано на адаптацію вітчизняного трудового законодавства до Європейської соціальної хартії та інших міжнародних нормативних документів, зокріплення Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, конвенції й рекомендації Міжнародної організації праці.

Новий варіант Трудового кодексу спрямовано на забезпечення захисту інтересів роботодавців і працівників в умовах ринкової економіки. Зокрема, значно розширено коло заходів щодо створення належних умов праці та відпочинку й модифіковано норми трудового права, які містяться в різних нормативних документах. Водночас не всі положення Проєкту є доконаними, а отже потребують подальшого опрацювання.

Сучасні бібліотечні системи організовано в такий спосіб, що їх використання провокує інформаційний стрес, який призводить до стану невизначеності, сумнівів, збентеженості та розгубленості, а робота з електронними документами й засобами доступу до них створює для персоналу бібліотек нове коло проблем соціального, технологічного, фізіологічного та психологічного характеру. Ці чинники свідчать, що врегулювання трудових відносин у бібліотечних установах слід розглядати, відштовхуючись насамперед від психофізіологічної класифікації бібліотечної діяльності, від тих реальних психологічних навантажень, які щоденно витримують бібліотечні працівники. Інакше кажучи, вкрай важливо, щоб у сучасному бібліотечному законодавстві було віддзеркалено морально-психологічні, психофізіологічні аспекти професійної діяльності бібліотекарів, адже ці чинники суттєво впливають на їхню працездатність, самопочуття та здоров'я.

Окремої уваги варті документи, що регулюють санітарно-гігієнічні норми, стандарти бібліотечної діяльності, гарантують соціальний захист працівників. Ці питання набувають особливої актуальності через широке застосування в бібліотечних установах електронної та копіювально-множильної техніки. У цьому контексті

подальшого вдосконалення потребують: Правила охорони праці для працівників бібліотек [10]; Порядок проведення медичних оглядів працівників певних категорій; Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин та інші документи.

Інноваційну діяльність у сфері соціального захисту має бути спрямовано на постійне вдосконалення та розвиток нормативної бази, що сприятиме виявленню та нейтралізації негативних чинників бібліотечної праці. Зокрема, ґрунтовнішого впорядкування потребують умови праці операторів копіювально-множильної техніки, а також співробітників, які проводять реставрацію та консервацію документів. Ймовірно, саме ці види діяльності потрібно внести до переліку професій зі шкідливими умовами праці [4].

План заходів із профілактики та зниження травматизму в бібліотечній галузі може бути таким:

1. Регулярне спостереження за умовами праці.
2. Постійний моніторинг стану здоров'я працівників (попередні та періодичні медогляди, групи диспансерного нагляду, цільові медогляди).
3. Систематичне інформування працівників про наявний ризик порушення здоров'я, заходи його захисту й профілактики.
4. Пропаганда здорового способу життя (боротьба зі шкідливими звичками, фізкультура та інші заходи оздоровлення).

До пріоритетних напрямів діяльності, які доцільно відобразити в зазначеному Плані, належать такі:

- 1) постійне поліпшення умов праці, доведення їх до показників, близьких до нормативних;
- 2) зменшення професійного ризику до реально прийнятних рівнів;
- 3) формування в колективах корпоративної й поведінкової культури, дотримання принципу: працювати безпечно важливіше, ніж працювати вигідно чи продуктивно;
- 4) здійснення соціальних заходів, у тому числі соціальне страхування працівників від професійних захворювань, санітарно-побутового та лікувально-профілактичного обслуговування;
- 5) виділення необхідних фінансів і матеріальних ресурсів з метою охорони праці [11].

Окресленій проблемі можуть зарадити й такі заходи:

— ухвалення нових нормативно-правових актів, що регулюватимуть підвищені гігієнічні вимоги до обладнання, яке входить до комп'ютерних систем. Ці норми дали б змогу захищати

організм і психіку людини від шкідливих впливів сучасних інформаційних технологій;

— розроблення нормативної документації та методичних рекомендацій, що сприятиме підвищенню захисних сил людського організму й зниженню негативного впливу довкілля;

— законодавче розв'язання питання про прорівнювання роботи бібліотекарів за ПК до праці операторів комп'ютерного набору, які мають особливий режим;

— введення нових, суворіших правил користування комп'ютерною технікою та механізмів контролю за дотриманням персоналом бібліотек санітарно-гігієнічних норм;

— розроблення відповідних регламентів, що передбачатимуть організацію та проведення заходів із формування інформаційної культури бібліотекаря, читача тощо [4].

Одним із найважливіших аспектів менеджменту, від якого залежить безпека в організації та без якого неможливе життя будь-якого колективу, є управління конфліктами. Зіткнення в колективі, особливо бібліотечному, де працюють переважно жінки, відбуваються через особливості психоемоційного стану колег. Найчастіше причиною непорозумінь стають не інформаційні та структурні чинники, а відносини працівників та їхня поведінка. Створення сприятливого психологічного клімату в колективі є одним із найголовніших завдань профілактики конфліктів. На рівні бібліотеки методами стрес-менеджменту мають бути такі: підтримка з боку колективу, заняття з профілактики стресу й управління ним, навчання співробітників методикам релаксації,

доцільно також створити куточок відпочинку для психологічного розвантаження бібліотечних працівників.

Висновки. Модернізація бібліотечної діяльності в умовах подальшого розвитку інформаційного суспільства потребує проведення спеціальних досліджень і розроблення комплексу нормативно-правових документів для створення безпечних умов праці.

Сучасний стан бібліотечно-інформаційної сфери характеризується неналежним матеріально-фінансовим забезпеченням, зростанням інформаційного та інтелектуального навантаження та конфліктогенності в трудових колективах; суттєвий негативний вплив здійснюють психофізіологічні та соціально-психологічні чинники, що значно погіршує умови праці. Аналіз нормативно-правових документів із питань охорони праці свідчить, що увагу фахівців насамперед спрямовано на розроблення нормативних документів щодо інженерно-технічного персоналу, а проблеми, безпосередньо пов'язані з бібліотечними процесами й технологіями, з погляду охорони бібліотечної праці належним чином не розроблено. Саме тому менеджмент безпеки та правове підґрунтя безпеки бібліотечної діяльності в Україні є актуальним та своєчасним питанням. Розширення кола заходів щодо створення належних умов праці та відпочинку, зменшення фізичного й інформаційного навантаження та напруження стали б значним поштовхом для забезпечення й реалізації конституційного права працівників бібліотек України на здорову й безпечну діяльність.

Список використаних літератури та джерел

1. Біла Т. Актуальні психологічні якості бібліографа та вимоги до професії інформаційного працівника на сучасному етапі / Т. Біла // Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. — 2012. — Вип. 7. — С. 244—253.
2. Бруй Е. Профессиональный стресс в деятельности библиотечных специалистов / Е. Бруй // Культурная жизнь Юга России. — 2016. — № 2. — С. 142—146.
3. Жукова В. П. Формування концепції професійно-діяльнісного середовища в бібліотеках / В. П. Жукова // Вісник Харківської державної академії культури : збірник наукових праць. — Харків, 2006. — Вип. 17. — С. 182—188.
4. Про бібліотеки і бібліотечну справу : закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР. — Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/pro_biblioteki_i_bibliotechnu_spravu.htm. — Назва з екрана.
5. Зуб В. Нормативно-правове забезпечення бібліотечної діяльності: необхідність удосконалення / В. Зуб, М. Дем'яненко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2015. — № 1. — С. 27—36.
6. Кулієва Т. Сучасний менеджер бібліотеки / Т. Кулієва // Вісник Книжкової палати. — 2015. — № 7. — С. 27—29.
7. Куликов Г. Безопасность жизнедеятельности : учебное пособие / Г. Куликов. — Режим доступа: www.spsl.nsc.ru/fulltext/UCHEBNIKI/uchebn20. — Загл. с екрана.
8. Лебідь Т. Життєдайний відпочинок: як правильно відключати мозок / Т. Лебідь. — Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/06/30/237379/>. — Назва з екрана.
9. Михайлова С. Менеджмент : навчальний посібник / С. Михайлова. — Вінниця : Нова книга, 2006. — 416 с.
10. НПАОП 92.0-1.03-13. Правила охорони праці для працівників бібліотек // Будстандарт Online. — Режим доступу: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=51241. — Назва з екрана.

11. *Про затвердження Правил охорони праці для працівників бібліотек* : наказ від 12.12.2012 № 1398 // Міністерство надзвичайних ситуацій. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0041-13>. — Назва з екрана.
12. Романчук А. Системний менеджмент охорони труда на підприємстві. Моделі управління: Ч. 1. / А. Романчук. — Ільичевск, 2010. — 236 с. — Режим доступу: http://opcb.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/09/Романчук_Системний-менеджмент-в-ОП_укр.pdf. — Загл. с екрана.
13. Сафонова Т. Професійно значущі якості бібліотечних фахівців: психологічний аспект / Т. Сафонова // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнародної наукової конференції 21—22 листоп. 2019 р. — Харків : ХДАК, 2019. — С. 129—130.

Tetiana Safonova,

*PhD of Social Communications,
Senior Lecturer of the Department of Information,
Library and Archival Affairs of the KhSAC*

Iryna Kokhanova,

*PhD of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Information,
Library and Archival Affairs of the KhSAC*

Professional safety management in libraries of Ukraine

The article is devoted to understanding the issue of occupational safety management in Ukrainian libraries from the point of view of social and psychological safety. The problems and trends of library safety management are revealed in the issues of regulatory and legal support in the library sphere.

It is indicated that the socio-psychological aspect of labor safety management needs special attention, since there is a contradiction between the inconsistency of norms and standards of the professional library environment with the conditions for the functioning of libraries, on the one hand, and the need to improve the efficiency of staff, on the other.

It is determined that currently labor protection is at the stage of significant transformations. Along with well-known forms and methods of management, new models and principles of security management are widely distributed. The concept of hygiene and safety management, based on internationally recognized standards and recommendations, replaces the formed traditional forms and methods of labor protection management in Ukraine.

It is concluded that innovative activities in the field of social protection should be aimed at continuous improvement and development of a regulatory framework that promotes the identification and neutralization of negative factors of library labor. Priority areas of activity have been proposed that should be reflected in terms of measures to prevent, identify and neutralize the negative factors of library labor, to which: continuous improvement of working conditions, bringing them to indicators close to regulatory; reduction of professional risk to actually acceptable levels; The formation of corporate and behavioral culture in the teams, the principle is to work safely more importantly, than to work is profitable or productively different.

It is concluded that changing the conditions of library work in the further development of the information society require special research and development of a set of relevant legal documents to create conditions for safe work in the library.

Keywords: library; library business; security management; social security; psychological security; normative-legal provision of library activity

References

1. Bila T. (2012). Aktualni psykhologichni yakosti bibliohrafa ta vymohy do profesii informatsiinoho pratsivnyka na suchasnomu etapi. *Visnik Lvivskogo universitetu. Seriya: Knigoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informacijni tehnologiyi*, 7, pp. 244—253.
2. Brui E. (2016). Professyonalnii stress v deiatelnosti byblyoteknikh spetsyalystov. *Kulturnaia zhyzn Yuha Rossyy*, 2, pp. 142—146.
3. Zhukova V. P. (2006). Formuvannia kontseptsii profesiino-diiialnisnogo seredovyshcha v bibliotekakh. *Visnik Harkivskoyi derzhavnoyi akademiyi kulturi : zbirnik naukovih prac*, 17, pp. 182—188.
4. *Pro biblioteki i biblioteknu spravu : zakon Ukrainy vid 27.01.1995 № 32/95-VR* (2019), [online]. Available at: https://kodeksy.com.ua/pro_biblioteki_i_biblioteknu_spravu.htm.
5. Zub V. & Demianenko M. (2015). Normatyvno-pravovoe obespechenye byblyoteknoi deiatelnosti: neobkhodymost usovershenstvovaniya. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, pp. 27—36.
6. Kulieva T. (2015). Suchasnyi menedzher biblioteki. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 7, pp. 27—29.
7. Kulykov H. (2022). *Bezopasnost zhyznedeiatelnosti : uchebnoe posobie*, [online]. Available at: www.spsl.nsc.ru/fulltext/UCHEBNIKI/uchebn20.
8. Lebid T. (2022). *Zhyttiedainyi vidpochynok: yak pravylno vidkliuchaty mozok*, [online]. Available at: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/06/30/237379/>.
9. Mykhailova S. (2006). *Menedzhment : navchalnij posibnik*. Vinnytsia: Nova knyha.

10. NPAOP 92.0-1.03-13. *Pravyla okhorony pratsi dlia pratsivnykiv bibliotek* (2013), [online]. Available at: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=51241.
11. *Pro zatverdzhennia Pravyl okhorony pratsi dlia pratsivnykiv bibliotek* : nakaz vid 12.12.2012 № 1398. (2013), [online]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0041-13>.
12. Romanchuk A. (2010). *Systemnyi menedzhment okhrani truda na predpriyatuu. Modely upravleniia: Ch. 1.* Ylychevsk, [online]. Available at: http://opcb.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/09/Romanchuk_Systemnyi-menedzhment-v-OP_ukr.pdf.
13. Safonova T. (2019). *Profesiino znachushchi yakosti bibliotechnykh fakhivtsiv: psykhologichnyi aspekt. Kulturolohiia ta sotsialni komunikatsii: innovatsiini stratehii rozvytku : materialy mizhnarodnoi naukovoi konferenciyi 21—22 listop. 2019 r.* Kharkiv: KhDAK, pp. 129—130.

Надійшла до редакції 11 грудня 2021 року

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК: 35.078.3(477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2022.2(307).42-47

Анна Баранецька,

кандидат наук із соціальних комунікацій,

доцент кафедри соціальних комунікацій

та інформаційної діяльності факультету журналістики

Запорізького національного університету,

e-mail: anabaranetska@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7621-6313>

Інформаційна діяльність: інтерпретація явища в контексті бізнесу

У статті проаналізовано феномен інформаційної діяльності в контексті бізнесової сфери. Інформаційну справу схарактеризовано як поліфункціональне явище. Розкрито поняття "інформаційна діяльність" з позиції її видів та мети. Визначено різні напрями втілення інформаційної діяльності в бізнесі. Проінтерпретовано поняття інформаційних потреб. Запропоновано своєрідний алгоритм забезпечення інформаційних потреб компанії та компанією. Інформаційну діяльність підприємства осмислено як забезпеченість його інформаційних запитів для ефективного функціонування, а також як засіб розбудови внутрішньоорганізаційних відносин.

Інформаційну діяльність розглянуто з позиції створення відповідного інформаційного продукту та налагодження зв'язків із різними групами громадськості, зокрема споживачами. Описано дві групи громадськості для бізнес-організацій (зовнішня та внутрішня). Подано поняття бізнес-інформації як складника бізнес-процесу. Репрезентовано типи джерел бізнес-інформації, висвітлено практики інформаційного ресурсу, а також можливі варіанти забезпечення інформаційних потреб. Зауважено про значущість концепції створення електронного уряду — *e-Government* — як важливого сучасного інформаційного ресурсу. Визначено два рівні інформаційних потоків у бізнес-компаніях. Засоби масової інформації та, зокрема, корпоративні медіа розглянуто як потужний канал здійснення інформаційної діяльності в напрямі комунікативної взаємодії зі споживачами. Виявлено ендогенний та екзогенний вектори забезпечення інформаційних потреб бізнесових структур; процес реалізації інформаційних запитів компанії репрезентовано як дихотомічний.

Ключові слова: інформація; бізнес-процес; інформаційна діяльність; інформаційний супровід; інформаційне забезпечення; бізнес-інформація; джерела бізнес-інформації; інформаційні потреби; інформаційний ресурс; інформаційний продукт

Постановка проблеми. Актуалізацію вивчення порушеного питання зумовлено сучасним розвитком суспільства та відповідними тенденціями функціонування в ньому сфери бізнесу. Сьогодні інформація є центральною категорією, що репрезентує і власне знання, і спосіб його трансляції та отримання. Вона потрібна як ресурс, що надходить із різних джерел для здійснення операцій усередині компанії, як засіб налагодження відповідних внутрішніх взаємодій, а також як продукт компанії. Завдяки цьому феномену реалізується низка процесів у соціальних

взаємозв'язках, зокрема комунікативних. У бізнесових структурах інформаційне забезпечення є базовою компонентою організації функціонування в різних напрямках і рівнях. Багатоаспектність проявів (поліфункціональність) інформаційної діяльності потребує осмислення базових засад, шляхів і напрямів її здійснення з метою формулювання певного алгоритму цих процесів у бізнес-компаніях.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічною базою дослідження слугували праці С. Дорогих, Л. Коваленко, Б. Кор-

мич, О. Курбана, П. Родіонова, В. Спрінсяна, Т. Бірюкової та інших, а також нормативно-законодавча база України.

Активізація вивчення інформаційної діяльності як базового критерію функціонування бізнесових структур / установ / компаній зумовлена потребою формування комплексного бачення важливих напрямів їх відповідного забезпечення та своєрідного алгоритму підтримки в зазначеній сфері. Інформаційний супровід бізнес-компаній сприяє формуванню їхнього позитивного іміджу, успішному позиціонуванню на ринку, а отже, приверненню уваги аудиторії. Діяльність будь-якого підприємства охоплює три базові компоненти: бізнес, предметні технології та інформацію, де остання пов'язує все в єдине ціле. З цієї позиції інформація постає своєрідним засобом / інструментом управління певними процесами, адже її своєчасність, правильність, доцільність, повнота та релевантність впливають на ефективність діяльності компанії загалом [14, с. 16].

Нині існують різні інтерпретації поняття "інформаційна діяльність", залежно від галузі його застосування, однак єдиної та загальноприйнятої дефініції немає. Питання уніфікації визначення інформаційної діяльності є відкритим і на законодавчо-правовому рівні.

Так, якщо у Законі України "Про інформацію" останню тлумачать як "будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді" [4, ст. 1], то поняття інформаційної діяльності сучасна редакція зазначеного документа не розкриває. На цьому факті акцентує низка дослідників, позаяк проблема могла б стати своєрідним орієнтиром, платформою для подальших досліджень [2, с. 74—76; 9; 12, с. 105—106]. Наприклад, у першій редакції (від 02.10.1992) зазначеного Закону інформаційній діяльності було присвячено окремих Розділ II, статті 12—16 [4, ст. 1], в яких "інформаційну діяльність" (ст. 12) розтлумачено як "сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави" [2, с. 75; 4].

Ключовим аспектом цього визначення є "інформаційні потреби", адже процес здійснення такої діяльності зорієнтований саме на їх забезпечення. У сфері бізнесу таку діяльність можна розглядати двовекторно: з позиції транслявання інформації від конкретної компанії (про її роботу) до різних груп громадськості та у зворотному напрямі, де бізнес-структура потребує так званих інформаційних донорів для забезпечення інформаційних потреб із метою реалізації функціональних завдань. Саме тому, розкриваючи тему інформаційної діяльності (справи) у сфері бізнесу, слід враховувати її різні види.

Такими є одержання, використання, поширення та зберігання інформації (ст. 14 першої редакції ЗУ "Про інформацію") [4]. Зі свого боку, "постійне та систематичне збирання та опрацювання записаної інформації з метою зберігання, пошуку, використання чи пересилання, що виконуються якою-небудь особою чи організацією" розглядається як інформаційна діяльність (ДСТУ 2392-94. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення) [6, с. 92].

Сьогодні науковці виокремлюють два основні підходи до інтерпретації поняття "інформаційна діяльність":

1) як кінцеву мету процесу забезпечення інформаційних потреб аудиторій;

2) крізь призму її видів [2, с. 76].

Метою статті є осмислення інформаційної діяльності у сфері бізнесу як поліфункціонального явища. Здійснення поставленої мети передбачає виконання низки **завдань**:

— розглянути поняття "інформаційна діяльність" як критерій забезпечення інформаційних потреб;

— осмислити напрями здійснення інформаційної діяльності в бізнес-компаніях;

— проаналізувати джерела бізнес-інформації;

— сформулювати алгоритм реалізації інформаційної діяльності у бізнесі.

Інформаційною базою дослідження слугували закони України "Про інформацію", "Про торгово-промислові палати в Україні" [5], офіційні сайти органів влади, зокрема Міністерства економіки України [13], Міністерства охорони здоров'я та платформа-додаток "Дія. Бізнес" (проект Міністерства цифрової трансформації) [1], а також Запорізької торгово-промислової палати, Європейської Бізнес Асоціації (ЄБА), Української асоціації бізнесу та торгівлі, Української ради бізнесу, Інформаційно-аналітичного центру "ЛІГА" та ЗМІ / медіа.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У діяльності будь-якої бізнесової компанії беруть участь дві групи громадськості для інформаційно-комунікативної взаємодії — внутрішня (працівники, керівники, інвестори) та зовнішня (ЗМІ, державні органи влади, аудиторія / споживачі / клієнти, місцеві мешканці, постачальники, потенційні інвестори, партнери). Відповідно, інформаційні потоки фірми дослідники також пропонують умовно розподіляти на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх відносять інформаційний обмін всередині фірми, а до зовнішніх — інформаційні процеси, в яких разом із конкретною компанією беруть участь економічні агенти, які не входять до її складу. Проте обидва інформаційні ланцюги є взаємокорельованими, а інформація постає головним ресурсом організації

всіх бізнес-процесів, що їх здійснює компанія для досягнення поставленої мети [12, с. 104]. Отже, через організацію та реалізацію різних видів інформаційної діяльності (збір, опрацювання, зберігання та поширення) можливим є досягнення її мети — забезпечення інформаційних потреб представників різних аудиторій. Тому, коли йдеться про інформаційну діяльність у бізнесовій сфері, доцільно виділяти два загальні напрями:

1) збирання інформації з різних джерел, потрібних для ефективного функціонування організації;

2) створення та поширення необхідних інформаційних потоків про компанію та її діяльність.

Серед найпоширеніших джерел бізнес-інформації дослідники виокремлюють: державні установи; бібліотеки; торговельні асоціації; компанії, що займаються приватними дослідженнями та інформацією; газети та журнали, електронні медіа, соцмережі; служби бізнес-інформації; бази даних у режимі онлайн [8, с. 22].

Джерела бізнес-інформації для підприємства розподіляють на:

— внутрішні: результат діяльності спеціалізованих груп співробітників, періодичні звіти, продукти внутрішніх інформаційних зв'язків;

— опубліковані: наукові публікації, звіти урядових агентств і торговельних організацій, статистичні дані, часописи, каталоги, таблиці тощо;

— відомості про інші компанії: інформація про постачальників, рекламні та брокерські агенції, ЗМІ, конкурентів;

— продукція інформаційної індустрії: організації, що здійснюють відповідні дослідження у сфері маркетингу та інших галузях [14, с. 106].

Визначити ієрархію значущості певного джерела інформації для діяльності організацій доволі важко, адже багато чинників залежать від сфери бізнесу, особливостей його організації тощо. Однак, без перебільшення, важливою інформаційною платформою для будь-яких представників бізнесу є органи влади¹. Особливої актуальності в цьому контексті набуває концепція створення електронного уряду — e-Government: "Якщо головна її мета — забезпечення за допомогою Інтернет прямого інтерактивного контакту між громадянами та урядовими установами є поки що перспективою, то перший її етап — інформативний вже набув

практичного втілення. В Україні вже діють електронні сторінки більшості органів державної влади та низки органів місцевого самоврядування" [10, с. 275].

Одним із важливих ресурсів став сучасний державний цифровий проєкт Міністерства та Комітету цифрової трансформації України — додаток "Дія". Особливої актуальності він набув під час пандемії та активізації дистанційних комунікацій. Зокрема, одним з інформаційних донорів для бізнесу сьогодні є служби та платформи отримання бізнес-інформації "Дія. Бізнес" [1]. Ресурс дає змогу зацікавленим особам ознайомитися з різноманітними інформаційними кейсами, зорієнтованими на тих, хто вже працює в цій сфері, та на початківців. Вартий уваги сервіс "Аналітика стану українського бізнесу", що слугує інструментом аналізу ситуації в українському бізнесі на основі відкритих даних. Його завдання полягає в збиранні відкритих даних та репрезентації їх у зручному форматі, що сприятиме ефективним рішенням підприємців [1].

Інформаційні ресурси, що можуть стати корисними для бізнесу, містяться на сайті Міністерства економіки України. Серед них виокремимо такі:

— портал для підприємців;

— державні закупівлі;

— система оперативного сповіщення про продукцію, що становить серйозний ризик;

— розрахунок середньоринкової вартості транспортних засобів;

— моніторинг експортної стратегії України 2017—2021 рр.;

— база даних про технічні регламенти;

— портал електронних сервісів Мінекономіки;

— повідомлення про корупцію;

— інформаційно-аналітичний портал АПК України [13].

У рубриці "Громадськості" є позиції "Доступ до публічної інформації" та "Електронне звернення", в яких чітко описано правовий порядок отримання публічної інформації, складання та подання відповідного запиту, що є важливою умовою ефективної організації інформаційної взаємодії з бізнес-структурами та забезпечення їхніх інформаційних потреб.

Сторінку з різними інформаційними даними подає Міністерство охорони здоров'я України. "Програма підтримки бізнесу" [11] має низку розділів із корисними покликаннями для сучасних бізнесовців, серед яких є й позиція про інформаційну підтримку бізнесу, що набуло особливої актуальності в період карантинних обмежень. Отже, бізнесу запропоновано користуватися державними послугами та інформацій-

¹ Слід звернути увагу на статтю Закону України "Про інформацію", в якій йдеться про те, що з метою забезпечення інформаційних потреб органи державної влади та органи місцевого й регіонального самоврядування створюють і мають постійно дбати про вчасне формування, належне функціонування та розвиток інформаційних служб, систем, мереж, баз і банків даних. При цьому держава виступає гарантом свободи інформаційної діяльності в цих напрямках для всіх громадян та юридичних осіб у межах їхніх прав і свобод, функцій і повноважень [4, ст. 12, 13].

ними ресурсами online, щоб продовжувати діяльність в умовах дистанційної роботи [11].

Серед джерел інформації вагоме місце посідають профільні асоціації та ради. Так, метою Європейської Бізнес Асоціації є поліпшення умов ведення бізнесу в Україні, налагодження ділових зв'язків із провідними міжнародними та українськими компаніями, зокрема вирішення головних питань інвестиційного клімату України та його оптимізація на користь індустрії, суспільства, економіки та країни загалом. Європейська Бізнес Асоціація характеризує себе як "універсальний інструмент для бізнесу" [3].

Варто зазначити, що діяльність ЄБА регламентує Книга корпоративної культури, а також Кодекс поведінки, Кодекс стандартів та етики зі зв'язків із громадськістю й Антикорупційна політика.

Ще однією важливою позицією для здійснення інформаційної діяльності у сфері бізнесу є проведені та репрезентовані ЄБА дослідження про ринок і ситуацію на ньому. На їх основі формується аргументована картина з найважливіших напрямів, досягнень і проблем у роботі бізнесу [3].

Для підприємців України інформаційно корисною є Українська асоціація бізнесу та торгівлі (Ukrainian Business & Trade Association, UBTA). Її місія полягає у "формуванні незалежної платформи експортно орієнтованого українського бізнесу з метою авторитетного представлення інтересів своїх членів та трансляції консолідованої позиції у провідних інституціях ЄС та інших ключових установах бізнес-спільноти" [16].

Так само важливим джерелом бізнес-інформації є Українська рада бізнесу як найбільше в країні об'єднання (95 провідних бізнес-асоціацій), зорієнтоване на консолідацію бізнесу та реалізацію суспільно важливих реформ [17].

Ще одним джерелом бізнес-інформації є торгово-промислові палати. Зокрема, Запорізька торгово-промислова палата є своєрідною платформою, що сприяє збільшенню ефективності діяльності підприємств через надання бізнес-послуг, які сертифіковані на відповідність міжнародним стандартам і відповідають чинному українському законодавству², а надані нею експертні документи є обов'язковими для використання на всій території України [15].

Для налагодження діяльності бізнес-організацій важливими є служби бізнес-інформації. Сьогодні в Україні функціонує інформаційно-аналітичний центр "ЛІГА" Української мережі ділової інформації "ЛІГАБізнесІнформ", "який є

лідером у галузі створення і супроводу ресурсів ділової та правової інформації, наданні сучасних способів доступу до цих інформаційних ресурсів" [14, с. 30—31]. Цьогоріч репрезентовано нову інформаційно-правову та комунікативну платформу для бізнесу "ЛІГА: ЗАКОН", що сприяє забезпеченню та підтримці українського бізнесу інформацією, аналітикою та технологічними рішеннями для ефективної й безпечної роботи. Її місія полягає в інноваційній підтримці "розвитку та стійкості бізнесу і професіоналів, через надання найкращих ІТ-рішень у роботі з інформацією" [7].

Офіційними джерелами цінної бізнес-інформації також є сайти Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>), Інформаційно-аналітичної агенції "Гроші та світ" (<https://www.ua-region.com.ua/24738756>) та інших ресурсів [14, с. 30—31].

Поліфункціональним джерелом бізнес-інформації є й ЗМІ³, моніторинг яких надає можливість не лише зібрати по факти дані про по ді в конкретній галузі, а й стежити за діяльністю конкурентів та аналізувати медіаобраз своєї компанії. У такому разі важливим джерелом бізнес-інформації є спеціалізовані ЗМІ. Водночас мас-медіа стають своєрідною платформою для формування публіцитного (нематеріального) капіталу для фірми, адже це потужний канал поширення інформації, що сприяє створенню позитивної репутації. Важливим інструментом інформаційної підтримки бізнесових компаній є також корпоративні медіа, покликані забезпечувати різні групи громадськості інформацією про діяльність фірми. Особливої значущості в сучасному інформаційному просторі набули соціальні мережі, що забезпечують безперервну інформаційну підтримку компанії.

Висновки. Інформаційна справа в бізнесі є багатоаспектною й реалізується в різних напрямках інформаційного забезпечення та підтримки бізнес-структур для виконання інформаційних запитів. Здійснення такої діяльності у цих компаніях можна інтерпретувати з позиції дихотомічності, адже забезпечення інформаційних потреб як головної ланки в цьому процесові слід розглядати за двома векторами, а саме:

— екзогенним: у разі надходження бізнес-інформації із зовнішніх джерел (своєрідних інформаційних донорів);

² Див., зокрема, Закон України "Про торгово-промислові палати в Україні" [5].

³ Доцільно пригадати такі ЗМІ, як журнали "BUSINESS PANORAMA" (<https://kiev-chamber.org.ua/uk/72/309.html>), "Огляд цін українського та світового товарних ринків" (<http://presa.ua/ogljad-cin-ukrains-kogota-svitovogo-tovarnih-rinkiv.html>) та інші [14, с. 30—31].

— ендogenous: у разі, якщо компанія є продуцентом потрібної інформації (можливі різні варіації, що залежить від спеціалізації організації).

При цьому на ендogenous рівні традиційно розбудовують паралельні інформаційні потоки — для зовнішньої та внутрішньої груп громад-

ськості. Такий алгоритм інформаційної діяльності в контексті бізнесової сфери свідчить про її поліфункціональність і багатоаспектність, що є потужним аргументом вагомості цього процесу та перспективності його подальшого студіювання.

Список використаних літератури та джерел

1. Дія. Бізнес // Офіційний вебсайт. — Режим доступу: <https://business.dia.gov.ua/>. — Назва з екрана.
2. Дорогих С. О. Сутність та визначення понять "інформаційна діяльність" та "інформаційна діяльність органів влади" / С. О. Дорогих // Інформація і право. — 2013. — № 3 (9). — С. 74—82. — Режим доступу: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/13dsodov.pdf>. — Назва з екрана.
3. Європейська Бізнес Асоціація // Офіційний вебсайт. — Режим доступу: <https://eba.com.ua/>. — Назва з екрана.
4. Про інформацію : закон України від 2.10.1992 № 2657-ХІІ // Верховна Рада України. Офіційний вебсайт. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>. — Назва з екрана.
5. Про торгово-промислові палати в Україні : закон України від 2. 12.1997 № 671/97-ВР // Верховна Рада України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>. — Назва з екрана.
6. Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології / НАПН України ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська]. — Київ : Нілан-ЛТД, 2012. — 283 с. — Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/7909/1/%D0%A1%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%98%D0%9A%2010-12-12.pdf>. — Назва з екрана.
7. Інформаційно-аналітичний центр "ЛІГА" Української мережі ділової інформації "ЛІГАБізнесІнформ" // Офіційний вебсайт. — Режим доступу: <http://www.lbi.ua/about/>. — Назва з екрана.
8. Информационные технологии в бизнесе / Под ред. М. Желены. — Санкт-Петербург : Питер, 2002. — 1120 с. — Режим доступа: <http://library.nuft.edu.ua/ebook/file/gelenu.pdf>. — Загл. с екрана.
9. Коваленко Л. П. Інформаційна діяльність / Л. П. Коваленко // Правова інформатика. — 2012. — № 4 (36). — С. 10—13. — Режим доступу: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/12klpid.pdf>. — Назва з екрана.
10. Кормич Б. А. Інформаційне право : підручник / Б. А. Кормич. — Харків : Бурун і К., 2011. — 334 с.
11. Програми підтримки бізнесу // Міністерство охорони здоров'я України. Офіційний вебсайт. — Режим доступу: <https://covid19.gov.ua/prohramy-pidtrymky-biznesu>. — Назва з екрана.
12. Родіонов П. Ю. Інформаційна діяльність підприємства / П. Ю. Родіонов // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2016. — № 2 (61). — С. 101—113.
13. Міністерство економіки України // Офіційний вебсайт. — Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&tag=ProgramiPidtrimkiPidprimtsiv&pageNumber=2>. — Назва з екрана.
14. Спрінсян В. Г. Ресурси та технології інформаційного менеджменту : навчальний посібник / В. Г. Спрінсян, Т. Л. Бірюкова. — Одеса : ОНПУ, 2012. — 248 с.
15. Запорізька торгово-промислова палата // Офіційний вебсайт. — Режим доступу: <https://www.cci.zp.ua/pro-nas/>. — Назва з екрана.
16. Українська асоціація бізнесу та торгівлі // Офіційний вебсайт. — Режим доступу: <https://ubta.com.ua/about>. — Назва з екрана.
17. Українська рада бізнесу // Офіційний вебсайт. — Режим доступу: <https://urb.org.ua/perelik-uchastnikiv/>. — Назва з екрана.

Anna Baranetska,
PhD of Social Communications,
Associate Professor of Social Communications
and Information Activities of the Department of Journalism
Zaporizhia National University

Information activity: phenomenon interpretation in the context of business

In the article the phenomenon of information activity in the context of the business sphere is analyzed. Information business is characterized as a multifunctional phenomenon. The concept of "information activity" from the stand point of its types and purposes is revealed. Different directions of information activity implementation in business are defined. The concept of information needs is interpreted. A unique algorithm for meeting the information needs of the company and the company is proposed. The information activity of the enterprise is understood as the satisfaction of its information requests for the implementation of its functioning, as well as a means of building internal organizational relationships. Information activities from the stand point of creating an appropriate information product and establishing relationships with various groups of the public, including consumers, are presented. Two groups of the public for business organizations (external and internal) are described. The concept of business information as a component of the business process is presented. Types of business information sources are represented, information resource practices are covered, as well as possible options for meeting information needs. The importance of the

concept of creating e-government — e-Government — as an important modern information resource is pointed out. Two levels of information flows in business companies are identified. The media and, in particular, corporate media are described as a powerful channel for information activities in the direction of communication with consumers. Endogenous and exogenous vectors of satisfaction of information needs of business structures are revealed, the process of realization of information inquiries of the company is presented as dichotomous.

Keywords: information; business process; information activity; information support; information accompaniment; business information; sources of business information; information needs; information resource; information product

References

1. Diya. Biznes. (2022). Oficijnij vebсайт, [online]. Available at: <https://business.diia.gov.ua/>.
2. Dorogih S. O. (2013). Sutnist ta viznachennya ponyat "informacijna diyalnist" ta "informacijna diyalnist organiv vladi". *Informaciya i pravo*, № 3 (9), pp. 74—82, [online]. Available at: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/13dsodov.pdf>.
3. Yevropejska Biznes Asociaciya. (2022) Oficijnij vebсайт, [online]. Available at: <https://eba.com.ua/>.
4. *Pro informaciju : zakon Ukrayini vid 2.10.1992 № 2657-XII*. (1992). Verhovna rada Ukrayini. Oficijnij vebсайт, [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
5. *Pro torgovo-promislovi palati v Ukrayini : zakon Ukrayini vid 2. 12.1997 № 671/97-VR*. (1997). Verhovna Rada Ukrayini. Oficijnij vebсайт, [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Rogova P. I., Chepurenko Ya. O., Zozulya S. M. & I. G. Lobanovska [uklad.]. (2012). *Informacijni resursi. Slovník zakonodavchoyi ta standartizovanoyi terminologiyi*. Kyiv: Nilan-LTD, [online]. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/7909/1/%D0%A1%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%98%D0%9A%2010-12-12.pdf>.
7. *Informacijno-analitchnij centr "LIGA" Ukrayinskoyi merezhi dilovoyi informaciyi "LIGABiznesInform"*. (2022). Oficijnij vebсайт, [online]. Available at: <http://www.lbi.ua/about/>.
8. Zheleny M. [pod red.]. (2002). *Informacionnye tehnologii v biznese*. Sankt-Peterburg: Piter, [online]. Available at: <http://library.nuft.edu.ua/ebook/file/gelenu.pdf>.
9. Kovalenko L. P. (2012). Informacijna diyalnist. *Pravova informatika*, 4 (36), pp. 10—13, [online]. Available at: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/12klpid.pdf>.
10. Kormich B. A. (2011). *Informacijne pravo : pidruchnik*. Harkiv: Burun i K.
11. *Programi pidtrimki biznesu*. (2022). Ministerstvo ohoroni zdorov'ya Ukrayini. Oficijnij vebсайт, [online]. Available at: <https://covid19.gov.ua/prohramy-pidtrymky-biznesu>.
12. Rodionov P. Yu. (2016). Informacijna diyalnist pidpriemstva. *Visnik socialno-ekonomichnih doslidzhen*, 2 (61), pp. 101—113.
13. *Ministerstvo ekonomiki Ukrayini*. (2022). Oficijnij vebсайт, [online]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&tag=ProgramiPidtrimkiPidprintsiv&pageNumber=2>.
14. Sprinsyan V. G. & Biryukova T. L. (2012). *Resursi ta tehnologiyi informacijnogo menedzhmentu : navchalnij posibnik*. Odesa: ONPU.
15. *Zaporizka torgovo-promislova palata*. (2022). Oficijnij vebсайт, [online]. Available at: <https://www.cci.zp.ua/pro-nas/>.
16. *Ukrayinska asociaciya biznesu ta torgivli*. (2022). Oficijnij vebсайт, [online]. Available at: <https://ubta.com.ua/about>.
17. *Ukrayinska rada biznesu*. (2022). Oficijnij vebсайт, [online]. Available at: <https://urb.org.ua/perelik-uchastnikiv/>.

Надійшла до редакції 11 лютого 2022 року

УДК 316.772.5:004.77](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2022.2(307).47-52

Іван Ярема,

аспірант КНУКіМ,

e-mail: ivanyarema06@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2843-5087>

Теоретико-методологічні основи поняття "цифрова комунікація"

У дослідженні з'ясовано теоретико-методологічні основи поняття "цифрова комунікація"; проаналізовано міжнародний досвід використання цифрових технологій у публічній діяльності; розглянуто основні засоби комунікації та здобуття даних в інформаційному суспільстві, наголошено на потребі модернізації інформаційних закладів. Досліджено, як світова пандемія, спричинена поширенням у світі коронавірусної хвороби, вплинула на використання інтернету різними категоріями населення (учні, студенти, працівники, пенсіонери та інші).

Зауважено, що розвиток цифрових комунікацій зумовив їх широке впровадження майже в усі сфери діяльності, водночас поряд із численними перевагами вони мають певні недоліки: відсутність глибинного сприйняття та виваженого використання інформації; неможливість чітко розмежувати віртуальний і реальний простори; сприйняття фейкових відомостей як правдивих тощо. Виразна потреба в постійному

вдосконаленні матеріально-технічної та законодавчої бази, що дасть змогу ефективно розвивати економіку країни й налагоджувати тіснішу співпрацю між владою та громадою за допомогою цифрової комунікації.

Ключові слова: цифрові технології; трансформації; інформаційна культура; комунікації; технологічні процеси; інформаційний простір; інформаційне суспільство

Постановка проблеми. Сучасний світ складно уявити без цифрових технологій і різноманітних гаджетів, що не лише слугують інструментом для досягнення певних цілей, а є продовженням пам'яті, думок, дій людини. Нині спостерігаємо, як мінігаджети замінюють великі комп'ютери, технологічні процеси переймають функції, котрі раніше виконувала людина, а інтернет, минаючи географічні кордони та часові обмеження, дедалі більше охоплює світ. З кожним роком кількість користувачів всесвітньої мережі зростає, доступнішими стають і інформація, і швидкість, з якою її можна отримати. Технології надають змогу не лише налагодити ефективну онлайн-комунікацію, а й здобувати знання, розвивати компетенції, зростати професійно й творчо, самореалізуватися, виявляти громадянську активність. Якщо раніше користувачами інтернету, особливо соціальних мереж, була переважно молодь, то тепер віковий діапазон аудиторії значно розширився, на що останніми роками суттєво вплинула пандемія COVID-19. Саме карантинні обмеження стали катализатором упровадження цифрових рішень для громадських організацій. З огляду на ці чинники особливого значення набуває цифрова комунікація, адже традиційні форми взаємодії трансформуються, адаптуючись до нових реалій, а віртуальний простір стає домінуючим не лише в щоденному побутовому спілкуванні, а й у розв'язанні численних проблемних питань суспільного значення, раціоналізації зв'язку між органами виконавчої влади та громадськістю в умовах соціального дистанціювання.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій виявив, що проблематику теоретико-методологічних основ поняття "цифрова комунікація" вивчали Є. Доценко, Я. Зодерквіст, С. Кара-Мурза, О. Рябоконт, Г. Почепцов та інші. Увагу науковців зосереджено на аналізі різних поглядів щодо цифрової комунікації в умовах безперервного розгортання цифрового медіапростору, визначенні його ролі в процесах нагромадження інтелектуального капіталу в сучасних умовах, обґрунтуванні концепції цифрової модернізації, вивченні маніпулятивного впливу інформації та дезінформації на свідомість людини через засоби масової комунікації.

Мета статті — з'ясувати теоретико-методологічні основи поняття "цифрова комунікація"; висвітлити міжнародний досвід використання цифрових технологій у публічній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від часу появи інтернету відбувається невпинний та інтенсивний розвиток цифрових технологій,

активне розроблення соціальних мереж для онлайн-спілкування та майже повне занурення реального світу у віртуальний. Нині вони стають взаємозалежними й часто вже не існують окремо один від одного [5].

У центрі віртуального простору перебувають цифрові комунікації. Якщо в пошуковій системі (наприклад, гугл) увести поняття "цифрова комунікація", то здобуті результати з різних онлайн-джерел будуть майже однаковими. Визначення цифрових комунікацій зводиться до їх розуміння як обміну повідомленнями в мережевому середовищі з використанням цифрових технологій [6]. Серед поширених інструментів цифрової комунікації використовують мережеві канали, публічні акаунти, групові чати та ботів. Якщо йдеться про цифрові комунікації у глобальному просторі, то до них слід віднести такі: різноманітні вебресурси, хмарні технології, цифровий етикет (нетикет), соціальні мережі та інструменти для роботи з ними, пошукові системи тощо.

Цифрові комунікації мають багато переваг і швидко витісняють традиційні методи передавання інформації та обміну нею. У процесі комунікації можна застосовувати одразу кілька інструментів на власному гаджеті: гортати календар, здійснювати пошук у таблиці, заносити дані в записник. До того ж цифрові комунікації дають змогу одночасно бути присутніми (щоправда, віртуально) у кількох місцях, що заощаджує час і ресурси. Цифрові комунікації є асинхронними й не порушують звичний робочий процес, а лише доповнюють чи вдосконалюють його. Використання мультимедійних засобів значно спрощує роботу. Серед вагомих переваг цифрової комунікації слід виокремити можливість повернення до певних повідомлень, будь-якого онлайн-спілкування, адже їхня історія зберігається [6].

Сьогодні беззаперечним є факт, що стрімкий розвиток інформаційного суспільства зумовлює появу нових форм цифрової комунікації між установами й громадянами, різними країнами тощо. Процеси взаємодії стають глобалізованішими, зростає кількість і якість зв'язків між людьми, підвищується ефективність спілкування. Це має вагоме значення для молодого покоління, яке багато часу проводить в інтернеті: навчається, листується, обмінюється ідеями, думками, самореалізується, творить, розважається тощо. Водночас цьому процесові бракує контролю за активністю користувачів у мережі, що може призвести до негативних наслідків — маніпулю-

вання думками й поведінкою з метою отримання матеріальної чи нематеріальної вигоди [12].

На думку Г. Почепцова, інформація, яку користувачі здобувають через електронні засоби комунікації, має характер так званого поверхового читання [9]. Його причина полягає у відсутності глибокого розуміння повідомлень, а отже не відбувається їх належного засвоєння та правильного використання.

Стрімко зростають обсяги інформації, як, власне, й кількість каналів її трансляції, урізноманітнилися способи передавання та отримання даних. Учений вважає, що людство живе в добу фейків, які наповнюють соціальні мережі. Власне, разом із соціальними медіа приходить доба пост-правди [10]. Віртуальний і реальний світи стають настільки взаємозалежними, що користувач не усвідомлює різницю між ними, втрачає відчуття межі. Майже всі послуги й сервіси стрімко переходять у сферу онлайн і стають доступними дедалі ширшій аудиторії. Цифрові комунікації дають змогу створити мережеве середовище, що замінює реальний простір людини та занурює її у світ технологій, фейкових новин, котрі вкрай складно розрізнити, та викривленого сприйняття соціуму. Проте водночас відкриває й нові широкі можливості, стирає будь-які межі, дає змогу здобути інформацію, яка раніше була недоступною через фізичні кордони чи заборони.

Зупинимось на поняттях, принципах та особливостях розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, розуміння яких допомагає запобігти негативним наслідкам використання значних масивів інформації. Одним із найактуальніших є поняття "цифрова культура". Саме для того, щоб уникнути маніпуляцій, шахрайських дій, сфальшованих повідомлень, фейкових ресурсів, людина має сформувати певний рівень цифрової культури. Ця проблема стосується насамперед соціологічних і культурологічних процесів. Дослідники наголошують на обов'язковій наявності в сучасної особистості розвиненої медіакультури, що стосується різних аспектів процесу комунікації й трансляції суспільних цінностей. З одного боку, якщо розглядати це поняття у вузькому сенсі, то очевидно, що користувач має бути медіаграмотним, вміти відрізнити правдиві повідомлення від брехні, пристосовуватися до мінливого інформаційного розмаїття, нести відповідальність за спотворення даних. З іншого — виховний, культурний та освітній контент, наявний в мережевому просторі, допоможуть користувачам набутися цифрової компетентності, аби не потрапити під негативний вплив і маніпуляції [12].

Темпи розвитку цифрових технологій із кожним роком зростають, програми, ресурси й сервіси вдосконалюються, стають простішими у

використанні, дешевшими й швидшими, охоплюючи майже всі сфери людського життя. Саме тому держава першою має реагувати на цифрові зміни. Потенціал успішності для України полягає в умінні оперативно реагувати на ці трансформації та адаптуватися до них, зокрема під час внесення змін до нормативно-правових і законодавчих документів, а також у впровадженні державної політики щодо розвитку цифрових компетентностей серед українських громадян, насамперед державних службовців і депутатів усіх рівнів рад.

У березні 2021 р. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку цифрових компетентностей [4]. Цей крок важливий для підвищення якості підготовки працівників, які мають здобути сучасні інструменти для модернізації вітчизняної економіки та всебічного розвитку країни. У загальних положеннях Концепції визначено, що на державному рівні слід розуміти під поняттям "цифрові компетентності". Саме набуття інформаційно-комунікативних компетентностей стане основним чинником успішної життєдіяльності кожної людини.

У Законі України "Про освіту" [7] наголошено, що для того, аби всебічно застосовувати й розвивати цифрові комунікації, необхідно впроваджувати їхнє вивчення в освітній процес, починаючи зі школи. Отже, згідно з Концепцією розвитку цифрових технологій, поняття "цифрова компетентність" слід розуміти як набір знань, навичок і вмінь, а також мислення й поглядів у сфері інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій, що вказують на спроможність особи успішно соціалізуватися, здійснювати подальшу професійну чи навчальну діяльність із застосуванням таких технологій.

Одним із головних принципів цифровізації [3] (принцип 8 відповідно до Концепції) є підвищення рівня довіри громадян до державних інститутів і до рівня безпеки. Цифровізація безпосередньо пов'язана із відкритим доступом до інформації та можливістю користуватися електронними послугами. Саме цей принцип сприяє тому, що діяльність державних службовців, народних депутатів, управлінців стає відкритою та прозорою, а отже зростає рівень довіри громадян до інститутів влади й органів місцевого самоврядування.

Кабінет Міністрів України розглядає цифровізацію як об'єкт комплексного й цілеспрямованого державного управління. Відповідно, головними функціями держави в процесі цифровізації є усунення недоліків механізмів ринку та вад нормативно-правових бар'єрів, а також створення сприятливих умов для реалізації проєктів цифрових трансформацій на всеукраїнському рівні [11].

Щоб пришвидшити розвиток цифрових комунікацій, Україна потребує залучення міжнародних інвесторів. Важливим чинником у процесі розвитку інформаційного суспільства є створення інфраструктури відкритих даних і державних послуг.

Цифровізація зменшує ризики кібершахрайства в соціальних мережах, проте потребує розроблення нормативно-правової бази, що гарантуватиме інформаційну безпеку, захищатиме персональні дані користувачів, недоторканність їхнього особистого життя та прав в інтернеті [4].

Стрімкий розвиток інформаційно-цифрових технологій постійно впливає на зміну трактування поняття "цифрові комунікації", що стає ширшим і глибшим. Нині цей термін охоплює не лише обмін інформацією з використанням цифрових ресурсів — у багатьох сферах діяльності людини цифрова комунікація стає способом життя. Новітні технології охоплюють і сферу держуправління та діяльності народних депутатів, що впливає на ефективність співпраці уряду та населення, адже змінюється характер відносин між інститутами влади й громадськістю [8]. Наприклад, якщо раніше на прийом до народного депутата громадянин мав записатися наживо, а спілкування передбачало офлайн-присутність обох комунікантів, то в наш час фізична присутність не є обов'язковою для розв'язання проблемних питань. Часто достатньо лише дзвінка чи повідомлення в месенджер, аби народні депутати / представники влади чи органів місцевого самоврядування надали швидку відповідь, використовуючи цифрові канали комунікації. А повідомлення на сторінці міського голови або народного депутата у фейсбуці чи інстаграмі сьогодні сприймають як важливу інформацію, що потребує негайного реагування.

Народні обранці змінюють цифрове законодавство відповідно до вимог сучасності, так само застосовуючи способи цифрової комунікації. З'являється поняття "електронного робочого місця" народного депутата, що є мобільним, портативним. Маючи доступ до інтернету, народний обранець може спілкуватися з виборцями чи комунікувати зі структурними підрозділами Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, міністерств, місцевих рад різних рівнів через систему документообігу СЕДО. Наявність інтернету дає змогу працювати з будь-якої точки світу, у будь-який час і з будь-ким, що суттєво спрощує процес отримання та поширення інформації згідно із Законом України "Про статус народного депутата" [1].

Знання у сфері цифрових комунікацій, цифрові навички й компетенції слугують основою для

повноцінного та всебічного розвитку сучасної економіки — цифрової. Відповідно, поняття "цифрова грамотність" має бути одним із головних у ланцюзі цифрових компетентностей. Загалом більшість громадян України вже користується перевагами цих технологій і переходять у режим роботи з фізичних до цифрових робочих місць. Наступний крок — це створення цифрового середовища й розвиток інформаційного суспільства, що стане поштовхом до зростання економічної, освітньої та культурної сфер держави.

Використання цифрових комунікацій у діяльності народних депутатів, державних службовців чи представників сфери бізнесу передбачає певні умови пошуку та збирання даних. В інтернеті інформація настільки швидко генерується й поширюється, що, як наслідок, виникають труднощі в пошуку потрібних відомостей, а також ретранслюється чимало фейкових даних, підкріплених підробленими відео / фото чи свідченнями псевдоочевидців.

Найпопулярнішим місцем поширення фальшивої інформації є соціальні мережі. Народні депутати часто потрапляють у скандали через поширення неперевірених повідомлень, що нині слугують основною зброєю проти політичних опонентів. Популярність соцмереж зробила можливим не лише вірусне поширення правдивої чи фейкової інформації, а й сприяла тому, що користувачі дістали прямий доступ до політичної, військової та іншої еліти країни супротивника й лідерів думок через їхні акаунти. Інтернет дає змогу майже ідеально маскувати проведення операцій психологічного впливу, а соціальні мережі стають беззаперечним лідером у виборі інформаційної зброї для здійснення інформаційних атак [13]. Головне завдання фейків як інструментів інформаційної війни — посіяти сумніви серед аудиторії, переконати людей у достовірності поданих відомостей. Мета полягає в тому, щоб збити користувачів з пантелику, нав'язати вигідне для поширювачів дезінформації бачення чи політику; викликати агресію; похитнути позицію супротивника чи змусити його вагатися; посіяти паніку; змінити усталену думку аудиторії; спонукати по певних дій; активізувати увагу й зацікавити; переконати за допомогою вигаданих фактів; залакати тощо.

Німецький доктор філософії, професор М. Халер у праці "Пошук і збір інформації" [2, с. 179] подає стратегію пошуку даних та основні правила, що допомагають якісному збиранню інформації та забезпечують користувача від непередбачуваних результатів. Серед цих правил виокремимо такі:

— пошукові слова мають бути конкретизованішими й деталізованішими;

— повторювати одні й ті самі процедури пошуку інформації з різними пошуковими машинами й порівнювати результати;

— використовувати лише ті документи та матеріали, особистість авторів яких можна визначити й перевірити;

— окреслити аспекти, які можна оцінити на основі фактів (імена, конкретні дати чи поняття, усталені найменування).

Будь-яка інформація, котра поширюється в соцмережах чи отримана із соціальних медіа, характеризується певним ступенем вірогідності. Для того, щоб переконатися в правдивості повідомлення, виявити дезінформацію та маніпулятивні впливи, спеціалістам інформаційно-аналітичних служб потрібно застосовувати сучасні методики аналізу текстів. Сьогодні поміж популярних фейків, як зазначалося, не останнє місце посідає створення підробних акаунтів публічних осіб (профілів у фейсбуці, телеграмі, інстаграмі тощо). Саме через такі сторінки супротивник може легко дестабілізувати опонента, публікуючи неправдиву інформацію, змонтоване відео чи фото, що, як наслідок, може мати вкрай негативний вплив на імідж людини, її політичну репутацію та майбутнє.

З огляду на зазначені чинники набула актуальності потреба підготовки аналітиків та інформаційних працівників відповідно до новітніх тенденцій у висвітленні новин, підвищення їхнього фахового рівня й здатності до глибокого аналізу контенту під час створення інформаційно-аналітичних матеріалів на підставі повідомлень із соціальних медіа [14]. Потребує розв'язання й

проблема пошуку інформаційно-аналітичними структурами нових форм і методів виявлення фейкової інформації та розроблення способів мінімізації її впливу. Фахівці мають набути навичок аналізу різних джерел, компетентного пошуку інформації, вміння критично відбирати та оцінювати факти, адже мета їхньої діяльності — надавати не лише повну, а й ретельно перевірену інформацію.

Висновки. Розвиток цифрових комунікацій зумовив їх використання майже в усіх сферах діяльності, в органах влади різних рівнів, зокрема у Верховній Раді України. Як найвищий законодавчий орган, парламент впливає на формування порядку денного в галузі розвитку цифрових комунікацій, адже на законодавчому рівні врегульовує цифрові відносини між владою та суспільством, визначає правила використання даних тощо. Цифрові комунікації стали незамінними в сучасну епоху, проте, крім низки переваг, мають суттєві недоліки, зокрема: великий обсяг фейкової інформації, що розширює можливості для маніпуляцій; відсутність сформованих навичок критичного аналізу ресурсів і даних; неможливість чітко розмежувати віртуальний та реальний простори тощо.

Цифрова комунікація дає змогу уникнути часових і просторових меж, заощаджувати ресурси під час пошуку важливої інформації й надсилання її до адресата, швидко розв'язувати проблеми, одночасно виконувати складні завдання, що охоплюють значну кількість учасників, налагоджувати оперативний зв'язок між органами влади та громадськістю.

Список використаних літератури та джерел

1. *Про статус народного депутата України* : закон України від 17.11.1992 № 2790-XII: ред. від 16.11.2021 / Офіц. вебсайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>. — Назва з екрана.
2. *Халер М.* Пошук і збір інформації : навч. посіб. / Міхаель Халер. — Київ : Академія української преси, 2006. — 308 с.
3. *Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації* : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р: ред. від 17.09.2020 / Офіц. вебсайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p>. — Назва з екрана.
4. *Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації* : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 167-р : ред. від 03.03.2021 / Офіц. вебсайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p>. — Назва з екрана.
5. *Кіт Л. З.* Еволюція мережевої економіки / Л. З. Кіт // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2014. — № 3. — Т. 2. — С. 187—194.
6. *Цифрові комунікації із використанням цифрових технологій.* — Режим доступу: <https://coggle.it/diagram/XPIFoDK9UJGKS10w/>. — Назва з екрана.
7. *Про освіту* : закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII: ред. від 21.11.2021 / Офіц. вебсайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. — Назва з екрана.
8. *Цифрові комунікації між владою та громадою: проблеми, ризики, бар'єри.* — Режим доступу: <http://e-ratr.academy.gov.ua/pages/dop/26/files/72713687-accec-4e4e-8f37-e95f2ec8e8f1.pdf>. — Назва з екрана.
9. *Почепцов Г. Г.* Про інформаційні війни та політику національної безпеки / Г. Г. Почепцов // Центр досліджень регіональної безпеки. Сумський державний університет. — Режим доступу: <http://rcrs.sumdu.edu.ua/all-news/52-2016-02-21-19-29-30.html>. — Назва з екрана.
10. *Почепцов Г. Г.* Фейки та інші гібридні комунікації / Г. Г. Почепцов // Детектор медіа. — Режим доступу: <https://detector.media/withoutsection/article/134574/2018—02—11-feiki-ta-inshi-gibridni-komunikatsii/>. — Назва з екрана.

11. *Цифрове* робоче місце: концепція впровадження // Factor. — Режим доступу: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2018/july/issue-7/article-37792.html>. — Назва з екрана.
12. Шарова Т. М. Цифровий формат освіти та комунікація: огляд онлайн курсів / Т. М. Шарова // Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., 14—15 трав. 2020 р. — С. 144—149. — Режим доступу: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/9945/1/sharova_2020_144.pdf. — Назва з екрана.
13. Пригорницька О. Фейкова інформація в соціальних медіа: виявлення, оцінка, протидія / Оксана Пригорницька // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. — Режим доступу: <http://surl.li/atzfd>. — Назва з екрана.
14. *Проблеми* та перспективи гармонізації цифрового ринку України з ринками ЄС та країн СхП. — Режим доступу: <http://surl.li/aydlz>. — Назва з екрана.

Ivan Yarema,
Undergraduate

at Kyiv National University of Culture and Arts

Theoretical and methodological fundamentals of the concept "digital communication"

In this study, the focus is to better understand and explore the concept of "digital communication", to analyze the international experience of using digital technologies in public activities. Attention is drawn to the basic means of communication and information in the information society, and shows the need to modernize information institutions where everyone can find everything they need. The article examines the availability of information, and the speed of obtaining information with which it can be obtained, especially social networks, where there were younger people, and the change in the age limit to increase and now the age of users has changed. Explained as a global pandemic caused by the spread of coronavirus disease in the world has affected the use of the Internet, which is now used by children in kindergarten, schoolchildren, university students, workers, and the number of progressive people of retirement age is also growing.

Keywords: digital technologies; transformations; information culture; communications; technological processes; information space; information society

References

1. *Pro status narodnogo deputata Ukraini : zakon Ukraini vid 17.11.1992 № 2790-XII: red. vid 16.11.2021.* (1992). Ofic. veb-sajt Verhovnoyi Radi Ukraini, [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.
2. Haler M. (2006). *Poshuk i zbir informaciyi : navch. posib.* Kyiv: Akademiya ukrayinskoyi presi.
3. *Pro shvalennya Konceptiyi rozvitku cifrovoyi ekonomiki ta suspilstva Ukraini na 2018—2020 roki ta zatverdzhennya planu zahodiv shodoyiyi realizaciyi : rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukraini vid 17.01.2018 № 67-r: red. vid 17.09.2020.* (2018). Ofic. veb-sajt Verhovnoyi Radi Ukraini, [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-r>.
4. *Pro shvalennya Konceptiyi rozvitku cifrovih kompetentnostej ta zatverdzhennya planu zahodiv z yiyi realizaciyi : rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukraini vid 03.03.2021 № 167-r : red. vid 03.03.2021.* (2021). Ofic. veb-sajt Verhovnoyi Radi Ukraini, [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-r>.
5. Kit L. Z. (2014). Evolyuciya merezhevoyi ekonomiki. *Visnik Hmelnickogo nacionalnogo universitetu. Ekonomichni nauki*, 3 (2), pp. 187—194.
6. *Cifrovi komunikaciyi iz vikoristanniam cifrovih tehnologij.* (2022), [online]. Available at: <https://coggle.it/diagram/XPIFoDK9UJGKS10w/>.
7. *Pro osvitu : zakon Ukraini vid 05.09.2017 № 2145-VIII: red. vid 21.11.2021.* (2017). Ofic. veb-sajt Verhovnoyi Radi Ukraini, [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
8. *Cifrovi komunikaciyi mizh vladoyu ta gromadoyu: problemi, riziki, bar'yeri.* (2022), [online]. Available at: <http://e-patp.academy.gov.ua/pages/dop/26/files/72713687-acec-4e4e-8f37-e95f2ec8e8f1.pdf>.
9. Pohepcov G. G. (2016). *Pro informacijni vijnii ta politiku nacionalnoyi bezpeki.* Centr doslidzhen regionalnoyi bezpeki. Sums'kij derzhavnij universitet, [online]. Available at: <http://rcrs.sumdu.edu.ua/all-news/52-2016-02-21-19-29-30.html>.
10. Pohepcov G. G. (2018). *Fejki ta inshi gibridni komunikaciyi.* Centr doslidzhen regionalnoyi bezpeki. Detektor media, [online]. Available at: <https://detector.media/withoutsection/article/134574/2018—02—11-feiki-ta-inshi-gibridni-komunikatsii/>.
11. *Cifrove roboche misce: koncepciya vprovadzheniya.* (2022). Factor, [online]. Available at: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2018/july/issue-7/article-37792.html>.
12. Sharova T. M. (2020). *Cifrovij format osviti ta komunikaciya: oglyad onlajn kursiv.* Akademichna kultura doslidnika v osvithomu prostori: yevropejskij ta nacionalnij dosvid : zb. materialiv III Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 14—15 trav. 2020 r., pp. 144—149, [online]. Available at: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/9945/1/sharova_2020_144.pdf.
13. Prigornicka O. (2017). *Fejkova informaciya v socialnih media: viyavlennya, ocinka, protidiya.* Centr doslidzhen socialnih komunikacij NBUV, [online]. Available at: <http://surl.li/atzfd>

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84¹/₈. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 126 пр. Зам. 14.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html